

**ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»**

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

КОЗАЧЕНКО СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ

Прим. № ____
УДК 343.14:343.344(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ
ЗБРОЇ АБО БОЄПРИПАСІВ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ *С.В. Козаченко*

Науковий керівник
Романюк Віталій Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент

Харків – 2023

АНОТАЦІЯ

Козаченко С. В. Доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»; Харківський національний університет внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України. – Харків, 2023.

Уточнено значення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій як ефективних засобів доказування при розслідуванні кримінальних правопорушень: інструментальне значення – як інструмент здійснення доказування (збирання або перевірка доказової інформації); забезпечувальне значення – забезпечує отримання доказів для ухвалення процесуальних рішень у конкретному кримінальному провадженні; пізнавальне значення – як засіб пізнання події кримінального правопорушення, запорука всебічності, повноти й неупередженості дослідження обставини кримінального правопорушення; посвідчувальне значення – фіксація юридично значущих для кримінального провадження фактів та обставин як доказової основи правової позиції суб'єкта доказування.

Акцентовано увагу, що особливості криміналістичної характеристики незаконного обігу вогнепальної зброї або боєприпасів обумовлюють можливість виділення системи типових слідчих дій, де належне планування на початковому та наступних етапах розслідування, врахування тактики їх проведення сприяє отриманню належних, допустимих та достовірних доказів. Запропоновано їх систематизацію під час розслідування вказаних кримінальних правопорушень на: 1) першочергові (огляд, допит, обстеження місця події, розшук правопорушника, у тому числі за «гарячими» слідами) та наступні (проведення експертиз, обшук, слідчий експеримент, отримання письмових довідок, актів, копій документів);

2) типові (огляд предметів та документів, допит свідків, експертне дослідження, дослідження речей, обшук) та виключні (слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання, освідування, збирання зразків для порівняльного дослідження, дослідження документів, допит спеціалістів). Наведене групування сприятиме більш ефективному застосуванню слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій щодо встановлення обставин, які підлягають доказуванню в кожній конкретній ситуації розслідування.

Заходи забезпечення кримінального провадження при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, можна охарактеризувати з позиції: ролі – забезпечувальна та превентивна щодо створення належних умов для здійснення розслідування; форми реалізації – процесуально-правова діяльність у формі провадження із застосування вказаних заходів; завдань застосування – усунення існуючих або можливих перешкод організації та здійсненню розслідування, виконання обов'язків його учасниками; характеру впливу – імперативний цілеспрямований примусовий вплив на перебіг окремих кримінальних процесуальних відносин; мети застосування – забезпечення дієвості досудового розслідування в цілому та окремих його етапів. Вказані заходи доцільно відносити до заходів, які забезпечують умови для дієвості зібрання і дослідження доказів, а в певних випадках слугують засобами доказування. У контексті частин 2, 3 ст. 93 КПК України заходи забезпечення кримінального провадження при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, можна охарактеризувати як систему інших процесуальних дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

У результаті проведеного дослідження констатовано безпосередній зв'язок під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, між заходами забезпечення кримінального провадження та основними засобами збирання доказів – слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, де перші відіграють важливу роль у створенні умов для ефективної реалізації останніх. Це дає

підставу звернути увагу на можливість виділення комплексу процесуальних дій з доказування, склад якого будуть утворювати як власне способи збирання доказів (слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії), так і тісно пов'язані з ними заходи забезпечення кримінального провадження. Такий системний і комплексний підхід до організації та планування доказування в цій категорії кримінальних проваджень доцільно включати до змісту методики розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень. Адже це забезпечує ефективний підхід до визначення системи процесуальних дій із доведення обставин, які підлягають встановленню у цій категорії кримінальних проваджень, їх належному плануванню та організації проведення як на початковому, так і на подальших етапах розслідування.

Доведено, що до інших процесуальних дій, проведення яких здатне забезпечити подання суду належних і допустимих доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, доцільно відносити такі акти процесуальної поведінки, як: 1) заявлення клопотань, скарг, заяв, відводів; 2) отримання (прийняття) документів та предметів (речей) від сторін кримінального провадження або добровільне надання документів та предметів (речей) будь-яким учасником кримінального провадження; 3) призначення судово-медичного обстеження (проведення медичного освідування); 4) відібрання зразків для проведення експертизи; запобіжні заходи (зокрема, затримання як на підставі ухвали слідчого судді, так і без неї); 5) заходи забезпечення кримінального провадження (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна); 6) повідомлення у кримінальному провадженні; 7) результати, отримані через здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження; 8) використання участі спеціаліста, який може бути залучений для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків; 9) одержання відомостей у результаті перевірки за обліками і системами кримінальної реєстрації (осіб, виявленої зброї,

тощо); 10) надання письмового доручення оперативним підрозділам на проведення СРД та інших заходів у порядку, визначеному статтями 40, 41 КПК України; 11) звернення із запитом до інших територіальних правоохоронних органів щодо фактів злочинної діяльності; 12) проведення опитування на етапі з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 13) оголошення підозрюваного в розшук та направлення орієнтування до інших територіальних правоохоронних органів; 14) отримання письмових довідок, актів, копій документів.

Зазначено, що кримінальне процесуальне законодавство передбачає певну систему процесуальних дій, які здатні виконати роль засобів доказування та підпадають під ознаки інших процесуальних дій, що можуть забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. Вказані дії можна відносити до засобів доказування за наявності таких умов: передбачені кримінальним процесуальним законодавством; за своїми ознаками характеризуються як процесуальні дії; вчиняються суб'єктам кримінального провадження в межах їх кримінального процесуального статусу; здійснюються в передбаченій законом формі (підстави, порядок, строки визначені законом); забезпечують необхідні умови для доказування стосовно збирання, перевірки та оцінки доказів (дотримання вимог належності і допустимості отриманих завдяки їх застосуванню доказів); їх результати мають значення у вигляді подання суду належних і допустимих доказів.

Ключові слова: докази, доказування, кримінальна процесуальна діяльність, досудове розслідування, кримінальне провадження, злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

ABSTRACT

Kozachenko S.V. Proof in Criminal Proceedings Related to Illegal Trafficking in Firearms or Ammunition. - Qualification scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the Candidate of Juridical Sciences degree in the specialty 12.00.09 «Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Science; Operational and

Investigative Activities». – Higher Education Institution Open International UNIVERSITY of Human Development «UKRAINE»; Kharkiv National University of Internal Affairs, Ministry of Internal Affairs of Ukraine. – Kharkiv, 2023.

The author clarifies the meaning of investigative (detective) and covert investigative (detective) actions as effective means of proof in the investigation of criminal offences: instrumental meaning - as a tool for conducting proving (collecting or verifying evidentiary information); ensuring meaning - provides for obtaining proof for making procedural decisions in a particular criminal proceeding; cognitive meaning as a means of discovering the event of a criminal offence, a guarantee of comprehensiveness, completeness and objectivity of the criminal offence circumstance investigation; certification meaning - recording of facts and circumstances that are legally significant for criminal proceedings as an evidentiary basis for the legal position of the subject of proof.

It has been emphasised that the peculiarities of the forensic characteristics of illegal trafficking in firearms or ammunition make it possible to identify a system of typical investigative actions where proper planning at the initial and subsequent stages of the investigation, taking into account the tactics of their conduct, contributes to obtaining appropriate, admissible and reliable proof. It is proposed to classify them during the investigation of the above criminal offences into: 1) priority (inspection, interrogation, examination of the scene, investigation of the scene, search for the offender, including "hot pursuit") and subsequent (conducting expertise, search, investigative experiment, obtaining written certificates, reports, copies of documents), as well as 2) typical (examination of objects and documents, interrogation of witnesses, expert examination, examination of things, search) and exceptional (investigative experiment, identification, examination, collection of samples for comparative study, examination of documents, interrogation of specialists). The above groupings will facilitate more efficient use of investigative (detective) and covert investigative (detective) actions to establish the circumstances to be proved in each specific investigation situation.

Measures to ensure criminal proceedings in the investigation of criminal offences related to illicit trafficking in firearms or ammunition can be characterised from the perspective of: the role played by ensuring and preventive measures to create appropriate conditions for the investigation; forms of implementation which are procedural and legal activities in the form of proceedings to apply these measures; the tasks of application which are to eliminate existing or possible obstacles to the organisation and conduct of the investigation, and the performance of duties by its participants; the nature of the impact that is a mandatory targeted coercive impact on the course of certain criminal procedural relations; the purpose of application which is to ensure the effectiveness of the pre-trial investigation as a whole and its individual stages. These measures should be classified as measures that provide conditions for the effective collection and examination of evidence, and in certain cases serve as means of proof. And in this sense, in the context of parts 2, 3 of Article 93 of the CPC of Ukraine, measures to ensure criminal proceedings in the investigation of criminal offences related to illegal trafficking in firearms or ammunition can be described as a system of other procedural actions that can ensure the submission of appropriate and admissible proof to the court.

As a result of the study, it has been established that in the course of investigation of criminal offences related to illicit trafficking in firearms or ammunition, there is a direct link between the measures to ensure criminal proceedings and the main means of gathering evidence - investigative (search) and covert investigative (search) actions, where the former play an important role in creating conditions for the effective implementation of the latter. This gives grounds to draw attention to the possibility of allocating a set of procedural actions for proving, which will consist of both the methods of collecting evidence (investigative (search) and covert investigative (search) actions) and closely related measures to ensure criminal proceedings. Such a systematic and comprehensive approach to the organisation and planning of proof in this category of criminal proceedings should be included in the content of the methodology for investigating this category of criminal offences. We believe that this provides for an effective approach to determining the system of procedural actions to prove the

circumstances to be established in this category of criminal proceedings, their proper planning and organisation at both the initial and subsequent stages of the investigation.

It has been proved in the article that other procedural actions which can ensure the submission of appropriate and admissible proof to the court in criminal proceedings on criminal offences related to illegal trafficking in firearms or ammunition should include the following acts of procedural behaviour: 1) filing applications, complaints, statements, and challenges; 2) obtaining (accepting) documents and items (things) from the parties to the criminal proceedings or voluntarily providing documents and items (things) by any participant in the criminal proceedings; 3) appointment of a forensic medical examination (medical assessment); 4) taking samples for examination; preventive measures (in particular, detention both on the basis of an investigating judge's order and without such an order); 5) measures to ensure criminal proceedings (temporary restriction on the use of special, temporary access to things and documents, temporary seizure of property, property arrest); 6) notifications in criminal proceedings; 7) results obtained through international cooperation in the course of criminal proceedings; 8) the participation of a specialist who may be engaged to provide an opinion on matters within his/her area of expertise during the pre-trial investigation of criminal offences; 9) obtaining information as a result of checking the records and criminal registration systems (persons, found weapons, etc.); 10) giving a written order to operational units to conduct the investigative and other measures in accordance with Articles 40 and 41 of the CPC of Ukraine; 11) requesting information from other territorial law enforcement agencies on the facts of criminal activity; 12) conducting interviews at the stage of clarifying the circumstances of a criminal offence before entering information into the Unified Register of Pre-trial Investigations; 13) putting the suspect on the wanted list and sending an orientation to other territorial law enforcement agencies; 14) obtaining written certificates, reports, copies of documents.

It has been noted that criminal procedure legislation provides for a certain system of procedural actions which can serve as means of proof and fall under the features of other procedural actions which can ensure that proper and admissible proof is presented

to the court. In our opinion, these actions may be classified as means of proof if the following conditions are met: they are provided for by the criminal procedure legislation; they are characterised as procedural actions by their features; they are performed by the subjects of criminal proceedings within their criminal procedural status; they are performed in the form prescribed by law (grounds, procedure, terms are determined by law); they provide the necessary conditions for proof in terms of collection, verification and evaluation of evidence (compliance with the requirements of relevance and admissibility of evidence obtained through their use); their results are relevant in the form of submission of appropriate and admissible proof to the court.

Key words: evidence, proof, criminal procedural activity, pre-trial investigation, criminal proceedings, crimes related to illegal trafficking in firearms or ammunition.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Козаченко С. В. Суб'єкти доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Європейські перспективи*. 2017. № 4. С. 192–198.

2. Козаченко С. В. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 171–176.

3. Козаченко С. В. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії як засоби доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. Вип. 4 (99). С. 261–271. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.4.22>.

4. Козаченко С. В. Поняття, ознаки та класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, їх вплив на процес доказування у кримінальному провадженні. *Право.UA*. 2022. № 4. С. 100–109. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2022.4.17>.

5. Козаченко С. В. Теоретичні основи оцінки доказів та стандартизації доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів в Україні. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2022. № 5. Рр. 4–9. (Hungary).

6. Козаченко С. В. Роль заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Європейські перспективи*. 2023. № 1. С. 145–152. DOI: <https://doi.org/10.32782/EP.2023.1.22>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Козаченко С. В. Критерії систематизації суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави* : матеріали XIV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 31 жовт. 2022 р.). Одеса : ОДУВС, 2022. С. 159–161.

8. Козаченко С. В. Правова основа міжнародного співробітництва у сфері контролю над обігом вогнепальної зброї. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. С. 220–223.

9. Козаченко С. В. Інститут слідчих (розшукових) дій як інструмент доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця, 2022. С. 111–113.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1	20
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ АБО БОЄПРИПАСІВ.....	20
1.1. Стан наукових досліджень доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів	20
1.2. Правові засади доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.....	31
1.3. Поняття, ознаки та класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, їх вплив на процес доказування у кримінальному провадженні.....	45
Висновки до розділу 1.....	53
РОЗДІЛ 2	55
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ АБО БОЄПРИПАСІВ	55
2.1. Суб'єкти доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів	55
2.2. Процесуальні особливості початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів	76
2.3. Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів	97

Висновки до розділу 2.....	119
РОЗДІЛ 3	124
ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ АБО БОЄПРИПАСІВ	124
3.1. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії як засоби доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів	124
3.2. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.....	143
3.3. Інші засоби збирання доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.....	169
Висновки до розділу 3	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	201
ДОДАТКИ	225

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Рівень незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів в Україні не знижується, а вчинення кримінальних правопорушень із використанням зброї залишається досить високим. Так, згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора, у 2020 р. було виявлено й обліковано 752 злочини, вчинені з використанням зброї та боєприпасів, у 2021 р. зареєстровано, відповідно, 720 злочинів, у 2022 р. – 7003. Відтак виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є актуальною проблемою правоохоронних органів, що потребує нового підходу до її вирішення. Більше того, з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України порушена проблематика значно загострилась, адже спостерігається неконтрольоване зростання незаконного обігу зброї, яка інтенсивно поширюється як серед цивільного населення, так і в кримінальному середовищі. Суспільна небезпека незаконного обігу зброї полягає у створенні «сприятливих умов» для вчинення тяжких злочинів, оскільки сама зброя несе потенційну загрозу життю і здоров'ю людей, незалежно від наявності або відсутності наміру застосовувати її за призначенням. Науковий інтерес до проблеми доказування у кримінальних провадженнях досліджуваної категорії викликаний гострою необхідністю усунення законодавчих прогалин у цій сфері.

Загальні питання, які так чи інакше пов'язані з проблематикою доказування у кримінальному процесі України, досліджували С. Є. Абламський, В. Д. Берназ, Р. І. Благута, В. В. Вапнярчук, С. М. Гусаров, І. В. Гловюк, В. Г. Дрозд, В. А. Журавель, В. А. Завтур, О. В. Капліна, Г. К. Кожевніков, О. В. Мартовицька, О. М. Музичук, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, О. В. Пчеліна, О. Ю. Салманова, Д. Б. Сергєєва, Х. Р. Слюсарчук, Р. Л. Степанюк, В. М. Тертишник, В. І. Фаринник, Т. Г. Фоміна та інші правники.

Окремі аспекти доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, висвітлено у наукових

працях Ю. П. Аленіна, Д. В. Андрєєва, Б. І. Бараненка, В. О. Гринюка, С. С. Вітвіцького, А. О. Волобуєва, В. П. Кононця, Є. П. Коць, С. А. Шалгунова, С. П. Мельниченка, Д. М. Мірковця, Р. В. Мовчана, А. М. Кислого, В. М. Комарницького, С. А. Перетятка, В. В. Романюка, М. В. Савчука, К. О. Чаплінського, М. Г. Щербаковського та ін. Водночас, незважаючи на наявні наукові здобутки, сьогодні не проведено комплексного наукового дослідження з питань доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Таким чином, наявність прогалин і недоліків правового характеру, відсутність змістовних наукових розробок, присвячених зазначеній проблематиці, свідчать про актуальність та практичне значення обраного напрямку дослідження, що й зумовило вибір теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до основних положень Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 12 січня 2011 р. № 24/2011, Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021, а також відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженій наказом МВС України від 11 червня 2020 р. № 454, та Основним напрямом наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради ХНУВС від 28.08.2021, протокол № 7).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у висвітленні теоретичних та практичних проблем доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, розробленні пропозицій з удосконалення кримінального процесуального законодавства та практичних рекомендацій з його застосування.

Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати такі основні *завдання*:

- визначити стан наукових досліджень щодо проблем доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів;

- охарактеризувати правові засади доказування у досліджуваній категорії кримінальних проваджень;

- окреслити поняття, ознаки та класифікацію кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів;

- систематизувати та охарактеризувати суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів;

- виокремити процесуальні особливості початку досудового розслідування у вказаній категорії кримінальних проваджень;

- визначити та охарактеризувати обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів;

- охарактеризувати слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії як засоби доказування у досліджуваній категорії кримінальних проваджень;

- розкрити порядок застосування заходів забезпечення кримінального провадження (далі – ЗЗКП) під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів;

- виокремити інші засоби збирання доказів у досліджуваній категорії кримінальних проваджень.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають у зв'язку з доказуванням у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Предмет дослідження – доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та виконання поставлених завдань використовувався комплекс загальнонаукових і спеціальних

методів пізнання. Зокрема, за допомогою діалектичного методу проілюстровано розвиток наукових учень щодо доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів; показано формування наукових підходів до визначення правових засад доказування у кримінальних провадженнях зазначеної категорії (розділ 1). Під час роботи з науковими та нормативно-правовими джерелами, довідково-статистичними й емпіричними даними використовувалися метод логіки та формально-юридичний. Їх застосування дало змогу виокремити процесуальні особливості початку досудового розслідування у досліджуваній категорії кримінальних правопорушень (підрозділ 2.2), визначити обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів (підрозділ 2.3), виписати коло суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях вказаної категорії (підрозділ 2.1). Системно-структурний метод покладено в основу класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів (підрозділ 1.3), систематизації типових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій як засобів доказування, виокремлення особливостей застосування ЗЗКП та інших засобів збирання доказів у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів (розділ 3). Соціологічний метод використано під час анкетування слідчих Національної поліції з питань доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі загальної теорії держави і права, кримінального процесу, кримінального права, криміналістики, кримінології тощо.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, довідкові видання, узагальнені дані вивчення 132 кримінальних проваджень, результати анкетування 145 слідчих Національної поліції.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є комплексним науковим дослідженням, у якому сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій, спрямованих на оптимізацію процесу доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. До основних наукових результатів, що мають важливе теоретичне і практичне значення та містять наукову новизну, належать такі:

вперше:

- визначено правові засади доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів;

- з урахуванням визначеного кримінальним процесуальним законодавством предмета доказування, закономірностей механізму вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, і їх кримінально-правової характеристики визначено обставини, які підлягають доказуванню в кримінальних провадженнях у вказаних злочинах;

- здійснено систематизацію суб'єктів доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, з урахуванням їх процесуального статусу, обсягу повноважень (процесуальних прав і свобод), функцій, які вони виконують, та стадії процесу доказування;

- запропоновано визначення поняття «інші процесуальні дії, проведення яких здатне забезпечити подання суду належних і допустимих доказів» як будь-які акти активної поведінки суб'єктів кримінального провадження в межах форм та способів діяльності, передбачених кримінальним процесуальним законом, результати проведення яких мають самостійне юридичне значення та впливають на перебіг кримінальних процесуальних відносин щодо забезпечення подання суду належних і допустимих доказів;

удосконалено:

- наукові погляди щодо класифікації злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, її вплив на процес доказування у

кримінальному провадженні;

– зміст поняття «дієвість кримінального провадження», під яким пропонується розуміти активне та оперативне здійснення уповноваженими суб'єктами кримінальної процесуальної діяльності шляхом результативного та продуктивного вчинення процесуальних дій, швидкого, всебічного, повного та неупередженого досудового розслідування і судового провадження для ефективного виконання завдань як окремих стадій кримінального провадження, так і в цілому завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України;

– розуміння прояву ЗЗКП у кримінальному процесі, що виступають як: 1) невід'ємна складова кримінального провадження; 2) окремий інститут кримінального процесуального права; 3) частина кримінальної процесуальної діяльності; 4) особливий різновид процесуальних дій; 5) специфічний засіб впливу на кримінальні процесуальні відносини;

дістали подальшого розвитку:

– наукове обґрунтування того, що процесуальні особливості початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, полягають в тому, що вказане процесуальне рішення повинне бути прийняти належним суб'єктом (прокурором, слідчим органу Національної поліції, Державного бюро розслідувань, детективом Національного антикорупційного бюро України), за вагомих підстав і у порядку, визначеному КПК України;

– пропозиції щодо доцільності включення до змісту структури окремої криміналістичної методики, поряд із описом слідчих дій, рекомендацій по застосуванню ЗЗКП.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення та вдосконалення теоретичних особливостей доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів (акт впровадження Харківського національного університету

внутрішніх справ від 05 січня 2023 року);

практичній діяльності – з метою вдосконалення діяльності органів досудового розслідування з доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів (акт впровадження Кам'янець-Подільського районного управління поліції ГУНП в Хмельницькій області від 07 січня 2023 року; Роменської окружної прокуратури Сумської області);

освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Доказування у кримінальному процесі», «Досудове слідство», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», а також у ході підготовки підручників, навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів (акт впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 05 січня 2023 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки, отримані в роботі, були оприлюднені на науково-практичних конференціях та семінарах: «Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану» (м. Харків, 25 листопада 2022 р.); «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Вінниця, 9 грудня 2022 р.); «Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави» (м. Одеса, 31 жовтня 2022 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у 6 наукових статтях, з яких 5 опубліковано у фахових виданнях України, одна – у фаховому виданні іншої держави, та 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (222 найменування на 23 сторінках) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 234 сторінки, із них основний текст – 191 сторінка.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ
ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ АБО
БОЄПРИПАСІВ

1.1. Стан наукових досліджень доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів

Сучасний етап розвитку кримінального процесу України характеризується значними змінами у чинному кримінальному процесуальному законодавстві. Нові реалії, в яких знаходиться Україна у зв'язку з європейською інтеграцією та приведенням кримінального процесуального законодавства до вимог міжнародно-правових актів, зумовлюють необхідність переосмислення багатьох положень кримінального процесу [33, с. 244]. Звісно, означене питання стосується й інституту кримінального процесуального доказування, який вже впродовж тривалого часу знаходиться в центрі пильної уваги як учених, так і юристів-практиків та працівників правоохоронних органів.

Теорія кримінального процесуального доказування та кримінальне процесуальне доказування як практична складова діяльності учасників кримінального провадження мають вирішальне значення у кримінальному процесі. Саме тому проблеми доказування у кримінальному провадженні завжди посідали провідне місце у дослідженнях науковців різних часів. Слід згадати, що півтори століття тому процесуаліст В. Д. Спасович зазначав: «Теорія доказів у кримінальному процесі становить центральний вузол усієї системи судочинства, душу всього кримінального процесу, начало, що рухає, створює статтю процесу найбільш суттєву, що обумовлює і будову суду, і всі головні форми судочинства» [112, с. 4]. Разом із тим, як зазначають дослідники, розвиток теорії доказування у кримінальному процесі розпочинає свій шлях із кінця XIX –

початку XX ст. і пов'язаний із працями таких науковців, як С. І. Вікторський, Л. Є. Владимиров, А. Ф. Коні, М. М. Розін, В. К. Случевський, І. Я. Фойницький, М. А. Чельцов-Бебутов та ін. [15, с. 116]. Не залишаються науковці осторонь проблем доказування під час кримінального провадження і на сучасному етапі розвитку кримінальної процесуальної науки. Крім того, прийняття у 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) стало суттєвим поштовхом для активізації нового етапу наукових досліджень, спрямованих на з'ясування у зазначеній сфері критичного аналізу положень чинного КПК України та надання пропозицій щодо вдосконалення його норм, зокрема стосовно комплексу проблем кримінального процесуального доказування. Наприклад, стосовно впровадження на законодавчому рівні стандарту доказування «поза розумним сумнівом» як складової частини засади презумпції невинуватості (ч. 2 ст. 17 КПК України).

У зв'язку із цим перш ніж перейти до констатації стану досліджень доказування у кримінальних провадженнях щодо окремих видів кримінальних правопорушень, зокрема пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, слід проаналізувати останні дослідження загальної теорії доказів у кримінальному процесі. Так, дослідженню міжнародних стандартів доказування у кримінальному процесі присвячені роботи Г. Р. Крет. Дослідницею надано класифікацію міжнародних стандартів доказування за їх функціональним призначенням: 1) стандарти формування належних, достовірних, допустимих доказів та достатньої їх сукупності; 2) стандарти формування такого рівня переконання, який є необхідним для ухвалення певного процесуального рішення. До останніх вченою віднесено такі стандарти доказування, як достатня підстава, «поза розумним сумнівом» та обґрунтована підозра. Також слід відмітити визначення Г. Р. Крет критеріїв стандартів доказування, які доцільно покладати в основу обґрунтованої підозри, а саме: всі обставини кримінального провадження, встановлені на момент прийняття процесуального рішення; обґрунтована підозра означає наявність достатньої кількості та якості інформації, яка здатна переконати об'єктивного спостерігача у тому, що конкретна особа могла вчинити

кримінально каране діяння; обов'язок доказування наявності обґрунтованої підозри покладений на сторону обвинувачення [73, с. 2–9].

Проблемам стандартів доказування у кримінальному провадженні також присвячені роботи Х. Р. Слюсарчук, у яких пропонується розглядати стандарти доказування у двох значеннях: широкому та вузькому. У широкому значенні під стандартами доказування слід розуміти впевненість на прийняття необхідного рішення всіх уповноважених законом державних органів та осіб, які здійснюють кримінальне провадження. У вузькому ж значенні останні зводяться до так званого судового переконання, тобто переконання суду. Таке переконання формується у результаті судового розгляду виключно в судді та присяжних на основі дотримання принципу змагальності сторін, який передбачає активність та ініціативу суду щодо збирання доказів, необхідних для встановлення істини у справі [169, с. 2–6; 32, с. 198].

У науковій літературі відмічається, що стандарти доказування – це правова категорія, яка широко використовується у кримінальному процесі країн загального права та континентальних правових систем. У доктрині кримінального процесу загального права та континентальних правових систем проблеми стандартів доказування були предметом дослідження в наукових працях учених, розробки яких є основоположними для формування уявлення про їх поняття, ознаки формування системи та механізму застосування [216, с. 551].

Х. Р. Слюсарчук визначає стандарти доказування як «закріплені у кримінальному процесуальному законодавстві та правових позиціях вищих судових інстанцій правила, які охоплюють кількісну та якісну складову доказування, і виконання яких стороною обвинувачення (в окремих випадках, – також стороною захисту) забезпечує рівень переконання, придатний для ухвалення процесуальних рішень, що обмежують права та свободи особи у кримінальному провадженні». Поняття «розумності» сумніву у складі стандарту доказування «поза розумним сумнівом» визначається двома ознаками: його обґрунтованістю і неспростовністю. При цьому, як зазначає вчена, стандарт доказування «поза розумним сумнівом» не передбачає абсолютної впевненості.

Він спрямований на встановлення доведеності факту, а не на пізнання його істинності [169, с. 2–6].

Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» в останні роки також досліджувався на дисертаційному рівні А. В. Степаненком. Науковець зазначає, що стандарт доказування «поза розумним сумнівом» характеризується такими ознаками: 1) варіативність стандарту доказування залежно від сфери застосування та предмета розгляду; 2) тісний взаємозв'язок стандарту доказування і тягара (обов'язку) доказування; 3) стандарт доказування є певним критерієм (порогом) прийняття рішення для суб'єкта прийняття рішення, встановлює певний рівень (міру) доведеності для визнання певного факту існуючим. Класифікацію стандартів доказування запропоновано проводити за такими критеріями: 1) суб'єкт прийняття рішення; 2) правовий характер рішення, що приймається (у кримінальному провадженні); 3) галузь застосування; 4) ступінь вимогливості (ймовірності); 5) стадія кримінального провадження [184, с. 4, 9, 11].

О. Дроздов, В. Гринюк та С. Ковальчук дослідили визначення змісту стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у судовій практиці Європейського суду з прав людини та у кримінальних провадженнях України шляхом визначення критеріїв, які його характеризують. Вченими обґрунтовано прийнятність стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному процесі [221].

І. Л. Чупрікова досліджувала проблеми допустимості доказів крізь призму КПК 2012 р. Вона надає дефініцію допустимості доказів як їх властивості, що забезпечує правомірність їх використання з метою досягнення завдань кримінального судочинства і визначається кримінальним процесуальним законодавством, уповноваженим суб'єктом збирання, у законний спосіб та формально визначеною формою фіксації [208, с. 161].

Питання достатності доказів в останні роки на монографічному рівні досліджувалися В. М. Зінченко. До сутнісних елементів достатності доказів ученим віднесено такі: 1) достатність доказів передбачає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів; 2) вона встановлюється на основі

внутрішнього переконання суб'єкта доказування, яке ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження; 3) достатність доказів встановлюється у певний момент кримінального провадження; 4) встановлення достатності доказів є необхідним для прийняття відповідних процесуальних рішень. Щодо співвідношення достатності доказів із предметом кримінального процесуального доказування, то він виражається у тому, що предмет доказування направляє суб'єкта прийняття процесуального рішення щодо встановлення у певний момент у конкретному кримінальному провадженні визначеного кола обставин, які підлягають доказуванню [48, с. 2–6].

Питання перевірки доказів у кримінальному процесі в останні роки досліджувалися Б. В. Шабаровським. Науковцем запропоновано розмежування понять перевірки та оцінки доказів за чотирма ознаками: 1) перевірка полягає у поєднанні логічної розумової діяльності та практичних дій, а оцінка, у свою чергу, є виключно логічною розумовою діяльністю; 2) перевірка передуює оцінці, а остання здійснюється перед прийняттям процесуального рішення; 3) коло суб'єктів, які здійснюють перевірку доказів є значно ширшим, ніж коло суб'єктів, які здійснюють оцінку доказів (її здійснюють лише суб'єкти, уповноважені на прийняття владних процесуальних рішень); 4) предметом оцінки, на відміну від перевірки, виступають не лише належність, допустимість і достовірність, а й достатність доказів [209, с. 171–173].

Зазначені дослідження мають вагомe значення для розроблення проблем та специфіки доказування події і обставин окремих видів кримінальних правопорушень, адже, на наше переконання, перші становлять теоретичну основу або базис для інших. І саме від стану розробленості теоретичних основ залежить результативність та ефективність прикладних досліджень. Адже, як цілком слушно зауважили В. Г. Дрозд та С. Є. Абламський, однією з гарантій додержання прав учасників кримінального провадження є неухильне дотримання визначеної законом процедури збирання та фіксації доказів, які мають відповідати критеріям належності, допустимості, достовірності та достатності. І,

як свідчить судова практика, саме допустимість доказів є найбільш складним критерієм, порушення якого призводить до визнання зібраних стороною обвинувачення доказів недопустимими і, як наслідок, ухвалення судом виправдувального вироку [38, с. 150].

Переходячи до аналізу другого напрямку нашого дослідження – стану наукових розробок доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, – слід наголосити на тому, що ця проблематика (доказування зазначених видів злочинів) науковцями майже не досліджувалась. В цілому проблеми протидії незаконному обігу вогнепальної зброї або боєприпасів ставали предметом досліджень у галузях адміністративного, кримінального, кримінального процесуального права, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, судової експертизи та кримінології. В рамках кожної з юридичних наук кримінально-правового циклу ця проблематика досліджувалась з огляду на специфіку власного предмета і методів пізнання.

Частково проблеми доказування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї та боєприпасів, розроблялись під час досліджень проблем розслідування цієї категорії злочинів, побудови окремих криміналістичних методик, визначення криміналістичних характеристик окремих видів злочинів, що входять до цього поняття, при дослідженні особливостей тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, проведення судових експертиз за цією категорією злочинів.

Вивчення наукових праць свідчить, що на сьогодні повноцінно не розкриваються питання доказування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї та боєприпасів. Водночас, все ж таки, окремі проблеми в них висвітлюються, зокрема це стосується обставин, які підлягають доказуванню, та особливостей проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та судових експертиз як засобів збирання, дослідження та перевірки доказів. Розглянемо більш предметно праці, які стосуються означених питань.

Доказуванню під час досудового розслідування кримінальних проваджень про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань присвячені роботи Є. П. Коць. Автором визначено поняття та здійснено класифікацію обставин, що підлягають доказуванню під час досудового розслідування кримінальних проваджень про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, які об'єднано у дві групи: 1) основні обставини (дані про подію кримінального правопорушення: час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення; форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення); 2) додаткові обставини (вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, тощо) [72, с. 176–180].

Проблемам розслідування незаконного обігу зброї присвячено монографічне дослідження М. Г. Щербаковського та Д. В. Андрєєва. Дослідники акцентували увагу на криміналістичній характеристиці цих злочинів, порядку організації та планування їх розслідування і тактичних особливостях проведення окремих слідчих (розшукових) дій. За результатами дослідження було встановлено, що заволодіння зброєю здійснюється у такі незаконні способи: 1) привласнення, крадіжка, грабіж, розбій з місць зберігання, використання, виготовлення, ремонтування, транспортування зброї (71 %); 2) придбання в осіб або організацій; 3) дарування, передача в тимчасове володіння фізичними особами, співробітниками організацій, військових частин; 4) виготовлення нової зброї; переробка зброї з одного виду в інший; ремонт зброї, яка втратила свої характерні властивості (4 %); 5) заволодіння шляхом обману, зловживання довірою (шахрайство), зловживання службовим становищем (4 %); 6) вимагання зброї у фізичних, матеріально відповідальних, службових осіб, у розпорядженні яких є зброя (1 %); 7) привласнення знайденої зброї (1 %) [213, с. 40–61, 91–164].

Методиці розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, присвячена монографія С. С. Вітвіцького, О. О. Волобуєва та А. О. Волобоєва. Зміст обставин, що підлягають

установленню під час розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами, запропоновано поділяти на п'ять груп: 1) обставини стосовно події кримінального правопорушення, 2) інші обставини кримінального правопорушення; 3) обставини стосовно підозрюваного; 4) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 5) додаткові обставини, які мають значення у кримінальному провадженні. Зокрема, до останніх віднесено: обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обтяжують чи пом'якшують покарання; обставини, що є підставами для закриття кримінального провадження; розмір процесуальних витрат [21, с. 146–157].

С. П. Мельниченко дослідив криміналістичну характеристику та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї. До вагомих результатів проведеного дослідження, поряд із визначенням елементів криміналістичної характеристики цього виду злочину, слід віднести сформульовані рекомендації до порядку проведення огляду та обшуку під час розслідування як засобів збирання доказів. Зокрема, визначено перелік типових об'єктів пошуку в ході обшуку за цими категоріям злочинів: 1) вогнепальна зброя, її окремі частини, заготовки окремих деталей, технічні засоби та вироби, які стосуються вогнепальної зброї; 2) предмети, які містять сліди злочинних дій або сліди злочинця; 3) боєприпаси, патрони; 4) інструменти і різні матеріали, що використовуються для виготовлення деталей зброї; 5) предмети або речі, в яких зберігалась зброя [95, с. 150–153].

Досліджуючи методику розслідування терористичного акту, В. Ю. Попов серед типових способів учинення терористичного акту виокремив: здійснення підриву за допомогою дистанційних детонаторів; приведення в дію вибухових механізмів шляхом самопідриву; напад із застосуванням зброї; збройне захоплення заручників [123, с. 211–219]. У такому разі можна вести мову про кваліфікуючі ознаки вчення терористичного акту, в тому числі із застосуванням вогнепальної зброї та боєприпасів (має місце у більшості випадках). Це дає змогу говорити про комплексний характер поняття «злочини у сфері незаконного обігу

вогнепальної зброї або боєприпасів», на чому більш детально ми акцентуємо увагу в подальших розділах цього дослідження, і це стане підґрунтям для виділення окремих груп таких злочинів.

Організаційно-тактичне забезпечення розслідування терористичних актів, вчинених із використанням вибухових пристроїв, досліджував М. В. Савчук. Ученим розроблено криміналістичну характеристику терористичних актів, вчинених із використанням вибухових пристроїв. Визначено й описано на якісно-кількісному рівні відомості про елементи злочинів, що вчиняються терористичними групами та організаціями: стан, структуру та динаміку, спосіб підготовки, вчинення та приховування зазначених злочинів, окреслено коло осіб, які вчиняють терористичні акти з використанням вибухових пристроїв. У межах дослідження розроблено та запропоновано тактику використання методів огляду місця події у приміщеннях, транспортних засобах, на відкритій місцевості, окреслено порядок вилучення і транспортування речових доказів [161, с. 201–206].

Методика розслідування умисних вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї, була об'єктом дослідження В. С. Бондар. Зокрема, вченим виокремлено та розкрито перелік обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні цієї категорії злочинів, а саме: час, місце та спосіб вчинення вбивства; відомості, які характеризують підозрюваного; відомості, які характеризують потерпілого; наслідки вчиненого кримінального правопорушення. Наприклад, щодо місця вчинення вбивства встановленню підлягають: а) місце вчинення пострілів, так само і місце, де були виявлені сліди використання зброї; б) місце знаходження особи, яка вчинила злочин (постріли); в) місце виявлення трупів, пошкоджень навколишніх комунікацій, конструкцій; г) місце виготовлення або викрадення вогнепальної зброї та пристроїв до неї тощо [10, с. 12–16].

Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань при розслідуванні хуліганства зі зброєю та незаконного обігу зброї розглядались у монографії, присвяченій дослідженню кримінальної відповідальності та розслідуванню злочинів, учинених із використанням зброї. Зокрема, автори виокремили перелік спеціальних знань, які

повинні застосовуватися під час розслідування зазначеної категорії злочинів: знання в галузі зброезнавства, слідознавства, психології злочинної діяльності, криміналістичної фотографії, комп'ютерної техніки та цифрових технологій, спеціальні знання процесу зберігання, обліку та видачі зброї на військових об'єктах, в органах та підрозділах МВС України, а також навички поводження зі зброєю, спеціальні знання в галузі технічного дослідження документів і почеркознавства [77, с. 259–263].

Іншу групу наукових праць, пов'язаних із нашим дослідженням, складають науково-практичні рекомендації та статті, які також є важливими за своїм науковим доробком. Зокрема, проблеми змісту та особливостей предмета доказування у кримінальних провадженнях про злочини у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів досліджувалися В. С. Бондар та М. В. Кривонос. До обставин, які підлягають установленню (доказуванню) у кримінальних провадженнях за цією категорією злочинів, віднесено: 1) подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) факт співучасті у вчиненні злочину; 3) застосування або погроза застосування насильства [11, с. 199–207].

Г. А. Назаренко присвятив роботу дослідженню способу вчинення незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами військовослужбовцем у складі групи осіб, до яких науковцем віднесено: а) викрадення; б) привласнення; в) вимагання; г) заволодіння шляхом шахрайства [105, с. 325].

Особливості проведення обшуку під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями розглядалися А. М. Кислим та Р. В. Мовчан. Науковці зазначають, що обшук повинен бути проведений у двох випадках: 1) при затриманні особи та вилученні в неї предметів озброєння – за місцем проживання затриманої особи, а також у її близьких родичів (за наявності достатніх підстав вважати, що такі предмети можуть зберігатися в них), або у транспортному засобі; 2) при встановленні джерела придбання зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв (особи, яка незаконно виготовляє,

зберігає та збуває предмети озброєння) – за місцем проживання потенційно підозрюваної особи. Також вони наголошують на необхідності залучення до участі у проведенні обшуку відповідних фахівців (спеціалістів-вибухотехніків), які можуть надати істотну допомогу слідчому у виявленні, описі, упакуванні та вилученні предметів озброєння [104, с. 144–147].

С. А. Перетятко в межах дослідження способів вчинення незаконного виготовлення, переробки чи ремонту вогнепальної зброї або фальсифікації, незаконного видалення чи зміни її маркування або незаконного виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв доходить висновку про осучаснення способів вчинення злочинів цієї категорії. Серед новітніх способів автором виділено: здійснення високотехнологічної переробки, виготовлення предметів озброєння з використанням сучасних технічних засобів; купівля окремих конструктивних механізмів, деталей до предметів озброєння через інтернет-сайти; використання довідкової інформації, розміщеної в мережі Інтернет, щодо самостійного внесення конструктивних змін до предметів озброєння; законспірованість зв'язків замовника та виконавця злочину; розширення практики застосування особами, які вчинили незаконне виготовлення, переробку предметів озброєння, засобів маскування з метою унеможливлення їх ідентифікації (застосування сучасних засобів комунікації, знищення невдалих зразків зброї та її основних частин, створення тайників тощо) [117, с. 28].

Підсумовуючи огляд наукових робіт, присвячених доказуванню у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, слід наголосити на тому, що на сучасному етапі розвитку наукових знань у цій сфері сформувалися два основні напрями наукових розробок. Перший напрям представлений дослідженнями, які спрямовані на подальший розвиток та удосконалення знань про теоретичні основи доказування у кримінальному процесі з урахуванням нових підходів, закладених законодавцем у чинному КПК України, та передового міжнародного досвіду демократичних правових держав. Другий напрям виражений у дослідженнях процесуальних та криміналістичних проблем доказування власне у кримінальних провадженнях,

пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Наукові результати за зазначеними напрямками досліджень, на наше переконання, знаходяться у діалектичному взаємозв'язку, де перші становлять основу для других. Проте, незважаючи на суттєві та вагомі досягнення кримінальної процесуальної науки в цій царині, другий (прикладний) напрям досліджень залишається майже нерозробленим, а наявні праці мають здебільшого фрагментарний характер.

1.2. Правові засади доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів

В основу доказування як практичної діяльності учасників кримінального провадження покладено положення теорії доказів, яка формує наукові та нормативні основи такої діяльності, при цьому велика кількість з них імплементовані на рівні кримінального процесуального законодавства (доказове право), інша – на рівні практичних рекомендації для суб'єктів доказування: слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, судді, захисника, експерта та ін. (криміналістичні технічні, тактичні і методичні рекомендації). Тому для окреслення правових засад доказування за будь-якою категорією злочинів (у тому числі злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів) слід звернутися до основних положень теорії доказів: поняття доказування, його предмета і меж, складових доказування як процедури, поняття доказів та їх властивостей, наявних стандартів кримінального процесуального доказування тощо. При цьому, поряд із загальнотеоретичними положеннями, правову основу для кримінального процесуального доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, становлять положення профільного законодавства, що також потребує подальшого аналізу.

У кримінальній процесуальній доктрині поняття кримінального процесуального доказування розглядається по-різному. Так, одні науковці

визначають кримінальне процесуальне доказування як діяльність зі збирання, дослідження й оцінки фактичних даних щодо визначення джерел доказів, необхідних для встановлення об'єктивної істини у кримінальній справі [53, с. 138], інші – як діяльність зі збирання, дослідження й оцінки фактичних даних щодо визначення доказів та їх процесуальних джерел [183, с. 12] або нерозривну єдність пізнавально-практичної та логічної діяльності, що здійснюється в порядку, передбаченому КПК України, сторонами кримінального провадження та полягає в отриманні доказів та їх використанні для прийняття процесуальних рішень уповноваженими суб'єктами [93, с. 13–20].

Як бачимо, доказування у кримінальному провадженні є складовою кримінального процесуального пізнання. Пізнання у кримінальному процесі, крім доказування, може бути здійснено також в інший спосіб, наприклад за допомогою ознайомлення слідчого з довідковою літературою, бесід з очевидцями події злочину або з особами, які можуть надати характеристику свідка, потерпілого, обвинуваченого, через отримання консультації у фахівця тощо, за умови, що отримані в такий спосіб дані не включено до доказування у кримінальному процесі [119, с. 117].

Кримінальне процесуальне пізнання визначають як єдність пізнавально-практичної та розумової діяльності суб'єктів кримінального провадження, що здійснюється за загальними законами гносеології у формі правових відносин, для отримання знань, які можуть бути покладені в основу прийняття відповідних процесуальних рішень, спрямованих на вирішення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України [93, с. 13–20].

Сутність доказування у кримінальному процесі досить широко розкривається в науковій літературі, адже така процесуальна діяльність уповноважених осіб пронизує всі стадії кримінального процесу. Доказування – це процес, який відбувається в часі і просторі, безперервний процес переходу від незнання до знання, від неповного знання до більш повного.

Доказування є засобом пізнання істини у кримінальному провадженні, через доказування встановлюються подія злочину в повній відповідності з

дійсністю, винність або невинуватість окремих осіб, обставини, які впливають на ступінь і характер відповідальності, тощо. Об'єкт доказування у кримінальних провадженнях становлять факти, які мали місце в минулому і вже недоступні для безпосереднього сприйняття, оскільки за своєю сутністю є неповторними, на відміну від більшості природничо-наукових фактів, які здебільшого повторюються або можуть бути викликані штучно, що дає можливість безпосередньо спостерігати та досліджувати їх.

Доказування є розумово-логічною діяльністю осіб, які здійснюють кримінальне провадження, та інших його учасників. Воно поєднує в собі як емпіричне, так і раціональне начала. Емпіричні дані і логічне мислення при доказуванні перебувають у постійному взаємозв'язку і взаємозалежності: кожна розумова операція піддається практичній перевірці, а результати практичних дій осмислюються і лише після цього включаються в пізнавальну діяльність.

Доказування здійснюється чітко визначеним кримінальним процесуальним законом колом органів і осіб, які є суб'єктами доказування. Суб'єктів доказування поділяють на дві групи: 1) особи, на яких покладено обов'язок здійснювати доказування (дізнавач, слідчий, прокурор, суд); 2) інші учасники кримінального процесу: підозрюваний, обвинувачений, його захисник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, представник юридичної особи.

Доказування у кримінальних провадженнях обмежене часовими рамками, визначеними законом. Якщо наукове пізнання може продовжуватися стільки часу, скільки його необхідно для отримання переконливих доказів про результат, то пізнання у формі доказування у кримінальному процесі може продовжуватися лише протягом передбаченого законом строку.

Доказування здійснюється у встановленій кримінальним процесуальним законом формі. Тобто докази у кримінальному провадженні можуть бути одержані, досліджені та перевірені лише тими особами й у той спосіб, які передбачені кримінальним процесуальним законом, що гарантує одержання достовірної інформації [66, с. 340–341]. Крім того, законодавче унормування кримінальної процесуальної форми доказування спрямоване на належне

виконання завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України). У цьому ракурсі також можна вести мову про стандарти доказування, наприклад, законодавець унормовує в КПК України предмет доказування, яким є коло обставин, що підлягають доказуванню (встановленню) у кримінальному провадженні [92, с. 171]. І як справедливо стверджується у науковій літературі, предмет доказування являє собою квінтесенцію обставин події, яка розкриває елементи складу злочину. Під ним слід розуміти юридично значущі обставини розслідуваної події, з'ясування яких є необхідним для вирішення справи. Встановлення обставин кримінального правопорушення, які включені до предмета доказування, має давати відповідь на питання класичної формули: «Що, де, коли, ким, яким чином?» Наявність чи відсутність складу злочину як головний факт формує основу предмета доказування: предмет посягання, об'єктивна сторона (спосіб вчинення злочинного діяння, час, місце, наслідки, причинний зв'язок між діянням і суспільно-небезпечними наслідками), суб'єкт, суб'єктивна сторона (форми вини особи) [190, с. 39].

Наведений у ч. 1 ст. 91 КПК України перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, має загальний характер. Залежно від особливостей вчиненого кримінального правопорушення – специфіки об'єктивних та суб'єктивних ознак злочину, за яким здійснюється кримінальне провадження, – предмет доказування підлягає індивідуалізації.

В. С. Зеленецький запропонував класифікувати предмет доказування на такі види: 1) загальний; 2) родовий (щодо окремих злочинів); 3) спеціальний (у справах про суспільно небезпечні діяння неосудних і злочини неповнолітніх); 4) індивідуальний (у кожній конкретній справі) [47, с. 33]. Наведений підхід має як теоретичне, так і практичне значення, адже дає можливість подальшого розроблення науково-практичних рекомендацій при розслідуванні окремих видів злочинів, у тому числі у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Як правило, межі доказування дослідники пов'язують з обсягом доказів, необхідних для правильного вирішення справи (кримінального провадження).

Зокрема, Ю. М. Грошевий та С. М. Стахівський визначають межі доказування як сукупність доказів, яка дає можливість повноцінно дослідити всі обставини, що підлягають доказуванню за кримінальним провадженням, та на підставі цього прийняти законне рішення. Інакше кажучи, обсяг доказування – це наявність усіх доказів у провадженні, а межі доказування – їх мінімально необхідна сукупність, яка дозволяє дослідити обставини, які формують предмет доказування [34, с. 43]. В. Т. Нор зазначає, що межі доказування забезпечують достовірне і повне визначення всіх обставин, які мають значення для кримінального провадження, необхідну і достатню сукупність доказів, зібрання яких забезпечує встановлення всіх складових предмета доказування, а тому – вірне вирішення кримінального провадження [111, с. 69].

Якщо предмет доказування – це сукупність відшукованих фактів, то межі доказування – це такий ступінь достатності та достовірності системи доказів, який дозволяє зробити однозначний і неспростовний висновок як за кожним з елементів предмета доказування, так і у справі загалом [190, с. 47–48]. Чітке усвідомлення й розмежування цих понять має не тільки теоретичне, але й практичне значення.

У фаховій літературі типовим є судження, що доказування у кримінальному процесі являє собою діяльність, яка полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів. Вказаний підхід до визначення кримінального процесуального доказування та його складових елементів був відображений і в чинному КПК України. Так, згідно зі ч. 2 ст. 91 КПК України доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [87].

Під збиранням доказів у кримінальному процесі потрібно розуміти сукупність дій, завданнями яких є пошук, виявлення, витребування, прийняття, одержання та процесуальне закріплення інформації, що має доказове значення у передбаченій законом процесуальній формі, а також забезпечення збереження такої доказової інформації та її процесуальних джерел до вирішення кримінального провадження по суті [36, с. 80].

Суб'єктний склад осіб, уповноважених на збір доказів, та їх компетенція визначені у ст. 93 КПК України. Зокрема, ними є сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження в порядку, передбаченому КПК України. Так, «сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України» [87]. У свою чергу, «сторона захисту, потерпілий представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів» [87]. Крім того, «сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, також має право ініціювати проведення слідчих (розшукових) дій шляхом подання слідчому, прокурору клопотання» [87].

У процесуальній літературі технологію збирання доказів пропонують розглядати як послідовність дій із виявлення, фіксації, вилучення та збереження доказів. Виявлення доказів розглядають як фізичну та розумову діяльність, спрямовану на пошук і відшукування слідів, об'єктів матеріального світу (речей, документів), що містять доказову інформацію та надалі можуть бути використані для вирішення кримінального провадження по суті [36, с. 82]. Збирання доказів здійснюється за допомогою способів, визначених у ст. 93 КПК України, та фіксується у встановленій законом процесуальній формі за допомогою технічних засобів (аудіо, - відео). Фіксація доказів визначається як процесуальне їх

оформлення, що здійснюється у протоколах (ст. 104 КПК України) та додатках до протоколів (ст. 105 КПК України). Фіксація є виключною компетенцією слідчого, прокурора, слідчого судді, суду. У КПК України передбачений вичерпний перелік способів фіксації доказів та їх процесуальних джерел.

Докази вилучаються з метою їх подальшого використання в доказуванні, вони приєднуються до інших матеріалів кримінального провадження та зберігаються для слідства та суду. Збереження полягає у застосуванні заходів щодо унеможливлення втрати ними своїх доказових властивостей, тобто для забезпечення можливості використання їх у будь-який момент кримінального провадження [36, с. 84].

Отримані під час кримінального провадження фактичні дані та їх джерела підлягають обов'язковій перевірці. Слід відмітити, що у КПК України не передбачено порядку здійснення перевірки доказів у кримінальному провадженні. У науковій літературі зазначається, що перевірка фактичних даних та їх джерел здійснюється шляхом їх аналізу, зіставлення з іншими доказами, що може призвести до висновку про необхідність отримання нових доказів, які підтверджують або спростовують, що були об'єктом перевірки. Перевірка доказів у кримінальному провадженні здійснюється з метою з'ясування питання щодо їх належності, допустимості, достовірності та достатності. Логічний шлях перевірки доказів полягає в аналізі та вивченні змісту як кожного доказу окремо, а також у зіставленні з іншими отриманими доказами [93, с. 22–23].

Порядок оцінки доказів визначений ст. 94 КПК України. Так, відповідно до зазначеної статті «слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Жоден доказ не має наперед встановленої сили» [87].

Стосовно оцінки доказів у літературі стверджується, що ця діяльність здійснюється безперервно, протягом усього процесу доказування. Вона охоплює інші стадії доказування: збирання і перевірку. Оцінка доказів здійснюється у логічних формах та являє собою розумову діяльність учасників кримінального провадження, які на основі закону розглядають відповідно до свого внутрішнього переконання як кожний доказ окремо, так і всю їх сукупність на предмет їх належності, допустимості і достовірності. За результатами оцінки доказів вирішується питання про наявність підстав для прийняття процесуальних рішень та проведення процесуальних дій [36, с. 87–88].

Оцінка доказів органічно поєднана з їх перевіркою і відбувається у класичному руслі аналізу та синтезу. Спочатку аналізується окремо зміст доказів та їх джерел, що має на меті встановити узгодженість і неузгодженість кожного доказу з іншими доказами, покращити уявлення про обставини досліджуваної події, побачити необхідність одержання нових доказів, а самостійний аналіз джерел доказів дозволяє виявити їх законність, повноту й об'єктивність. Сприятливі результати аналізу доказів та їх джерел відкривають шлях для їх синтезу – перевірки в сукупності, виявлення суперечностей і вірогідності, повноти, логічного зв'язку [30, с. 28].

Оцінка фактичних даних та їх джерел першочергово здійснюється на предмет їх належності. КПК України на законодавчому рівні закріпив правила оцінки доказів на предмет належності. Зокрема, у ст. 85 КПК України передбачається, що «належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів» [87].

У правовій доктрині під належністю доказів розуміють таку внутрішньо властиву їм якість, унаслідок якої вони здатні встановити обставини, що необхідні для повного і правильного вирішення кримінального провадження [14, с. 131–139].

В аспекті наведеного визначення вважаємо доцільним уточнити, що мова йдеться про досягнення такого завдання кримінального провадження, як «... забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» (ст. 2 КПК України) [87].

Вирішення питання про належність доказу, як зазначає Р. В. Малюга, з одного боку, ґрунтується на положеннях законодавства, зокрема статей 85, 91 КПК України, а з іншого, – на особистому сприйнятті суб'єкта доказування, що ґрунтується на його уявленні про логічний зв'язок фактичних даних, які становлять зміст доказу та обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Таким чином, належними є ті докази, що підтверджують як наявність, так і відсутність передбачуваного зв'язку доказу з обставинами, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Докази, визнані неналежними, не підлягають подальшій перевірці та оцінці, а їх інші властивості (допустимість, достовірність чи достатність) не визначаються [93, с. 27].

Після того, як відповідні фактичні дані та їх джерела (докази) були оцінені з точки зору їх належності, вони підлягають подальшій оцінці на предмет їх допустимості. Відповідно до ч. 1 ст. 86 КПК України «доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення» [87].

Щодо допустимості доказів, то О. С. Степанов виокремлює критерії її встановлення: допустимі докази слід отримувати у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством; докази мають отримуватись уповноваженою службовою особою, яка має повноваження проводити процесуальні дії в конкретному провадженні; докази у справі повинні бути отримані з джерел, визначених законом – ч. 2 ст. 65 КПК України; фіксація ходу

і результатів проведення процесуальної дії здійснюється з дотриманням законного порядку; отримана інформація повинна містити фактичні дані, а не припущення, – це відомості про факти й обставини, що підлягають доказуванню у конкретному кримінальному провадженні [185, с. 8].

Конституційний Суд України у своєму рішенні за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 62 Конституції України від 20.10.2011 № 12-рп/2011 визначив, що обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, отриманих у незаконний спосіб, а саме: з порушенням конституційних прав і свобод людини та громадянина, з порушенням встановлених законом порядку, засобів, джерел отримання фактичних даних, а також не уповноваженою на те особою тощо. Допустимими можуть визнаватися та використовуватись як докази лише такі фактичні дані, які були одержані у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством [157].

Достовірність доказів визначається як відповідність їх змісту тому, що мало місце в дійсності. Встановлення достовірності доказу передбачає наявність можливості пересвідчитись у якості джерела, способу отримання фактичних даних, надійності процесуального носія та засобів фіксації [190, с. 62]. За визначенням Д. Б. Сергєєвої, достовірність характеризує насамперед фактичні дані, що є змістом доказу. Якщо фактичні дані не володіють властивістю достовірності, то в єдності із процесуальним джерелом вони не можуть утворювати доказ у кримінальному провадженні. Недостовірних доказів у кримінальному процесі не існує, оскільки недостовірні фактичні дані не можуть становити зміст доказу, утворювати доказ. Проте у випадку відповідності фактичних даних (та їх джерел) критерію достовірності (а також належності й допустимості) можна говорити про однойменні властивості доказу, якими він володіє [165, с. 90].

Поняття і сутність достатності доказів у нормах кримінального процесуального закону не визначаються, лише згадується, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані встановити достатність доказів на момент

ухвалення відповідного процесуального рішення (ч. 1 ст. 94 КПК України). Згідно з доктринальним визначенням достатність доказів передбачає наявність у матеріалах кримінального провадження такої сукупності доказів, яка формує у суб'єкта доказування внутрішнє переконання достовірного встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [35, с. 72].

На думку М. М. Стоянова, достатність доказів у кримінальному судочинстві слід розглядати як вимогу, що полягає у наявності такої сукупності належних, допустимих та достовірних доказів, які були отримані в результаті всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин кримінального правопорушення, що достовірно встановлює всі обставини, які входять до предмета доказування [188, с. 60].

Оцінка доказів нерозривно пов'язана із стандартами доказування. Б. П. Ратушна визначає стандарт доказування як певну умовну межу, за якою кількісна характеристика знань, отриманих суб'єктом доказування, переходить у таку їх якість, що дає суб'єкту доказування підстави ухвалити істинне та правосудне, на його думку, рішення [154, с. 284]. У свою чергу, Х. Р. Слюсарчук визначає стандарт доказування як рівень переконання суб'єкта доказування, який є результатом оцінки доказів і наявність якого є необхідною для ухвалення початкового, проміжного або підсумкового процесуального рішення у кримінальному провадженні [168, с. 226]. А. С. Степаненко вважає, що стандарт доказування є певним критерієм (порогом) прийняття рішення для суб'єкта прийняття рішення через встановлення певної міри, ступеня доведеності (переконання/впевненості суб'єкта прийняття рішення), досягнувши якої факт вважається встановленим [184, с. 18–19].

Як зазначає Г. Р. Крет, стандарти доказування є загальнообов'язковими для суб'єктів кримінального процесуального доказування. Загальнообов'язковість стандартів доказування ґрунтується на їх нормативному закріпленні, а стандартів доказування, сформованих ВС, – на нормах частин 5 і 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII, відповідно до яких висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного

Суду: 1) є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права; 2) враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права [73, с. 94–95].

Стандарт доказування «обґрунтована підозра» ґрунтується на положенні підпункту «с» п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, відповідно до якого одним зі способів обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність є її законний арешт або затримання, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення [69]. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» вперше було використано у практиці Європейського суду з прав людини в рішенні від 30.08.1990 у справі «Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom», де в § 32 констатовано, що «обґрунтованість» підозри, на якій має ґрунтуватися арешт, утворює суттєву частину гарантії від свавільного арешту і затримання, яка викладена в підпункті «с» п. 1 ст. 5 Конвенції [218]. У подальшому ЄСПЛ вказує, що наявність обґрунтованої підозри є необхідною при вирішенні питання законності триваючого ув'язнення [220], правомірності подальшого тримання її під вартою [217], законності продовження строку тримання під вартою [219,], а переконання в обґрунтованості підозри, що взята під варту особа вчинила злочин, є неодмінною умовою для законності тривалого тримання під вартою та його належним критерієм [219; 156].

У науці обґрунтована підозра визначається як припущення про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, засноване на наявних у кримінальному провадженні доказах і сформоване на рівні, необхідному для ухвалення відповідного процесуального рішення [73, с. 324].

На сьогодні обґрунтована підозра використовується у кримінальному процесуальному законодавстві як необхідна умова для: 1) ухвалення рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (п. 1 ч. 3 ст. 132 КПК України); 2) вжиття уповноваженою службовою особою, що здійснила

затримання, слідчим, слідчим суддею низки процесуальних дій, спрямованих на забезпечення прав затриманої особи (частини 2, 6 і 7 ст. 206, ч. 3 ст. 210, ч. 1 ст. 213 КПК України); 3) звернення прокурора до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на проведення моніторингу банківських рахунків як негласної слідчої (розшукової) дії (ч. 1 ст. 269-1 КПК України); 4) здійснення повідомлення про підозру (ч. 1 ст. 276 КПК України) [87].

Стандарт доказування «достатня підстава», перш за все, ґрунтується на положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., які закріплюють право кожного заарештованого та затриманого негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, із забезпеченням йому розгляду справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження (п. 3 ст. 5 Конвенції) та визнати арешт або затримання особи законним за наявності обґрунтованої переконаності в необхідності запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення (підпункт «с» п. 1 ст. 5 Конвенції) [69]. Враховуючи, що Україна ратифікувала зазначену Конвенцію, правоохоронні та правозахисні органи держави мають дотримуватися її вимог. А в сфері кримінального судочинства це має вельми важливе значення, оскільки під час здійснення кримінального провадження уповноважені державні органи мають право обмежувати права і свободи людини. Звісно, це має відбуватися у чітко закріплених в КПК України випадках та підставах, що буде свідчити про законність правообмеження.

У кримінальному процесі України стандарт доказування «достатня підстава» ґрунтується на вимозі законності, відповідно до якої форма та зміст будь-якого процесуального рішення, яке ухвалюється під час кримінального провадження, повинні суворо відповідати нормам закону [73, с. 349].

У КПК України термін «достатні підстави» використовується законодавцем як необхідна умова: 1) ухвалення слідчим, прокурором рішення про відмову у визнанні потерпілим з підстав, передбачених ч. 5 ст. 55 КПК України; 2) ухвалення слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом у межах їх компетенції рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

3) ухвалення прокурором рішення про об'єднання матеріалів досудових розслідувань з підстав, указаних у ч. 1 ст. 217 КПК України; 4) ухвалення слідчим суддею рішення про дозвіл на проведення обшуку (ч. 5 ст. 234 КПК України); 5) ухвалення слідчим, прокурором, слідчим суддею в межах їх компетенції рішення про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 7) ухвалення прокурором, слідчим суддею в межах їх компетенції рішення про продовження строку досудового розслідування; 8) ухвалення судом у випадках, передбачених п. 3 ч. 2 ст. 332 КПК України, рішення про проведення експертизи тощо [87].

Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» закріплений у практиці міжнародних судових інституцій. Зокрема, п. 3 ст. 66 Римського статуту передбачає, що для засудження обвинуваченого Суд повинен переконатися в тому, що обвинувачений винуватий у вчиненні злочину та це не підлягає сумніву на розумних підставах [156]. У Правилах процедури і доказування Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії, прийнятих 11.02.1994, цей стандарт доказування згадується майже аналогічно. Зокрема, правило 87(А) передбачає, що вина особи може бути встановлена тільки у разі, якщо більшість Судової Палати буде переконана, що вина доведена поза розумними сумнівами [222, с. 89].

Стандарт доказування «поза розумним сумнівом», за визначенням Г. Р. Крет, являє собою нормативно закріплене правило, що відображає рівень достовірності знання про обставини кримінального провадження, якого повинен досягнути суб'єкт доказування на основі достатньої сукупності належних, допустимих і достовірних доказів для ухвалення процесуального рішення про визнання обвинуваченого винуватим (невинуватим) у вчиненні конкретного кримінального правопорушення [73, с. 379]. Такий рівень достовірності знання про обставини кримінального провадження може бути досягнутий виключно за рахунок розумності сумніву, яка характеризується обґрунтованістю і неспростовністю [168, с. 15].

Законодавче визначення на національному рівні стандарт доказування «поза розумним сумнівом» отримав у КПК України 2012 р. Так, відповідно до

ч. 2 ст. 17 КПК України ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом [87].

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що сучасний стан розвитку теорії доказування у кримінальному процесі дозволяє сконцентрувати праці науковців на дослідженні проблем доказування окремих видів злочинів, де зазначені положення становитимуть теоретичну та нормативну основу для таких досліджень, зокрема щодо доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

1.3. Поняття, ознаки та класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, їх вплив на процес доказування у кримінальному провадженні

Дослідження процесуальних аспектів доказування під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, вимагає попереднього встановлення кола цих протиправних діянь, їх розуміння на сучасному етапі розвитку кримінального права та криміналістики. Стосовно цього слід згадати тезу про те, що «визначення будь-якого поняття потребує, насамперед, окреслення кола тих явищ, процесів, відносин, видів діяльності, які мають бути ним відображені» [45, с. 97].

У науковій літературі зазначається, що одним із чинників погіршення криміногенної обстановки в Україні в останні роки є зростаюча озброєність представників криміналітету. За таких обставин особливої актуальності набувають проблеми боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї та боєприпасів. Розглядувані злочини, будучи одним із найбільш «перспективних» напрямів діяльності організованих злочинних угруповань, поряд із торгівлею наркотиками, людьми та контрабандою, не тільки не зменшуються, а й призводять до розширення так званого збройового чорного ринку в Україні. Вони стають усе більш дохідним злочинним промислом, що має, на відміну від низки

інших посягань, відносно велику доступність і менший ступінь ризику викриття, що ускладнює їх розслідування [75, с. 251].

На сьогодні в Україні спостерігається неконтрольоване зростання незаконного обігу різних видів зброї, що інтенсивно поширюються серед населення та у кримінальному середовищі. Значна частина такої зброї незаконно потрапляє в усі без винятку регіони України із зони проведення операції Об'єднаних сил. Це є ключовим фактором, який ускладнює криміногенну обстановку в цілому на загальнодержавному рівні, зокрема призводить до різкого підвищення кількості злочинів загальнокримінальної спрямованості. Суспільна небезпека незаконного обігу зброї полягає у створенні «сприятливих умов» для вчинення більш тяжких злочинів, оскільки сама зброя несе потенційну загрозу життю і здоров'ю людей незалежно від наявності або відсутності наміру застосовувати її за призначенням [213, с. 4].

Значні запаси незареєстрованої стрілецької зброї знаходяться у цивільного населення України. За приблизними оцінками, її кількість може сягати 5 мільйонів одиниць. З 1991 р. джерелами незаконного обігу вогнепальної зброї в країні є витік внутрішніх запасів і транскордонна торгівля. За даним більш ранніх досліджень, показники вбивств та інших серйозних злочинів, вчинених із використанням вогнепальної зброї, різко зросли у 2014 р. у зв'язку з конфліктом на Сході України, хоча з 2015 р. спостерігаються тенденції до зменшення. При цьому скорочення незаконних потоків стрілецької зброї визнано важливою складовою сталого розвитку. Завдання 16.4 Цілей сталого розвитку, прийнятих ООН у вересні 2015 р., зобов'язує держави скоротити незаконні потоки зброї до 2030 р. [94, с. 3–4].

Стаття 3 Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, визначає незаконний обіг зброї як придбання, продаж, ввіз чи вивіз, доставку, переміщення або передачу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї з території чи

територією держави-учасниці на територію іншої держави-учасниці, якщо будь-яка із заінтересованих держав-учасниць не надає відповідного дозволу або якщо вогнепальна зброя не має передбаченого маркування [149].

На думку В. М. Шевчука, «незаконний обіг вогнепальної зброї – це певний процес, який передбачає виробництво зброї і подальший її рух від виробника, як державного, так і кримінального, далі рух до споживача – легального (МО, МВС, СБУ тощо) або нелегального (злочинці, громадяни, що незаконно отримують зброю для самозахисту, колекціонування та ін.), а також процес користування зброєю, підтримання його в справному стані, перехід від одного власника до іншого і до її знищення. Структурними елементами незаконного обігу вогнепальної зброї є такі: виробництво або виготовлення, збут (передача), придбання, зберігання, носіння, перевезення, застосування, ремонт, використання, знищення та ін.» [75, с. 251].

Поряд із цим деякі вчені акцентують на тому, що застосування (користування) зброї не входить до поняття «обіг зброї». Як зазначають М. Г. Щербаковський та Д. В. Андрєєв, вітчизняні науковці часто замінюють термін «незаконний обіг зброї» терміном «незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» (як це поняття сформульовано у ст. 263 КК України) [195, с. 51–60]. На їх думку, використання як синонімів понять «обіг» і «поводження» не є цілком вірним. Поняття «поводження» є більш вузьким і охоплює дії власника зі зброєю, тобто її зберігання, носіння, перевезення, ремонт тощо. Використання зброї, тобто її застосування за призначенням – для ураження живої цілі та ін., не є складовою поняття «обіг». Обіг розглядається науковцями як процес виробництва зброї, її подальшого руху від державного або кримінального виробника (виготовлювача) до законного чи незаконного (злочинці, громадяни, які незаконно купують зброю для самозахисту, колекціонування тощо) споживача, а також підтримка її у справному стані, перехід від одного власника до іншого тощо, до її знищення. Фізичний вплив на зброю (виготовлення, переробка), її просторове (носіння,

перевезення), тимчасове (зберігання), соціальне (зміна власника) переміщення є структурними елементами обігу зброї [213, с. 19].

Розкриваючи систему кримінально-правових норм, якими передбачено відповідальність за злочини у сфері незаконного обігу зброї та боєприпасів, слід в першу чергу звернути увагу на ті статті, які включені до розділу IX КК України «Злочини проти громадської безпеки». Кримінальні правопорушення, що охоплені зазначеним розділом, мають у своєму складі обов'язковий предмет злочину, яким є вогнепальна зброя (статті 263, 263-1, 264 КК України) та боєприпаси (статті 263, 263-1, 264 КК України).

Однак коло злочинів у цій сфері не обмежується зазначеним. У цьому контексті слід навести думку О. О. Дудорова, В. П. Тихого та М. І. Хавронюка про те, що суспільно небезпечний характер злочинів проти громадської безпеки обумовлений не тільки їх об'єктом, а й їх предметом або засобом чи знаряддям вчинення злочину, якими виступають зброя чи інші потенційно смертоносні за своєю природою джерела, що застосовуються або можуть бути застосовані як зброя або засоби ураження чи руйнування [196, с. 40; 39, с. 655]. Аналогічної позиції дотримується В. С. Бондар і надає авторську класифікацію злочинів у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів. До першої групи науковець аналогічно відносить злочини, знаряддями та засобами вчинення яких є вогнепальна зброя та бойові припаси. Наприклад, незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ч. 2 ст. 146 КК України), бандитизм (ст. 257 КК України) тощо. До другої групи дослідник відносить злочини, обов'язковою ознакою яких є предмет у вигляді вогнепальної зброї та бойових припасів (крім зазначених вище злочинів проти громадської безпеки). Наприклад, контрабанда (ст. 201 КК України), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ч. 2 ст. 260 КК України) тощо. Крім того, як знаряддя вогнепальна зброя та бойові припаси можуть застосовуватися при вчиненні вбивства, умисного тяжкого тілесного ушкодження, розбою, незаконного полювання та інших злочинів [159, с. 69–71].

М. Г. Щербаковський та Д. В. Андрєєв злочини у сфері незаконного обігу зброї та боєприпасів також пропонують поділяти на три групи. До першої групи вчені відносять кримінальні правопорушення, в ознаках складів яких обов'язковим елементом вказується вогнепальна, холодна чи інша зброя, боєприпаси, вибухові пристрої, вибухові речовини тощо (статті 201, 262, 263, 263¹, 264, 265-1, 267, 269, 410, 411, 412, 413, 414, 440 КК України). Зброя, яка наводиться безпосередньо в диспозиції норми, є конкретним предметом злочину, характеризує об'єкт злочину і для правильної кваліфікації кримінального правопорушення повинна бути обов'язково встановлена. Другу групу складають кримінальні правопорушення, в ознаках складів яких зброя є знаряддям їх вчинення (тобто також виступає ознакою об'єктивної сторони злочину). У таких правопорушеннях законодавцем передбачена можливість використання різних видів зброї під час вчинення злочинів (статті 113, 146, 194, 195, 258, 266, 282, 294, 296, 331, 347, 352, 365, 378, 393, 399, 404–406, 424, 439 КК України). Третю (найменшу) групу складають злочини, в яких серед ознак складу не має будь-яких вказівок на обов'язкову або можливу наявність зброї як предмета або засобу їх вчинення, але які факультативно містять посилення на зброю, озброєність, що є кваліфікуючою ознакою кримінального правопорушення (статті 257, 260, 261, 408, 429, 446 КК України) [213, с. 10–11].

Існують і більш вузькі погляди на розглядуване поняття. Зокрема, А. С. Новосад та С. А. Шалгунова зазначають, що КК України передбачає відповідальність за такі форми незаконного обігу зброї: незаконне носіння, незаконне зберігання, незаконне придбання, незаконне виготовлення, незаконна передача, незаконний збут [77], що охоплює лише ті злочини, де зброя є лише їх предметом. Хоча далі науковці надають ширше визначення поняття «обігу зброї – це дії, що полягають у виготовленні зброї, торгівлі зброєю, продажу, передачі, придбанні, колекціонуванні, експонуванні, обліку, зберіганні, носінні, перевезенні, транспортуванні, використанні, вилученні, знищенні, ввезенні зброї на території України та вивезення з неї. Таким чином, всі вказані діяння складають форми незаконного обігу зброї, які можна назвати армалогічними

злочинами, тобто, злочинами, вчиненими щодо зброї, або з її використанням чи застосуванням» [77, с. 56–57].

В цілому можна зробити висновок, що на сьогодні прослідковується тенденція до застосування широкого підходу до розуміння поняття злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї або боєприпасів, до складу яких відносять: 1) злочини, у складі яких зброя або боєприпаси є предметом; 2) злочини, у складі яких зброя або боєприпаси є знаряддям або засобом вчинення; 3) злочини, у складі яких зброя або боєприпаси виступають іншою ознакою об'єктивної сторони; 4) злочини, у складі яких зброя або боєприпаси не є обов'язковою ознакою, проте які потенційно можуть вчинятись із застосуванням зброї чи боєприпасів (вбивство, умисне тяжке тілесне ушкодження, розбій тощо). Хоча в останньому випадку вогнепальна зброя та боєприпаси в цілому не впливають наявності чи відсутності складу злочину, проте впливають на оцінку тяжкості вчиненого, передбачають використання їх як знаряддя чи засобів вчинення правопорушення і тому також повинні підпадати під поняття «злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї або боєприпасів».

На підставі зазначеного можна погодитись із виокремленням таких різновидів злочинів у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї або боєприпасів: 1) незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ч. 2 ст. 146 КК України); 2) бандитизм (ст. 257 КК України); 3) терористичний акт (ст. 258 КК України); 4) сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4 КК України); 5) створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ч. 3 ст. 260 КК України); 6) масові заворушення (ст. 294 КК України); 7) хуліганство (ч. 4 ст. 296 КК України); 8) перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України); 9) опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ч. 2 ст. 404 КК України); 10) погроза або насильство щодо начальника (ч. 4 ст. 405 КК України); 11) порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ч. 3 ст. 406 КК України); 12) перевищення військовою службовою особою влади чи службових

повноважень (ст. 426-1 КК України); 13) найманство (ст. 447 КК України); 14) контрабанда (ст. 201 КК України); 15) створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ч. 2 ст. 260 КК України); 16) викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем (ст. 262 КК України); 17) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України); 18) дезертирство (ч. 2 ст. 408 КК України); 19) викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК України); 20) умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411 КК України); 21) необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК України); 22) втрата військового майна (ст. 413 КК України); 23) порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК України) тощо [8, с. 69–71].

Отже, до досліджуваного поняття входить досить велика кількість злочинів, які хоча й об'єднані на рівні ознак таких елементів складу, як предмет знаряддя чи засоби (якими є зброя або боєприпаси), але мають суттєві відмінності між іншими суб'єктивними та об'єктивними ознаками. Вказане лежить в основі особливостей предмета та відповідно засобів доказування за кожним окремим кримінальним провадженням. Стосовно цього слід згадати судження В. А. Журавля про те, що предмет доказування окреслюється ознаками відповідного складу злочину, за яким здійснюється його кваліфікація, і ст. 91 КПК України [42, с. 180–181].

Таким чином, кримінальний процесуальний закон через зміст ст. 91 КПК України прямо вказує на необхідність доказування об'єктивних та суб'єктивних ознак складу кожного окремого кримінального правопорушення. Зрозуміло, що злочини, пов'язані з незаконним поводженням зі зброєю (в яких зброя є

предметом злочину), відрізнятимуться із криміналістичної точки зору за слідовою картиною їх вчинення від злочинів, де зброя та боєприпаси є знаряддями або засобами вчинення, що вимагатиме вжиття слідчим, спеціалістом, оперативними працівниками на місці події та експертами різного комплексу дій із пошуку слідів злочину, їх вилучення та подальшого дослідження.

При цьому в разі розслідування сукупності злочинів, учинених із застосуванням зброї та боєприпасів, процедура доказування буде ускладнена розширенням предмета, адже постає необхідність доказування ознак двох чи більше складів злочину. Наприклад, застосування вогнепальної зброї при вчиненні терористичного акту. Як зауважує О. О. Книженко, вчинення злочину з використанням зброї чи бойових припасів та поводження з ними без оформленого в законному порядку дозволу слід кваліфікувати за сукупністю злочинів. Наприклад, учинення терористичного акту із застосуванням зброї та бойових припасів особою, яка незаконно поводитися з такими знаряддями, підлягає кваліфікації за статтями 258, 263, 263-1 КК України [52, с. 73].

У цій ситуації згідно з правилами ст. 217 КПК України досудове розслідування за вказаними злочинами слід об'єднати в одне кримінальне провадження, за яким доказування матиме комплексний характер. Проте різноманітність складів злочинів, що входять до вже криміналістичного поняття «злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї або боєприпасів», не означає неможливість виділення спільних рис, закономірностей у їх доказуванні. Пропонуємо в основу пошуку таких закономірностей покласти зазначений поділ цих злочинів, де зброя, боєприпаси виступають знаряддям або предметом злочину. Так, застосування зброї або боєприпасів при вчиненні різних протиправних дій має типовий характер (вчинення пострілів, ураження людей, майна, залякування тощо), що вказує на можливість виділення типових слідів вчинення таких дій та відповідно типових способів збирання та дослідження доказів. Ця ж теза стосується і комплексу злочинів, де зброя та боєприпаси є предметом злочину.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що злочини у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї або боєприпасів об'єднані на рівні ознак таких елементів складу злочину, як предмет, знаряддя чи засоби їх вчинення (якими є зброя або боєприпаси), але водночас мають суттєві відмінності між іншими суб'єктивними та об'єктивними ознаками. Відмінності у складі цих злочинів впливають на обсяг предмета доказування та обрання слідчим відповідного комплексу засобів доказування. Це прямо передбачено в положеннях ст. 91 КПК України. Предмет доказування за такими злочинами визначається ознаками складу злочину, за яким здійснюється його кваліфікація, та ст. 91 КПК України. При цьому в разі розслідування декількох злочинів, учинених із застосуванням зброї або боєприпасів, процедура доказування буде ускладнена розширенням предмета, адже постає необхідність доказування ознак двох чи більше різних складів злочину. Різноманітність складів злочинів, що входять до вже криміналістичного поняття «злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї або боєприпасів», не означає неможливість виділення спільних рис, закономірностей у їх доказуванні. Означене дає можливість в основу пошуку таких закономірностей покласти особливості механізму вчинення злочинів та їх слідоутворення, коли зброя чи боєприпаси виступають або знаряддям, або засобом, або предметом учинення таких злочинів.

Висновки до розділу 1

Аналіз існуючих у кримінально-правовій та кримінологічній доктринах підходів до змісту поняття «злочини у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї або боєприпасів» свідчить, що воно має комплексний характер і поділяється на чотири групи кримінальних правопорушень: 1) злочини, у складі яких зброя або боєприпаси є предметом; 2) злочини, у складі яких зброя або боєприпаси є знаряддям або засобом вчинення; 3) злочини, у складі яких зброя або боєприпаси є іншою ознакою об'єктивної сторони правопорушення; 4) злочини, які можуть вчинятись із застосуванням зброї чи боєприпасів, хоча як обов'язкова ознака у складі цих злочинів вони законом не передбачені.

Встановлено, що відмінності у складах цих злочинів впливають на обсяг предмета доказування та обрання слідчим відповідного комплексу засобів доказування, що прямо передбачено ст. 91 КПК України. Поряд із цим у разі розслідування сукупності злочинів, учинених із застосуванням зброї та боєприпасів, процедура доказування буде ускладнена розширенням предмета, адже постає необхідність доказування ознак двох чи більше різних складів злочину. Водночас різноманітність складів злочинів, що входять до вже криміналістичного поняття «злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї або боєприпасів», не означає неможливість виділення спільних рис, закономірностей при здійсненні діяльності щодо доказування їх обставин. В основу пошуку таких закономірностей слід покласти особливості механізму вчинення цих злочинів та їх слідоутворення, коли зброя чи боєприпаси виступають або знаряддям, або засобом, або предметом вчинення.

Визначено, що сучасний стан розвитку теорії доказування у кримінальному процесі об'єднаний низкою досліджень, пов'язаних із проблемами доказування окремих видів злочинів. Такі наукові розробки становлять теоретичну основу для дослідження проблем доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

На сьогодні сформувалися два основні напрями наукових розробок щодо доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Перший напрям представлений дослідженнями, які спрямовані на розвиток і вдосконалення знань про загальні теоретичні основи доказування у кримінальному процесі. Другий напрям виражений у дослідженнях процесуальних і криміналістичних проблем доказування власне у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Наукові результати за зазначеними напрямками досліджень знаходяться в діалектичному взаємозв'язку, де перші становлять основу для других. Однак, другий (прикладний) напрям досліджень залишається майже не розробленим, а існуючі роботи мають здебільшого фрагментарний характер.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ АБО БОЄПРИПАСІВ

2.1. Суб'єкти доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів

Серед суспільно небезпечних явищ, які становлять загрозу нормальному розвитку держави і суттєво обмежують права та свободи людини, значною є кількість правопорушень, скоєних із використанням зброї. Незаконний обіг зброї є одним із чинників, які негативно впливають на стан безпеки в країні. Незаконний обіг вогнепальної зброї, вибухових речовин і пристроїв завжди становив серйозну загрозу суспільній безпеці. Збройні напади завдають непоправної шкоди життю і здоров'ю громадян, мають резонансний характер, посилюють страх і відчуття незахищеності у населення, нівелюють у суспільній свідомості зусилля держави, спрямовані на стабільний розвиток суспільства, забезпечення прав і свобод людини, створення гідних умов життя [2, с. 62; 215]. У зв'язку із цим з боку держави і відповідних органів велика увага приділяється здійсненню посиленого контролю за обігом зброї, в тому числі вогнепальної зброї або боєприпасів, а також протидії та запобіганню її незаконному обігу.

Якщо було вчинено кримінальне правопорушення, пов'язане з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, основним способом «боротьби» правоохоронних органів із таким протиправним проявом є своєчасне відкриття кримінального провадження й ефективне здійснення досудового розслідування. З огляду на це актуальними є питання процесуальних особливостей доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, а саме:

– визначення кола суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях окресленої категорії;

- надання характеристики процесуальним особливостям початку досудового розслідування названих злочинів;
- систематизація та характеристика обставин, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Проте виокремлення особливостей доказування неможливе без з'ясування сутності та змісту цього різновиду діяльності уповноважених суб'єктів, оскільки доказування у кримінальному провадженні – це невід'ємна складова кримінальної процесуальної діяльності. Вбачається доцільним висвітлення питання про суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, розпочати зі встановлення поняття, ознак кримінальної процесуальної діяльності. Таке міркування пояснюється тим, що зазначене поняття не розкривається на законодавчому рівні, а серед науковців висловлюються різні точки розу щодо його розуміння, тому розглянемо окремі з них.

Г.А. Ніколайчук визначає кримінальну процесуальну діяльність як «систему цілеспрямованих дій учасників кримінального провадження, здійснюваних в межах наданих їм кримінальним процесуальним законом прав і покладених обов'язків» [110, с. 174]. При цьому науковець наголошує, що вказаний різновид юридичної діяльності характеризується «цілісною єдністю, функціональністю, поділом на певні елементи (слідчу, адвокатську, прокурорську, судову діяльність), які об'єднані за допомогою внутрішніх і зовнішніх функціональних зв'язків» [110, с. 174].

А. Я. Хитра зазначає, що кримінальна процесуальна діяльність – це діяльність спеціальних уповноважених державних органів та посадових осіб (слідчого, оперативних підрозділів, прокурора, слідчого судді, судді, суду), яка є видом державної діяльності, що полягає в розслідуванні кримінальних правопорушень, їх судовому провадженні, а також перевірці законності й обґрунтованості винесених судових рішень [78, с. 12–13].

З наведеного випливає, що кримінальна процесуальна діяльність – це діяльність уповноважених кримінальним процесуальним законодавством суб'єктів зі здійснення досудового розслідування, судового провадження та процесуальних дій у зв'язку з учиненням діяння, передбаченого законом про кримінальну відповідальність [87]. Тобто це врегульована нормами кримінального процесуального права діяльність, яка реалізується уповноваженими суб'єктами з дотриманням установленної правової процедури. При цьому, керуючись змістом завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України, можна дійти висновку, що одним з основних і невід'ємних елементів кримінальної процесуальної діяльності є доказування «з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [87].

На тому, що доказування є змістовним елементом кримінальної процесуальної діяльності, акцентував свого часу М.М. Міхеєнко, який стверджував, що «до змісту кримінально-процесуальної діяльності належить формування (збирання і закріплення), перевірка і оцінка доказів і їх джерел, обґрунтування висновків з метою встановлення об'єктивної істини і прийняття на цій основі правильного, законного, обґрунтованого і справедливого рішення» [100, с. 4]. Відтак чи не основною складовою змісту кримінальної процесуальної діяльності є доказування. Це пояснюється тим, що без доказування неможливо реалізувати кримінальну процесуальну діяльність і вирішити поставлені перед нею завдання. Водночас доказування не може існувати поза кримінальною процесуальною діяльністю. Саме в цьому виражається взаємозв'язок досліджуваних категорій і їх значення. Зокрема, «правильне здійснення доказування дає змогу забезпечити реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників кримінального процесу; всі питання, які виникають під час кримінального провадження, можна вирішити лише на

підставі достовірно встановлених у процесі доказування обставин; участь заінтересованих суб'єктів у доказуванні є гарантією реалізації засад кримінального провадження; докази є підставою для прийняття всіх процесуальних рішень у кримінальному провадженні» [78, с. 223]. Тому при визначенні поняття доказування важливо відобразити його зв'язок із кримінальною процесуальною діяльністю.

Щодо сутності доказування у кримінальних провадженнях узагалі та про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, зокрема передусім слід зазначити, що це різновид людської діяльності, якій притаманні мета, завдання, функції, учасники, засоби, способи, структура, форма, гарантії [170, с. 267]. Специфіка такої діяльності виражається в її спрямуванні, способах і суб'єктах реалізації.

Так, доказування є пізнавальним процесом, а значить її суті властива гносеологічна природа. Разом із тим доказування – це не просто пізнання заради пізнання. Його результати мають не теоретичне (наукове), а практичне значення, адже вони лягають в основу обвинувачення, беруться до уваги при прийнятті проміжних процесуальних рішень у кримінальному провадженні та його вирішенні по суті. Інакше кажучи, ці результати дозволяють правильно обрати напрям розслідування та спланувати його; забезпечити виконання суб'єктами кримінального провадження своїх функцій; вирішити завдання кримінального провадження. Тому доказування як різновид людської діяльності взагалі та кримінальної процесуальної діяльності зокрема варто досліджувати і сприймати як різнобічну категорію, яка поєднує в собі низку властивостей, що в сукупності характеризують його з різних аспектів.

Наприклад, Ю. А. Комісарчук і О. В. Ряшко наголошують, що «за своєю гносеологічною суттю кримінальне процесуальне доказування є пізнавальною діяльністю, наслідком здійснення якої є формування суб'єктивного образу об'єктивної дійсності про подію минулого, а за характером становить складно структуровану діяльність і має розглядатися як:

1) встановлення та дослідження обставин кримінального правопорушення, що входять до предмета доказування, тобто діяльність відповідних державних органів і учасників процесу зі збирання (формування), перевірки й оцінки доказів;

2) логічні операції з формулювання та обґрунтування певної тези, висновків у процесуальних рішеннях з кримінальної справи» [78, с. 212].

При цьому науковці наголошують, що «доказування не ставить собі за мету пізнання закономірностей розвитку природи й суспільства, але в плані встановлення окремих фактів, явищ дійсності воно має багато спільного з науковим пізнанням, насамперед історичним. Ця специфіка зумовлена передусім об'єктом, завданням і засобами пізнання, колом його суб'єктів, процесуальними строками і процесуальною формою» [78, с. 212].

Із наведеного вбачається, що доказування за своєю суттю є пізнавальною діяльністю, це вказує на те, що вона здійснюється з дотриманням законів логіки. Тому при визначенні поняття доказування важливо вказувати на поєднання як пізнавальної (логічної), так і кримінальної процесуальної діяльності. У цьому контексті вбачається вдалим твердження, що «коли йдеться про процес доказування, слід мати на увазі дві його сторони: пізнавальну, розумову діяльність, коли за допомогою одних доказових фактів отримують знання про факт, який встановлюють, і практичну діяльність, яка знаходить свій вираз у виявленні, перевірці та оцінці доказів» [66, с. 336]. Саме таке поєднання різних аспектів діяльності в рамках одного процесу і визначає його специфіку. При цьому їх неможливо розглядати порізно, оскільки вони настільки переплітаються, що в результаті стають єдиним цілим. На це вказує те, що «пізнання дійсності в кримінальному судочинстві здійснюється за допомогою фактичних даних, які збираються, досліджуються й оцінюються відповідно до вимог, що містяться в нормах кримінально-процесуального закону. Виявлення фактичних даних – лише перший етап процесу доказування. Не менш важливе значення має оперування зібраними доказами. Розумова діяльність суб'єкта доказування складається з ряду операцій і має своїм результатом судження, яке

в межах доказування може бути ймовірним або достовірним» [66, с. 337]. До того ж доказування у кримінальному провадженні здійснюється на всіх його стадіях. Тому доказування, як діяльність із пізнання фактичних обставин і їх використання при вирішенні завдань кримінального провадження, є розумовою роботою, яка об'єктивізується у прийнятих процесуальних рішеннях [125, с. 17–21].

На симбіозі в доказуванні мисленнєвої (пізнавально-практичної, розумової) та логічної діяльності акцентують чимало вчених, зокрема В. Берназ, О. Старенький, О. Толочко й інші [181, с. 145; 6, с. 177; 7, с. 17; 197, с. 187]. При цьому основний акцент робиться на тісному та нерозривному зв'язку цих аспектів доказування, а саме зазначається, що доказування:

– як пізнавально-практична діяльність спрямоване на виявлення обставин вчиненого кримінального правопорушення, внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій з метою отримання доказів, що мають значення для кримінального провадження, або перевірки вже отриманих доказів;

– як розумова діяльність здійснюється за законами логіки, психології та інших наук з метою перевірки й оцінки отриманих фактичних даних та їх процесуальних джерел, визнання їх доказами, перевірки й оцінки окремих доказів та їх сукупності, оперування доказами, а також обґрунтування доказами своєї правової позиції [181, с. 145].

На складній і багатокомпонентній природі кримінального процесуального доказування наголошує також М. А. Погорецький, указуючи, що це складна об'єктивно-суб'єктивна гносеологічна, практична, правова й логічна діяльність, що складається з взаємозалежних і взаємовпливових етапів [120, с. 20]. Разом із тим слід зазначити, що кримінальному процесуальному доказуванню взагалі та у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, зокрема властиві ознаки, які є специфічними та дозволяють вирізнити цю діяльність з-поміж доказування в інших галузях

процесуального права та пізнання в інших сферах суспільного життя, не пов'язаних із кримінальною процесуальною діяльністю. У зв'язку з цим убачається вірною позиція вчених, які трактують доказування в кримінальному процесі (провадженні) шляхом виокремлення його ознак, які в сукупності визначають його сутність і зміст. Зокрема, В. І. Фаринник стверджує, що кримінальне процесуальне доказування не ставить за мету пізнання закономірностей розвитку природи і суспільства (пізнавальну діяльність спрямовано на з'ясування обставин конкретного діяння); не триває нескінченно, воно обмежене процесуальними строками; здійснюється спеціальними суб'єктами за допомогою специфічних засобів у визначеній кримінальним процесуальним законом формі [203, с. 45].

Разом із тим, проаналізувавши наукові підходи до визначення кримінального процесуального доказування, варто зазначити, що окремі з учених здійснюють спроби висвітлити сутність досліджуваної категорії шляхом окреслення порядку та/чи суб'єктів доказування. Відповідно серед відмінних ознак кримінального процесуального доказування вчені-процесуалісти часто виокремлюють засоби його здійснення та суб'єктів реалізації. Наприклад, Ю. А. Комісарчук стверджує, що «в процесуальній літературі процес доказування трактують як діяльність зі збирання, перевірки й оцінки доказів з метою встановлення фактичних обставин справи» [66, с. 334]; «доказування – це діяльність, яка здійснюється визначеними кримінально-процесуальним законом органами і особами, тобто суб'єктами доказування» [66, с. 340]. В. Т. Нор наголошує, що доказування – це передусім «діяльність органів розслідування, прокурора і суду, а також інших учасників процесу, яка здійснюється у встановлених законом процесуальних формах» [111, с. 74–75].

З наведеного випливає, що доказування повинно здійснюватися в порядку, чітко визначеному у кримінальному процесуальному законодавстві. Причому цей порядок стосується як уповноважених суб'єктів, так і способів. Інакше кажучи, йдеться про суворе дотримання процесуальної форми доказування у кримінальному провадженні. Тільки в такому разі можна говорити про

відповідність отриманих доказів установленим до них вимогам достовірності, допустимості, належності та достатності. До того ж саме процесуальна форма отримання процесуальних доказів є важливою гарантією їх вірогідності і являє собою встановлений порядок отримання фактичних даних та їх закріплення, що забезпечує можливість перевірки процесу їх отримання і робить їх належними та допустимими [166, с. 510].

З урахуванням вищезазначеного пропонуємо під доказуванням у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, розуміти структурний елемент кримінальної процесуальної діяльності, який полягає в отриманні, перевірці й оцінці уповноваженими суб'єктами допустимих, належних, достовірних і достатніх доказів про обставини вчинення вказаних кримінальних правопорушень, обставини, що підлягають доказуванню і мають важливе значення для кримінального провадження, на підставі та в порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством.

При цьому однією з обов'язкових вимог до процесу доказування, в тому числі у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є отримання доказів у порядку, встановленому КПК України (ч. 1 ст. 86). Тільки в такому разі докази можуть бути використані при прийнятті процесуальних рішень, у тому числі суд може посилатися на них при ухваленні судового рішення [87]. Очевидно, що під порядком отримання доказів слід розуміти наявність у суб'єкта повноважень здійснювати доказування, використання ним процесуальних способів отримання доказів, спрямованих на встановлення всіх обставин, що становлять предмет доказуванню та/чи мають значення для кримінального провадження.

Більш детальний перелік критеріїв, що визначають допустимість доказів і характеризують порядок їх отримання, наводить О. С. Степанов. На його думку, названі критерії можна представити таким чином:

– докази повинні бути отримані в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України;

- докази мають бути отримані компетентною посадовою особою, правомочною проводити у конкретному провадженні процесуальні дії;
- докази у кримінальному провадженні повинні бути отримані з джерел, зазначених у КПК України;
- при фіксації проведення і результатів процесуальної дії мають бути дотримані всі умови закону;
- інформація повинна містити не здогади і припущення, а фактичні дані: відомості про факти й обставини, що підлягають доказуванню у конкретному кримінальному провадженні [185, с. 8].

Таку точку зору поділяє І. Л. Чернега, вказуючи, що «основою допустимості доказів є отримання їх з належних джерел, які вказані в ч. 2 ст. 84 КПК, збирання суб'єктом, який має на це повноваження, дотримання вимог законодавства і належне оформлення відповідних процесуальних дій у формі, визначеній законодавцем» [207, с. 403]. При цьому, як зазначає науковець, належність конкретного суб'єкта доказування у кримінальному провадженні визначається на законодавчому рівні. Проте в деяких випадках вона зумовлена передбаченими в КПК України правилами, наприклад підслідність, в інших – дорученнями уповноважених суб'єктів, які дають право здійснювати процесуальні дії, направлені на отримання доказів (для оперативних підрозділів). Незалежно від категорії суб'єктів, які займаються збиранням доказів у межах кримінального провадження, повинна бути дотримана процедура їх вилучення та закріплення відповідно до норм чинного законодавства [207, с. 405–406].

Про необхідність дотримання вимоги про належність суб'єктів доказування у кримінальному провадженні свідчить і судова практика Верховного Суду. Зокрема, суддя Касаційного кримінального суду (далі – ККС) С. Фомін наводить приклади висновків об'єднаної палати ККС стосовно умов, за яких слідчий стає належним суб'єктом для збирання доказів, а прокурор – для здійснення процесуального керівництва. Зокрема:

- рішення про призначення прокурора, групи прокурорів, які здійснюватимуть повноваження в конкретному кримінальному провадженні,

обов'язково повинне ухвалюватися у формі постанови. Ця постанова має міститись у матеріалах досудового розслідування для підтвердження факту наявності повноважень. Її відсутність або непідписання керівником відповідного органу прокуратури зумовлює недопустимість доказів як таких, що зібрані під наглядом і процесуальним керівництвом прокурора (прокурорів), який не мав на те законних повноважень;

– питання про доручення кримінального провадження органу досудового розслідування вирішується з урахуванням правил підслідності, передбачених ст. 216 КПК України. У разі виявлення прокурором, який здійснює процесуальне керівництво, неефективності досудового розслідування, він вправі доручити це розслідування іншому органу, мотивувавши це у своїй постанові. Така постанова, її обґрунтування та вмотивування мають бути предметом дослідження суду;

– повноваження керівника органу досудового розслідування визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, у формі письмового «доручення», яке містить ті самі реквізити, що й постанова, є достатнім документом для наділення такого слідчого повноваженнями здійснювати досудове розслідування. Прийняття рішення саме в такій письмовій формі (а не у формі постанови) не свідчить, що досудове розслідування здійснювалося неуповноваженою особою і що отримані під час такого розслідування докази є недопустимими на цих підставах [205].

Отже, одним із критеріїв, а значить і гарантією, допустимості доказів у кримінальному провадженні є їх отримання належним суб'єктом. У цьому контексті вбачається важливим питання про суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Так, у КПК України відсутня уніфікована норма права, в якій чітко сформульовано визначення, обсяг прав і повноважень суб'єктів доказування. Проте умовиводи про це можна отримати шляхом аналізу положень КПК України. До того ж, як зазначалося раніше, доказування є елементом

кримінальної процесуальної діяльності, а тому суб'єктами доказування будуть суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності з урахуванням їх функцій і процесуальних повноважень.

Як зазначає В. Г. Пожар, «поняття суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності є рівнозначним поняттю суб'єкта кримінально-процесуального права. Насправді, щоб стати носієм кримінально-процесуальних прав і обов'язків, тобто суб'єктом кримінально-процесуального права, потрібно бути суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності. Немає і не може бути суб'єкта кримінально-процесуального права, що існує незалежно від участі в судочинстві у конкретній справі. Поза цією участю, поза процесом неможливо мати і здійснювати (виконувати) процесуальні права і обов'язки [121, с. 468]. З наведеного випливає, що суб'єктом кримінальної процесуальної діяльності, а значить і доказування, може бути тільки той суб'єкт, який здійснює чи бере участь у кримінальному провадженні та наділений процесуальними повноваженнями (правами й обов'язками). При цьому процесуальні повноваження в суб'єкта доказування повинні бути не тільки визначені у кримінальному процесуальному законодавстві, а й підтвердженні відповідними процесуальними документами в конкретному кримінальному провадженні. Зокрема, згідно з ч. 2 ст. 9 КПК України «прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень» [87]. При цьому засада змагальності реалізується у кримінальному провадженні шляхом самостійного обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів. Сторони кримінального провадження наділяються рівними правами на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав. Разом із тим

у приписах ст. 9 КПК України встановлена заборона на покладання функцій державного обвинувачення, захисту та судового розгляду на один і той самий орган чи службову особу [87].

У кримінальному процесі прийнято класифікувати суб'єктів доказування залежно від наявності в них обов'язку чи права доказування. Зокрема, за цим критерієм суб'єкти доказування поділяються на дві групи:

- а) особи, на яких покладено обов'язок здійснювати доказування, а саме: орган дізнання, особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор, суд;
- б) учасники кримінального процесу, зокрема підозрюваний, обвинувачений, його захисник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач [66, с. 340].

На нашу думку, наведений вище критерій варто використовувати під час систематизації суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, оскільки законодавець у ст. 92 КПК України визначає суб'єктів, на яких покладено обов'язок доказування. Зокрема:

- обов'язок доказування обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні та визначені ст. 91 КПК України, крім винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форми вини, мотиву і мети вчинення кримінального правопорушення, покладається на слідчого, прокурора та в установлених КПК України випадках на потерпілого;
- обов'язок доказування належності та допустимості доказів, даних щодо розміру процесуальних витрат та обставин, які характеризують обвинуваченого, покладається на сторону, що їх подає [87].

При цьому варто зазначити, що «на суд покладено обов'язок об'єктивно і неупереджено створювати необхідні умови для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих їм прав та функцію розгляду справи, основною складовою якої також є з'ясування справжніх фактичних обставин справи» [122, с. 7]. Це зумовлюється тим, що «у кримінальному провадженні правосуддя здійснюється лише судом...» [87].

Крім того, виходячи з положень ч. 2 ст. 91 КПК України, доказування у кримінальному провадженні здійснюється шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження [87]. Відповідно доцільно систематизувати суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, також з урахуванням стадій цієї процесуальної діяльності. На це вказують і положення статей 93, 94 КПК України, згідно з якими:

- суб'єктами збирання доказів є сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;

- суб'єктами оцінки доказів є слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд [87].

Окремо варто зазначити, що обсяг повноважень суб'єкта доказування залежить від його кримінального процесуального статусу та функції, яку виконує у кримінальному провадженні. Зокрема, як зазначає В. Вапнярчук, особливості кримінального процесуального доказування визначаються саме діяльністю суб'єктів кримінального провадження, які виконують функції:

- обвинувачення (діяльність, спрямована на викриття особи у скоєнні кримінального правопорушення, встановлення її винуватості, а також обставин, що обтяжують її відповідальність);

- захисту (діяльність, направлена на спростування обвинувачення, встановлення невинуватості особи і пом'якшення її відповідальності);

- здійснення правосуддя (судова діяльність, по-перше, слідчого судді на стадії досудового розслідування зі здійснення судового контролю, спрямованого не на вирішення питання про кримінальну відповідальність, а на створення умов для підготовки провадження судового розгляду і на захист у кримінальному процесі прав людини, по-друге, суду (судді), присяжних (коли судовий розгляд ведеться з їх участю) щодо дослідження всіх зібраних під час кримінального провадження доказів та прийняття рішення про винуватість чи невинуватість

конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення, а також її покарання [14, с. 164–165].

У представленому дослідженні система суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, буде наведена з урахуванням їх процесуального статусу, обсягу повноважень (процесуальних прав і свобод), функцій, які вони виконують, і стадії процесу доказування.

Перша група суб'єктів доказування в досліджуваній категорії кримінальних проваджень представлена судом і слідчим суддею, оскільки суд згідно з ч. 6 ст. 22 КПК України, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створює необхідні умови для реалізації сторонами їхніх процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків і відповідно до ст. 30 КПК України виконує функцію зі здійснення правосуддя; а слідчий суддя згідно з п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України здійснює судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [87]. До того ж, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 84 КПК України, слідчий суддя і суд на підставі доказів у кримінальному провадженні встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. Крім того, суд вирішує питання про допустимість доказів під час їх оцінки в нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення (ч. 1 ст. 89 КПК України) [87].

А. Р. Туманянц слушно зазначає, що свою функцію у кримінальному провадженні слідчий суддя має можливість виконувати лише з розумним балансом активних і пасивних повноважень із дослідження обставин кримінального правопорушення. В умовах змагальності слідчому судді належить мати можливість активно досліджувати надані сторонами докази, провадити з власної ініціативи відповідні судові дії, пов'язані з перевіркою їх достовірності й допустимості, досліджувати будь-які матеріали, що мають значення для прийняття правильного рішення в межах його компетенції. Слідчий суддя не повинен бути обтяжений обов'язком збирати докази, але від їх перевірки і необхідної оцінки він не може бути вільним, тому що від цього

залежить правосудність його рішень. При цьому науковець стверджує, що слідчий суддя є суб'єктом доказування у кримінальному провадженні, якому іманентна ситуативна активність із дослідження обставин кримінального правопорушення. Слідчий суддя має специфічний предмет пізнання, який обумовлюється характером виконуваної ним функції і полягає у включенні до нього обставин, що стосуються вчиненого кримінального правопорушення, здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні й обмеження у зв'язку із цим конституційних прав та свобод його учасників [200, с. 163–165].

Друга група суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, представлена стороною обвинувачення. Зокрема, відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України сторона кримінального провадження з боку обвинувачення – це слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК України [87]. Проте, враховуючи специфіку механізму вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, до вказаної групи суб'єктів доказування не буде включено потерпілого, його представника та законного представника, а також дізнавача та керівника органу дізнання. Сторона обвинувачення згідно з ч. 2 ст. 93 КПК України «здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК» [87].

Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї або боєприпасів, у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, здійснює доказування шляхом: доручення органу досудового розслідування

проведення досудового розслідування; доручення слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений ним строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давання вказівки щодо їх проведення чи взяття участі у них, а в необхідних випадках – особистого проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій в порядку, визначеному КПК України; доручення проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; ініціювання перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених КПК України, для його відводу або у випадку неефективного досудового розслідування; погодження або відмовляння у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК України, чи самотійного подавання слідчому судді таких клопотань; погодження запиту органу досудового розслідування про міжнародну правову допомогу, передання кримінального провадження або самотійного звернення з таким клопотанням у порядку, встановленому КПК України; доручення органу досудового розслідування виконати запит (доручення) компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу або перейняти кримінальне провадження, перевіряти повноту і законність проведення процесуальних дій, а також повноту, всебічність та об'єктивність розслідування у перейнятому кримінальному провадженні тощо [87]. При цьому, здійснюючи нагляд за додержанням законів органами, що провадять досудове слідство злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, прокурор відповідно до ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» вправі давати їм письмові вказівки, які є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню [145].

У цілому можна погодитися із твердженням Є. М. Компанця про те, що прокурор – це центральний суб'єкт сторони обвинувачення, зобов'язаний,

зокрема: розпочати кримінальне провадження у випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення, в тому числі злочину, пов'язаного з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, або надходження заяви про кримінальне правопорушення, здійснювати процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, погоджувати обвинувачення, тобто повністю відповідати за його результати та підтримувати обвинувачення в суді [67, с. 231]. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням Д. М. Мірковець визначає як форму наглядової діяльності прокурора у межах повноважень та відповідно до компетенції, що обумовлена функціями прокуратури та визначається завданнями прокурора – процесуального керівника у досудовому розслідуванні у конкретному кримінальному провадженні [103, с. 180]. Під час досудового слідства прокурор наділений повноваженнями, що мають характер підготовчих до реалізації функції обвинувачення, та низкою повноважень суто обвинувальних. Первинне обвинувачення реалізується шляхом повідомлення особі про підозру. Заключним етапом обвинувачення на досудовому слідстві є затвердження чи складення прокурором обвинувального акта, а також клопотань про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру [31, с. 78–79].

Здійснюють досудове розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, органи досудового розслідування відповідно до правил підслідності, визначених у ст. 216 КПК України. Предметом представленого дослідження є злочини, відповідно йдеться про таку форму досудового розслідування, як досудове слідство, яке відповідно до ч. 2 ст. 38 КПК України здійснюється слідчими підрозділами органів Національної поліції (далі – НП); органів безпеки; органів Державного бюро розслідувань (далі – ДБР); підрозділом детективів, підрозділом внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ); підрозділами детективів органів Бюро економічної безпеки України [87].

Оскільки кримінальна відповідальність за вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, передбачена ст. 262

«Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем», ч. 1 ст. 263 «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами», ст. 263-1 «Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв», ст. 264 «Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів», ст. 410 «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем», ст. 411 «Умисне знищення або пошкодження військового майна», ст. 412 «Необережне знищення або пошкодження військового майна», ст. 413 «Втрата військового майна», ст. 414 «Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення» [79], досудове розслідування вказаних кримінальних правопорушень віднесено до підслідності слідчих органів Національної поліції, слідчих органів ДБР та детективів НАБУ.

Так, відповідно до чинного законодавства, слідчі органи Національної поліції здійснюють досудове розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, «передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування» [87]. При цьому слідчі органи ДБР здійснюють досудове розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, у випадку їх вчинення суб'єктами, зазначеними в пунктах 1 і 2 ч. 4 ст. 216 КПК України, а також якщо ці злочини вчинені проти встановленого порядку несення військової служби, а детективи НАБУ здійснюють досудове розслідування викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи

іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем у разі його вчинення суб'єктами, зазначеними в п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України, або/та предмет кримінального правопорушення або розмір завданої шкоди у дві тисячі і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення (якщо кримінальне правопорушення вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків) [87].

Слідчі органи НП, ДБР і детективи НАБУ відповідно до положень спеціальних законів здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності [126; 142; 141] та відповідно є суб'єктами доказування, які уповноважені самостійно проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії або доручати їх проведення відповідним оперативним підрозділам; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; звертатися до керівника органу досудового розслідування для ініціювання розгляду питань, порушених у клопотанні слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, перед прокурором вищого рівня [87].

Керівник органу досудового розслідування також є суб'єктом доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, та відповідно до ст. 39 КПК України уповноважений давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора; погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених

КПК України; здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого тощо [87].

Окремо варто наголосити, що до цієї групи суб'єктів слід відносити також оперативні підрозділи, які виконують письмові доручення слідчого, прокурора (детектива, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, в тому числі досліджуваної категорії, адже вони в цей час користуються повноваженнями слідчого [87].

Третя група суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, представлена стороною захисту – підозрюваним, обвинуваченим, виправданим, засудженим, законним представником підозрюваного, обвинуваченого, захисником. При цьому вони здійснюють «збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів» [87].

Зокрема, з метою здійснення доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, підозрюваний, обвинувачений управі збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази; брати участь у проведенні процесуальних дій; під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу; застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких бере участь; заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо; оскаржувати рішення, дії та

бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді. Крім того, обвинувачений має право брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; збирати і подавати суду докази тощо. Виправданий і засуджений користуються правами обвинуваченого під час доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, у необхідному для їх захисту обсязі. Щодо законного представника підозрюваного, обвинуваченого та захисника, то згідно з ч. 5 ст. 44 і ч. 4 ст. 46 КПК України вони користуються відповідно процесуальними правами особи, інтереси якої представляють / захист якої здійснюють, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена представнику/захиснику [87].

Вбачається слушною думка **В. Вапнярчука** стосовно того, що суб'єкти, які виконують функцію сприяння здійсненню правосуддя, тобто діяльність, спрямовану на надання допомоги під час кримінального провадження (свідок, експерт, понятий, перекладач, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник), повинні вважатися суб'єктами, які залучаються до доказування, але не є його суб'єктами [14, с. 165].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна дійти таких висновків:

- доказування є основною складовою кримінальної процесуальної діяльності. При цьому доказування не може існувати поза кримінальною процесуальною діяльністю. Саме в цьому виявляється взаємозв'язок досліджуваних категорій та їх значення;

- під доказуванням у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, слід розуміти структурний елемент кримінальної процесуальної діяльності, який полягає в отриманні, перевірці й оцінці уповноваженими суб'єктами допустимих, належних, достовірних і достатніх доказів про обставини вчинення вказаних кримінальних правопорушень, обставини, що підлягають доказуванню і мають

важливе значення для кримінального провадження, на підставі та в порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством;

- одним із критеріїв допустимості доказів у кримінальному провадженні досліджуваної категорії є їх отримання належним суб'єктом;

- суб'єктом доказування може бути тільки той суб'єкт, який наділений відповідними процесуальними повноваженнями (правами й обов'язками). Процесуальні повноваження суб'єкта доказування повинні бути не тільки визначені у кримінальному процесуальному законодавстві, а й належним чином підтвердженні відповідними процесуальними документами;

- систематизація суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, здійснена з урахуванням їх процесуального статусу, обсягу повноважень (процесуальних прав і свобод), функцій, які вони виконують, і стадії процесу доказування;

- можна виокремити три групи суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів: 1) суд, слідчий суддя; 2) сторона обвинувачення (прокурор, керівник органу досудового розслідування); 3) сторона захисту (підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений, законний представник підозрюваного, обвинуваченого, захисник).

2.2. Процесуальні особливості початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів

Початок досудового розслідування, в тому числі злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є вихідною точкою, початком діяльності з доказування, в ході якої уповноважені суб'єкти збирають, перевіряють і оцінюють докази, формують доказову базу для того, щоб «кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності

в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [87]. До того ж початок досудового розслідування дає можливість не лише проводити розслідування за фактом незаконного обігу вогнепальної зброї або боєприпасів, а й протидіяти таким негативним соціальним явищам. Одним із можливих і необхідних забезпечувальних засобів боротьби зі злочинністю є ініціативна і активна діяльність державних органів, які з огляду на своє становище в системі державного механізму зобов'язані здійснювати в межах закону конкретні процесуальні повноваження із розслідування кожного кримінального правопорушення, притягуючи до кримінальної відповідальності винуватих і звільняючи від неї невинуватих [98, с. 287].

Інакше кажучи, початок досудового розслідування пов'язаний із реалізацією такої засади кримінального провадження, як публічність. Зокрема, як зазначається у ст. 25 КПК України, «прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила» [87]. Тобто початок досудового розслідування – це не просто певний часовий проміжок, який характеризує стадії та етапи кримінального провадження. Це реалізація засади кримінального провадження через зобов'язання окремих суб'єктів реагувати на отриману інформацію про вчинення кримінального правопорушення.

Варто наголосити, що досудове розслідування, зокрема злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, розпочинається тільки з підстав і в порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством. У такий спосіб забезпечується уніфікованість кримінальної процесуальної

форми та застосування належної правової процедури, тому що, як наголошує Г. К. Тетерятник, «уніфікація процесуальної форми забезпечує її стабільність, єдині засади у провадженнях, незалежно від обставин, що характеризують вчинене кримінальне правопорушення. В уніфікації процесуальної форми відображається така властивість, як синергетичність системи. Синергетичність (синергія) забезпечує єдину направленість дій усіх елементів системи, яка призводить до підвищення здатності досягти кінцевого результату – ефективного правового врегулювання суспільних відносин. Це означає, що кожен з елементів інститутів системи є взаємодоповнюючим, а відсутність неузгодженостей між ними забезпечує ефективність функціонування системи за будь-яких зовнішніх умов. Прояв синергії в уніфікованій процесуальній формі полягає в ефективності забезпечення єдиних підходів до здійснення кримінального провадження, незалежно від виду злочину, суб'єкта притягнення до кримінальної відповідальності, суб'єктів, уповноважених на здійснення кримінальної процесуальної діяльності» [194, с. 137–138]. Крім того, така уніфікованість процесуальної форми певною мірою є гарантією застосування належної правової процедури у кримінальному провадженні, зокрема «встановлених кримінальним процесуальним законодавством способів реалізації норм кримінального процесуального права, що забезпечують досягнення цілей правового регулювання кримінальних процесуальних відносин у сфері порядку досудового розслідування та судового розгляду» [78, с. 21].

Належна правова процедура повинна бути застосована на всіх стадіях і етапах кримінального провадження, в тому числі про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, під час проведення процесуальних дій, прийняття та виконання процесуальних рішень тощо. Тільки у такому разі можна вважати, що одне із завдань кримінального провадження буде вирішено, тому що «однією з гарантій ефективного виконання завдань кримінального судочинства (ст. 2 КПК України) є чітка правова регламентація процесуальної діяльності саме на стадії досудового розслідування та безпосередньо його початку» [187, с. 200]. При цьому у кримінальному

процесуальному законодавстві відсутнє тлумачення належної правової процедури. Проте науковці здійснюють спроби визначити її сутність і ознаки. Зокрема, К. Николина стверджує, що належна правова процедура характеризується низкою ознак, а саме:

- «1) є особливим різновидом правовідносин, що мають процедурний характер та визначають особливості юридичної практичної діяльності;
- 2) має цілісний характер, оскільки складається із певної послідовності дій суб'єктів юридичної процедури, внаслідок чого досягається певний результат;
- 3) виникає на підставі норм права, тобто має офіційний правовий характер;
- 4) порядок проведення правової процедури регламентується відповідними процедурними нормами права;
- 5) має власну націленість, що полягає у зміні правової дійсності;
- 6) має інтелектуальний та волевий характер, оскільки залежить від свідомості та волевиявлення суб'єкта юридичної процедури;
- 7) визначає послідовність діяльності суб'єктів юридичної процедури;
- 8) наслідком проведення правової процедури є реалізація прав, свобод, законних інтересів суб'єкта права або виконання юридичних обов'язків;
- 9) виявляється у юридичній діяльності;
- 10) становить сукупність послідовних актів поведінки, кожний з яких спричинює відповідні локальні наслідки, що впливає на зміст та результативність усієї правової процедури» [107, с. 44–46].

З наведеного випливає, що застосування належної правової процедури забезпечує як реалізацію прав, свобод і законних інтересів суб'єктів кримінального провадження, так і виконання ними своїх обов'язків. Один із таких обов'язків стосується реагування на отриману інформацію про вчинене кримінальне правопорушення, що, у свою чергу, забезпечує публічність кримінального провадження.

Засада публічності кримінального провадження має свій нормативний зміст, тобто знаходить своє вираження в нормі чи сукупності норм (процесуальних інститутах), які відображають його особливості [28, с. 2].

Зокрема, вказана засада реалізується через положення ст. 214 КПК України, в якій закріплюється обов'язок слідчого, дізнавача, прокурора невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР. Крім того, відповідно до ч. 4 цієї ж статті «слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається» [87]. Окремо зазначимо, що законодавець із метою забезпечення реалізації засади публічності кримінального провадження в умовах воєнного стану за відсутності технічної можливості доступу до ЄРДР дозволяє розпочати досудове розслідування шляхом винесення відповідної постанови (п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України). При цьому така постанова повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. Відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості [87].

У контексті зазначеного актуальним є питання про процесуальні особливості початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Зокрема, з урахуванням кримінально-правової та криміналістичної характеристик указанного різновиду злочинів слід визначити підстави для початку досудового розслідування та зміст відомостей, що вносяться до ЄРДР.

Як свідчить аналіз статистичних даних Офісу Генерального прокурора, кількість злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, зростає. Це, безумовно, пов'язано з бойовими діями, що ведуться на території України з моменту повномасштабного вторгнення російської федерації. Наприклад, у 2020 р. було виявлено й обліковано 733 злочини, вчинені

з використанням зброї та боєприпасів, з яких 386 злочинів учинено з використанням вогнепальної зброї та 138 – з використанням боєприпасів; у 2021 р. було зареєстровано відповідно 681, 281 і 99 злочинів; у 2022 р. – 6958, 1906 і 4681 [182]. Наведені показники свідчать про важливість своєчасного виявлення та початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, оскільки саме на цьому етапі вирішуються питання: чи буде здійснюватися досудове розслідування взагалі та який орган це робитиме [204].

Рішення про початок досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, повинно бути обґрунтованим. Це означає, що досудове розслідування розпочинається тільки за наявності для цього підстав, перелік яких наводиться у ч. 1 ст. 214 КПК України. Разом з цим Д. М. Мірковець зазначає, що рішення керівника відповідного органу прокуратури про визначення прокурора чи групи прокурорів у конкретному кримінальному провадженні є процесуальним і має бути винесене у формі постанови [101, с. 209; 102].

Зокрема, підставами для початку досудового розслідування є заява (громадян про вчинений злочин; з'явлення із зізнанням), повідомлення (підприємств установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості; представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину; повідомлення, опубліковані в пресі), самосійне виявлення слідчим, прокурором із будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення (під час іншого досудового розслідування, через засоби масової інформації, матеріали оперативних підрозділів, виконавчої служби, контролюючих органів тощо) [186, с. 190]. При цьому Верховний Суд наголошує, що підставою початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомні обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, короткий виклад яких разом із прізвищем, ім'ям, по батькові

(найменуванням) потерпілого або заявника, серед іншого, вноситься до ЄРДР. Свою позицію Суд пояснив тим, що слідчий, прокурор після прийняття та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, виходячи з їх змісту, має перевірити достатність даних, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, за наслідками чого ним приймається рішення про початок досудового розслідування шляхом внесення відповідних відомостей до ЄРДР. У разі надходження до органів поліції анонімних листів, що містять відомості про вчинені кримінальні правопорушення, їх реєстрація здійснюється лише в підрозділах документального забезпечення, після чого вони передаються за резолюцією керівника органу поліції або особи, яка виконує його обов'язки, до структурних підрозділів для використання в розкритті злочинів. Тобто, як зазначив Суд, анонімна заява не реєструється як підстава для відкриття кримінального провадження, а є лише підставою для перевірки викладеної в ній інформації, після чого відомості до ЄРДР можуть бути внесені за рапортом працівника поліції, який встановив наявність ознак злочину у заяві чи повідомленні [118].

З наведеного випливає, що слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа зобов'язані приймати та реєструвати заяви та/чи повідомлення про кримінальне правопорушення незалежно від джерела його надходження. Проте не кожне зареєстроване звернення може бути «безальтернативною» підставою для початку досудового розслідування. У зв'язку з цим детальніше зупинимося на висвітленні порядку обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, а також на характеристиці підстав початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, адже «саме від вирішення питання про реєстрацію заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР залежить подальша доля процесуальних рішень» [187, с. 200].

Відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України з метою посилення захисту прав та інтересів потерпілих, гарантованого відшкодування завданої злочином шкоди, забезпечення ефективності

кримінального судочинства у КПК України була спрощена процедура початку досудового розслідування. Згідно зі спрощеною процедурою початком досудового розслідування вважається момент отримання уповноваженими законом органами інформації про кримінальний проступок або злочин. На відповідних службових осіб покладено обов'язок розпочати досудове розслідування невідкладно після отримання такої інформації, про що повідомляється прокурору [146].

У відповідних положеннях КПК України закріплено обов'язок уповноважених суб'єктів приймати та реєструвати заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, а вже у спеціальних нормативно-правових актах безпосередньо визначено повноваження працівників правоохоронних органів, спрямовані на вирішення завдань їх діяльності в означеного питання. Як було з'ясовано в попередньому підрозділі цього дослідження, досудове розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, підслідне слідчим органів НП, ДБР та детективам НАБУ. У цьому контексті розглянемо положення спеціальних законів, які регламентують діяльність указаних суб'єктів.

Так, Національна поліція відповідно до покладених на неї завдань уповноважена вживати заходів із метою виявлення кримінальних правопорушень і припиняти їх; здійснювати своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення; здійснювати екстрені комунікації за телефонним номером «102»; здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності; доставляти у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення; здійснювати контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, боєприпасів, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, тощо. Крім того, згідно з ч. 2 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він обіймає, місцезнаходження і часу доби в разі

звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких подій зобов'язаний вжити необхідних заходів [142]. При цьому окремої норми, яка б регламентувала особливості отримання заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення органами НП, у названому нормативно-правовому акті немає.

На відміну від Закону України «Про Національну поліцію», у законах України «Про Державне бюро розслідувань» і «Про Національне антикорупційне бюро розслідувань України» досліджуване питання регламентовано більш детально. Наприклад, особливості одержання заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення або необґрунтовані доходи, віднесені до підслідності ДБР, визначено у ст. 8 Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Зокрема, для одержання заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, в тому числі злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, створюється спеціальна телефонна лінія, а також забезпечується можливість подання таких заяв і повідомлень, у тому числі анонімних, через офіційний вебсайт Державного бюро розслідувань та засобами електронного зв'язку. У випадку отримання відомостей про вчинення кримінального правопорушення, зокрема пов'язаного з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, підслідного ДБР, іншим органом державної влади останній повинен невідкладно внести відомості до ЄРДР та негайно повідомити про це начальника (керівника) територіального управління ДБР [126]. У Законі України «Про Національне антикорупційне бюро розслідувань України» питання про заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення регламентовано положеннями ст. 19, згідно з якою для отримання заяв і повідомлень, у тому числі анонімних, про кримінальні правопорушення в НАБУ створюється спеціальна телефонна лінія та забезпечується можливість подання таких повідомлень через офіційний вебсайт і засобами електронного зв'язку. Крім того, у вказаній статті зазначається, що: анонімні заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення розглядаються тільки за умови, що відповідна інформація стосується конкретної особи, містить

фактичні дані та може бути перевірена; порядок реєстрації, обліку та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності НАБУ, визначається директором НАБУ [141].

З наведеного випливає, що на законодавчому рівні визначено тільки загальні засади прийняття, реєстрації та розгляду звернень про кримінальне правопорушення, а сам порядок такої діяльності у кримінальному процесуальному законодавстві не регламентований. Він визначається на підзаконному нормативно-правовому рівні, який відповідно до ч. 2 ст. 1 КПК України не є частиною кримінального процесуального законодавства. Разом із тим для того, щоб визначити, чи є заява та повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення підставою для початку досудового розслідування, в тому числі злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, потрібно здійснити їх прийняття, реєстрацію та розгляд у порядку, встановленому відомчими нормативно-правовими актами. Тому слід проаналізувати положення відомчих наказів, які затверджують порядок обліку та розгляду звернень про кримінальні правопорушення саме в органах НП, ДБР і НАБУ.

Органи (підрозділи) Національної поліції здійснюють діяльність із прийняття та реєстрації повідомлень про кримінальні правопорушення відповідно до Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затвердженого Наказом МВС України від 08.02.2019 № 100. Згідно з п. 3 розділу I зазначеного Порядку «джерелом інформації про кримінальні правопорушення та інші події, зокрема, є: 1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень); 2) самостійно виявлені слідчим (дізнавачем) або іншою посадовою особою органу (підрозділу) поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення; 3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи

безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні; 4) інше» [136].

Крім того, у вказаному Порядку визначено форми і джерела отримання заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення: усні (вносяться уповноваженою службовою особою до протоколу прийняття заяви про кримінальне правопорушення та іншу подію) та письмові (приймаються і реєструються уповноваженою службовою особою під час особистого звернення заявника до органу (підрозділу) поліції); отримані на особистому прийомі, надійшли телефоном за скороченим номером екстреного виклику поліції «102», самотійно виявлені з будь-якого джерела. Зокрема, у разі самотійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про кримінальне правопорушення, поліцейський невідкладно, але не пізніше 24 годин, рапортом доповідає про це керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки [136].

Також відомості про можливе вчинення злочину, пов'язаного з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, можуть бути встановлені поліцейським під час розгляду заяви або повідомлення про іншу подію, про що він невідкладно рапортом доповідає керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки. Останній доручає уповноваженій службовій особі невідкладно зареєструвати рапорт працівника поліції та не пізніше 24 годин з моменту реєстрації надіслати зазначені матеріали до органу досудового розслідування органу (підрозділу) поліції для внесення відповідних відомостей до ЄРДР. Заяви (повідомлення), що надійшли до органу (підрозділу) поліції з використанням засобів поштового зв'язку, мережі Інтернет, електронного зв'язку (електронні звернення), через контактні центри державної установи «Урядовий контактний центр» і телефонну «гарячу лінію» НП України, служби діловодства реєструють і невідкладно передають керівникові органу (підрозділу) поліції або особі, яка виконує його обов'язки, для прийняття рішення щодо їх реєстрації для подальшого розгляду відповідно до законодавства України [136].

Порядок реагування на заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення, в тому числі злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, також встановлюється та регулюється Інструкцією з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України. Відповідно до вказаного нормативно-правового акта заяви і повідомлення про правопорушення або події до органів (підрозділів) поліції, крім скороченого номера «102», можуть надходити за допомогою інших видів зв'язку, інтеграцію яких із системою ПНП дозволено поліції, зокрема: у вигляді SMS-повідомлень; електронною поштою; з мобільних додатків; з інших спеціалізованих програмно-технічних і технічних засобів. При цьому під час спілкування із заявником першочергово потрібно встановити та внести до системи ПНП інформацію про: вид правопорушення або події (визначається з урахуванням можливості настання найбільш тяжких наслідків) та попередню кваліфікацію; час, місце (адресу), обставини вчиненого правопорушення; дані про потерпілого або заявника; іншу необхідну інформацію, проставивши маркер події за територіальним місцем розташування підрозділу «102» в разі ненадання заявником своїх установчих даних або адреси місця вчинення правопорушення або події; територію місця перебування заявника та місця вчинення правопорушення, якщо місце вчинення правопорушення або події не збігається з місцем перебування заявника [127].

Органи ДБР у своїй діяльності із прийняття, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення керуються положеннями Інструкції про порядок розгляду звернень громадян та організації особистого прийому громадян у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань, затвердженої Наказом ДБР від 20.05.2021 № 314 [130]; Інструкції про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у центральному апараті Державного бюро розслідувань, затвердженої Наказом ДБР від 28.12.2021 № 726 [129]; Порядку роботи спеціальної телефонної лінії у центральному

апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань, затвердженого Наказом ДБР від 19.09.2022 № 473 [137].

Зокрема, відповідно до Інструкції про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у центральному апараті Державного бюро розслідувань заяви та повідомлення про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, можуть бути отримані у письмовій або усній формах шляхом їх подання до ДБР на особистому прийомі, телефоном через спеціальну телефонну лінію, поштою, електронною поштою, особисто шляхом поміщення заяви до спеціальної скриньки для кореспонденції або шляхом заповнення електронної форми, розміщеної на офіційному вебсайті ДБР [129].

Способи реєстрації заяв і повідомлень про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, що надійшли до ДБР, будуть відрізнятися залежно від способів їх подання. Зокрема:

- у разі подання усної заяви про вчинення досліджуваного виду злочинів до ДБР уповноваженою службовою особою складається протокол прийняття заяви про кримінальне правопорушення, який передається на реєстрацію до відділу документального забезпечення [129];

- у разі подання усної заяви за допомогою спеціальної телефонної лінії (далі – СТЛ) шляхом здійснення телефонного дзвінку з розділу голосового меню «Повідомити про кримінальне правопорушення» заявникові пропонується з'явитися для оформлення письмової заяви (повідомлення) до ДБР або його територіального управління. Якщо повідомлені фактичні дані та обставини вчиненого кримінального правопорушення не належать до компетенції ДБР, додзвонювачу пояснюється, до якого органу доцільно звернутися, і надаються контактні дані. Якщо усне повідомлення містить короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, а особа, яка про це повідомила, відмовляється з'явитися для оформлення письмового звернення, її зміст фіксується в електронній реєстраційній картці заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення, що надійшло на СТЛ ДБР (територіального

управління ДБР), яка, у свою чергу, реєструється у СЕД і підлягає розгляду в порядку, встановленому КПК України та актами ДБР (відповідного територіального управління ДБР) [137];

– у випадку надходження до центрального апарату ДБР заяви про кримінальне правопорушення, яка адресована територіальному управлінню ДБР, така заява не підлягає реєстрації та невідкладно направляється разом із супровідним листом за належністю до відповідного територіального управління ДБР з обов’язковим повідомленням заявника [129];

– у разі самостійного виявлення працівником слідчого чи оперативного підрозділу обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, складається службова (довідна) записка (рапорт) про виявлене кримінальне правопорушення та невідкладно подається керівнику (начальнику) слідчого підрозділу або керівнику оперативного підрозділу [129].

Порядок розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, в тому числі злочини, передбачені ст. 410 КК України, в НАБУ закріплено в положеннях Інструкції про порядок розгляду звернень громадян, заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, депутатських запитів, звернень та вимог народних депутатів України, адвокатських запитів у Національному антикорупційному бюро України та його територіальних управліннях, затвердженої Наказом НАБУ від 28.02.2019 № 34 [131]. Зокрема, заявою чи повідомленням про кримінальні правопорушення вважаються усні або письмові заяви і повідомлення, в яких викладено обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Вони можуть бути подані до НАБУ на особистому прийомі, телефоном, поштою, факсимільним або іншим видом зв’язку. Заяви і повідомлення про злочини, пов’язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, незалежно від місця їх учинення, а також повноти повідомлених даних і форми подання обов’язково приймаються у НАБУ. Залежно від способу отримання НАБУ відомостей про вчинене кримінальне правопорушення відрізняється порядок їх реєстрації. Наприклад, у разі звернення громадян на особистому прийомі з усною заявою про злочини,

пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, складається протокол прийняття заяви про кримінальне правопорушення; у разі отримання усних заяв і повідомлень про злочини, передбачені ст. 410 КК України, за допомогою засобів телефонного зв'язку, вони фіксуються у спеціальній картці; у випадку надходження заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення поштою разом з іншою вхідною кореспонденцією, засобами факсимільного зв'язку вони приймаються підрозділом загального діловодства та передаються для реєстрації до підрозділів по роботі зі зверненнями; якщо усна заява чи повідомлення про злочин, пов'язаний із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, зроблена під час проведення слідчої (розшукової) дії, вона заноситься до протоколу слідчої (розшукової) дії. Розглядаються отримані заяви і повідомлення про досліджувану категорію злочинів, віднесену до підслідності НАБУ, Управлінням внутрішнього контролю (далі – УВК) або Головним підрозділом детективів (далі – ГПД). За результатами такого розгляду приймаються рішення відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства України. У разі невиявлення в заявах і повідомленнях обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінальних правопорушень, і невнесення за ними відомостей до ЄРДР службові особи УВК та/або ГПД НАБУ невідкладно з обґрунтованою службовою запискою передають їх до підрозділів по роботі зі зверненнями для подальшого опрацювання та розгляду у порядку, встановленому законодавством [131].

Окремо зазначимо, що відповідно до ч. 1 ст. 214 і п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України суб'єктом, уповноваженим приймати рішення про початок досудового розслідування про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є прокурор. У цьому контексті слід указати, що прокурор розглядає звернення, які потребують вирішення у порядку ст. 214 КПК України, згідно з Інструкцією про порядок розгляду звернень і запитів та особистого прийому громадян в органах прокуратури України, затвердженою Наказом Офісу Генерального прокурора від 06.08.2020 № 363 [143].

З вищенаведеного випливає, що підставами для початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є:

1) зареєстровані заяви і повідомлення, які надійшли до органів (підрозділів) НП, ДБР, НАБУ в усній чи письмовій формах шляхом подання особисто на прийомі, за допомогою засобів телефонного, поштового, факсимільного, електронного чи іншого зв'язку та містять відомості про вагомі обставини, що можуть свідчити про вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів;

2) рапорти, службові (довідні) записки прокурора, слідчого, детектива про самостійне виявлення з будь-якого джерела інформації про вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Процесуальні особливості початку досудового розслідування, зокрема злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, полягають у тому, що вказане процесуальне рішення повинно бути прийняте належним суб'єктом (прокурором, слідчим органу НП, ДБР, детективом НАБУ), за вагомих підстав і у порядку, визначеному КПК України. Оскільки суб'єкти і підстави початку досудового розслідування вище розглянуто, зупинимося детальніше на особливостях процесуального порядку початку досудового розслідування.

Як уже зазначалося, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР (ч. 2 ст. 214 КПК України). Винятком є дія в Україні правового режиму воєнного стану та відсутність технічної можливості доступу до ЄРДР. У такому разі досудове розслідування розпочинається з моменту винесення постанови про початок досудового розслідування (п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України). Керуючись названими положеннями кримінального процесуального законодавства, можна зробити висновок, що здійснення досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, а тому і доказування в таких кримінальних провадженнях, не допускається до або без внесення відомостей до ЄРДР чи

винесення постанови про початок досудового розслідування. Винятком є тільки проведення у невідкладних випадках огляду місця події, але у такому разі одразу після його завершення відомості вносяться до ЄРДР чи виноситься постанова про початок досудового розслідування [87].

Вимоги до змісту відомостей, що вносяться до ЄРДР, та постанови про початок досудового розслідування, в тому числі злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, закріплені в ч. 5 ст. 214 і п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України. Крім того, порядок внесення відомостей до ЄРДР та їх зміст визначені в Положенні про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затверджену Наказом Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298 [135].

Зокрема, ЄРДР утворений і ведеться з метою реєстрації кримінальних правопорушень (проваджень) та обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження; оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, вчинених у державі; інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів. До ЄРДР вносяться відомості про кримінальне правопорушення; наслідки досудового розслідування кримінального правопорушення; заподіяні збитки, результати їх відшкодування та вилучення предметів кримінально протиправної діяльності; особу, яка вчинила кримінальне правопорушення та яка підозрюється у його вчиненні; рух кримінального провадження [135].

У контексті досліджуваного питання нас цікавить порядок унесення до ЄРДР відомостей про заяву, повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення. Так, відомості про вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, вносяться прокурором, слідчим/детективом невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Облік указанного різновиду злочинів

за заявами, повідомленнями, які надійшли прокурору або органу досудового розслідування, чи виявленими з інших джерел обставинами, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, здійснюється реєстратором (прокурором, слідчим, детективом) за дорученням керівника органу прокуратури або органу досудового розслідування шляхом внесення до ЄРДР відомостей, визначених ч. 5 ст. 214 КПК України. Керівник органу прокуратури, органу досудового розслідування після перевірки внесених до ЄРДР відомостей реєструє кримінальне провадження. В ЄРДР автоматично фіксується дата обліку інформації та присвоюється номер кримінального провадження. Відповідно факт реєстрації кримінального правопорушення (провадження) настає з моменту підтвердження керівником органу прокуратури або органу досудового розслідування таких відомостей [87; 135].

Підлягають внесенню до ЄРДР відомості, які характеризують кримінальне правопорушення. Якщо було виявлено безпосередньо уповноваженим суб'єктом чи в одній заяві, повідомленні містяться відомості про декілька злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, до ЄРДР такі відомості вносяться окремо за кожним кримінальним правопорушенням. При цьому до ЄРДР вносяться відомості про:

- час та дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

- прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого/заявника або інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

- короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела (дата, час, адреса, місце, спосіб, знаряддя, засоби та інші особливості вчинення кримінального правопорушення, розмір збитків, прізвище фізичної особи (осіб) або дані про юридичну особу (осіб), яка (які) є

потерпілою (потерпілими), дані про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, інші необхідні відомості);

- попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

- прізвище, ім'я, по батькові керівника органу прокуратури, прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого, детектива, керівника органу дізнання, дізнавача (уповноваженої особи інших підрозділів), який вніс відомості до ЄРДР та/або розпочав досудове розслідування та/або здійснює досудове розслідування чи процесуальне керівництво;

- інші обставини, передбачені Положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення [87; 135].

З урахуванням особливостей учинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, а також вимог ст. 214 КПК України та Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення досудове розслідування вказаних кримінальних правопорушень розпочинається з моменту внесення прокурором, слідчим/детективом до ЄРДР відомостей про:

- час, дату і джерело отримання відомостей про обставини, що свідчать про можливе вчинення досліджуваного різновиду злочинів;

- короткий виклад обставин про час, дату, місце, спосіб (поєднані з насильством або з погрозою насильства, шляхом крадіжки, шляхом грабежу, шляхом розбою, шляхом шахрайства, шляхом вимагання, шляхом зловживання службовим становищем тощо), засоби і знаряддя вчинення злочину, предмет кримінального правопорушення (вогнепальна нарізна/гладкоствольна зброя, боєприпаси), вид і розмір завданої шкоди (за наявності), дані про осіб, які вчинили злочин (прізвище, ім'я, по батькові, стать, громадянство, дата і місце народження, місце реєстрації та проживання, освіта, працевлаштованість, рід занять і службове становище, участь у групі, її вид, ступінь організації і тривалість дії, ступінь співучасті, мета та мотив злочину; військові формування,

органи спеціального призначення, державні органи у сфері оборони, в яких вчинено злочин);

- попередню правову кваліфікацію злочину, пов'язану з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів;

- реєстратора (дані про уповноважену службову особу, яка розпочинає досудове розслідування злочину та/або здійснює процесуальне керівництво);

- інші обставини, передбачені Положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення [87; 135].

Після внесення відомостей до ЄРДР слідчий, детектив невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. У випадку, коли розпочинає досудове розслідування прокурор, він повинен упродовж п'яти робочих днів з дня внесення таких відомостей із дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до відповідного органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування [87].

Час для визначення прокурором підслідності в такому випадку складає 10 днів після отримання ним повідомлення від слідчого. Проблема може полягати в суб'єктивній оцінці наявної у слідчого інформації у випадку здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення за дорученням прокурора з дотриманням правил підслідності, які були визначені на початку досудового розслідування. Подібна норма передбачена й у ч. 7 ст. 214 КПК України, відповідно до якої на прокурора покладено обов'язок передати матеріали кримінального провадження до уповноваженого органу досудового розслідування з дорученням на проведення досудового розслідування у разі самостійного ним внесення відомостей до ЄРДР [160].

Якщо досудове розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, розпочинається винесенням відповідної

постанови, в ній обов'язково мають бути викладені відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. Крім того, винесення постанови про початок досудового розслідування не звільняє від обов'язку внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР, просто момент такого внесення залежить від поновлення можливості доступу ЄРДР. Законодавець окреслив строки внесення відомостей до ЄРДР у такому разі терміном «за першої можливості» (абз. 2 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України) [87].

Отже, виходячи з вищенаведеного, можна сформулювати такі висновки:

1) початок досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є вихідною точкою, початком діяльності з доказування, в ході якої уповноважені суб'єкти збирають, перевіряють і оцінюють докази, формують доказову базу для вирішення завдань кримінального провадження;

2) початок досудового розслідування, в тому числі злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, – це реалізація такої засади кримінального провадження, як публічність, через зобов'язання окремих суб'єктів реагувати на отриману інформацію про вчинення кримінального правопорушення;

3) досудове розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, розпочинається виключно з підстав і у порядку, визначених кримінальним процесуальним законодавством. У такий спосіб забезпечується уніфікованість кримінальної процесуальної форми та застосування належної правової процедури;

4) процесуальні особливості початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, полягають у тому, що вказане процесуальне рішення повинне бути прийняте належним суб'єктом (прокурором, слідчим органу НП, ДБР, детективом НАБУ), за вагомих підстав і у порядку, визначеному КПК України;

5) підставами для початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є: зареєстровані заяви

і повідомлення, які надійшли до органів (підрозділів) НП, ДБР, НАБУ в усній чи письмовій формах шляхом подання особисто на прийомі, за допомогою засобів телефонного, поштового, факсимільного, електронного чи іншого зв'язку та містять відомості про вагомі обставини, що можуть свідчити про вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів; рапорти, службові (доповідні) записки прокурора, слідчого, детектива про самостійне виявлення з будь-якого джерела інформації про вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів;

б) зміст відомостей, що вносяться до ЄРДР, визначається з урахуванням особливостей учинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, а також приписів ст. 214 КПК України та Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення.

2.3. Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів

Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є цілеспрямованою діяльністю. Це означає, що воно здійснюється не заради самого пізнання, а для встановлення конкретного обсягу обставин, який є необхідним для ухвалення обґрунтованого рішення у кримінальному провадженні [198, с. 165]. Тобто йдеться про ті обставини, які в сукупності дозволяють уповноваженим суб'єктам доказування «виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання» [87].

У теорії кримінального процесу такі обставини прийнято називати предметом доказування. Вчені названу категорію здебільшого тлумачать як передбачену законом сукупність обставин, які підлягають обов'язковому встановленню в кожному кримінальному провадженні з метою його правильного

вирішення [183, с. 32]. Слушним убачається визначення предмета доказування, запропоноване В. О. Попелюшко, як системи (сукупності) фактів об'єктивної дійсності, які мають юридичне значення і є необхідними та достатніми фактичними підставами для вирішення кримінальних проваджень остаточно і по суті [122, с. 15]. Дійсно, значення предмета доказування важко переоцінити, тому що його правильне встановлення обумовлює правильну кваліфікацію кримінального правопорушення, яка має і кримінально-правове, і кримінальне процесуальне значення [36, с. 95].

При цьому заслуговує на увагу позиція О. В. Пчеліної, згідно з якою обставини, які підлягають доказуванню, є міжпредметною категорією, оскільки вивчаються одночасно такими науками, як кримінальний процес і криміналістика. У кожній із названих наук для позначення згаданих обставин використовується різна термінологія. Зокрема, у кримінальному процесуальному праві вказану категорію позначають як предмет доказування або обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. У криміналістиці ж зустрічаються такі поняття, як «предмет розслідування», «обставини, що підлягають встановленню», «обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень» [153, с. 277–278; 152, с. 178–179]. Вказані категорії не можна ані ототожнювати, ані протиставляти одна одній. Вони взаємопов'язані і тісно переплітаються, але їх встановлення виконує різну роль у кримінальному провадженні.

Практичне значення предмета доказування, зокрема злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, полягає у встановленні обставин як виправдувального, так і звинувачувального характеру. Важливо, щоб під час кримінального провадження компетентні державні органи та особи з усього потоку інформації про властивості, стан, особливості об'єкта пізнання виділяли найбільш важливі юридично значущі відомості про факти, обсяг яких має бути достатнім для вирішення завдань кримінального провадження [116, с. 137]. Крім того, інформація про структурні елементи предмета доказування, її обсяг на певному етапі розслідування дають можливість слідчому висувати

версії та планувати розслідування [5, с. 12]. Саме в цьому виявляється неупередженість досудового розслідування та судового провадження. Тому законодавець закріпив загальний для всіх видів кримінальних проваджень, незалежно від їх кримінально-правової кваліфікації, предмет доказування [65, с. 108; 113, с. 173]. Водночас сукупність обставин, що формує предмет доказування у кримінальному провадженні, уточнюється залежно від ознак конкретного злочину [151, с. 138]. Причому обставини, що входять до предмета доказування, конкретизуються й індивідуалізуються стосовно окремих категорій кримінальних проваджень, однак це відбувається в межах загального, родового предмета доказування і не свідчить про його зміну. І хоча для встановлення однієї й тієї самої обставини предмета доказування в різних провадженнях доводиться досліджувати далеко неоднаковий обсяг даних, зміст предмета доказування від цього не змінюється, тому що всі ці відомості досліджуються для встановлення тих самих обставин (злочинне діяння, винуватість особи), доказування яких є обов'язковим у кожному кримінальному провадженні [90, с. 62–63].

Повний уніфікований перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, законодавець наводить у ст. 91 КПК України. Вказаний перелік часто називають «орієнтирами, горизонтом для юристів практиків у визначенні кола обставин правопорушення, які підлягають встановленню, оцінці, перевірці та доведенню [24, с. 98]. Встановлення цих обставин, у тому числі під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, «дозволяє вирішити велику кількість важливих завдань, основними з яких є: встановити наявність кримінального караного суспільно небезпечного діяння; визначити наявність в ознаках вчиненого діяння складу кримінального правопорушення; забезпечити відшкодування збитків, завданих злочином, та інших затрат, які пов'язані із провадженням досудового розслідування; обрати вид і міру покарання; поновити порушені кримінальним протиправним діянням права постраждалих осіб; попередити вчинення інших кримінальних правопорушень» [150, с. 187].

Так, згідно з ч. 1 ст. 91 КПК України у кримінальному провадженні підлягають доказуванню: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [87].

У контексті наведених положень слід звернути увагу, що у статтях 485, 505 КПК України законодавець закріпив спеціальний предмет доказування. Це стосується кримінальних проваджень щодо неповнолітніх і кримінальних проваджень щодо застосування примусових заходів медичного характеру. За своєю сутністю обставини, зазначені у статтях 485, 505 КПК України, деталізують і конкретизують вимоги «загального» предмета доказування [13, с. 243].

Разом із тим слід проаналізувати наукові підходи до визначення предмета доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним

обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Зокрема, В. М. Шевчук наголошує, що «успіх розкриття та розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї й викриття осіб, винних у вчиненні таких злочинів, значною мірою забезпечуються обґрунтованим, своєчасним прийняттям рішення про відкриття кримінального провадження і встановленням обставин, що підлягають доказуванню» [76, с. 257]. При цьому вчений визначає перелік обставин, які необхідно доказувати за окремими різновидами злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, як-то: розкрадання вогнепальної зброї і боєприпасів; незаконне придбання, збут, зберігання і носіння вогнепальної зброї і боєприпасів; недбале збереження вогнепальної зброї. Разом із тим науковець наводить загальну форму предмета доказування при розслідуванні незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів, яка виглядає таким чином:

1) яке конкретне діяння з тих, що становлять незаконний обіг вогнепальної зброї або боєприпасів, учинено, які об'єкти стали його предметом;

2) яким способом реалізовано злочинний намір: якщо злочин вчинено неодноразово, то як розподіляються в часі епізоди злочинної діяльності; якщо зафіксована злочинна бездіяльність (при зберіганні зброї та інших об'єктів), то в чому вона виразилася і до яких тяжких наслідків призвела;

3) хто вчинив злочин, з якою метою і за якими мотивами; чи були співучасники, чи була попередня змова між злочинцями, чи був винуватий (винуваті) членом організованої злочинної групи, які функції в цій групі він (вони) виконував;

4) чи добровільно здана зброя та боєприпаси (це звільняє особу від кримінальної відповідальності); чи всі об'єкти, що знаходилися у володінні особи, здані, чи не є здача вогнепальної зброї, боєприпасів засобом приховування іншого злочину;

5) які умови сприяли вчиненню злочину, який розмір і характер заподіяного злочином збитку [76, с. 257–260].

С. С. Вітвіцький, О. О. Волобуєва, А. О. Волобоєв пропонують зміст обставин, що підлягають установленню під час розслідування незаконного

поводження зі зброєю та бойовими припасами, поділити на п'ять груп і розглядати їх як єдине ціле:

1) обставини стосовно події кримінального правопорушення:

- відомості про факт вчинення кримінального правопорушення;
- відомості про час учинення кримінального правопорушення – період, протягом якого вчинялося кримінальне правопорушення (рік, місяць, день і конкретна година);
- відомості про місце вчинення кримінального правопорушення – просторові межі, в яких відбулося кримінальне правопорушення;
- відомості про способи вчинення кримінального правопорушення – конкретні незаконні дії, які вчиняв підозрюваний;
- відомості про предмет посягання;
- відомості про сліди кримінального правопорушення – «фактичні обставини кримінального провадження», процесуальними джерелами яких є показання, речові докази, документи та висновки експертів;

2) інші обставини кримінального правопорушення:

- відомості про причинно-наслідковий зв'язок: обставини, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення – відповідні причини та умови; обставини стосовно збройних кримінальних правопорушень; обставини постзлочинної діяльності;
- відомості про особу свідків (у тому числі потерпілих);
- відомості про характер та розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

3) обставини стосовно підозрюваного:

- відомості про особу підозрюваного – дані, що характеризують його як особу та особистість: прізвище, ім'я, по батькові, стать, вік, громадянство, національність, належність до політичних партій або громадських організацій, сімейний стан, наявність дітей та інших осіб, які перебувають на його утриманні, їх місцезнаходження; місце народження, проживання та реєстрації; місце роботи (навчання) та посада (статус); відомості про судимість; стан здоров'я,

інтелектуальні та психофізіологічні якості; майновий стан, наявність у власності зброї, спеціального дозволу на поводження з нею, умови зберігання; характер відносин із членами сім'ї, родичами, сусідами, колегами (друзями) за місцем роботи, навчання; відомості про винуватість, мотив та мету підозрюваного; відомості про співучасть у вчиненні кримінального правопорушення;

4) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

5) додаткові обставини, які мають значення у кримінальному провадженні: обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, обтяжують чи пом'якшують покарання; обставини, що є підставою для закриття кримінального провадження; розмір процесуальних витрат [21, с. 146–157].

На нашу думку, перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, формується на основі загального предмета доказування, визначеного у ст. 91 КПК України, з урахуванням закономірностей механізму вчинення вказаного різновиду кримінальних правопорушень і їх кримінально-правової характеристики.

Зокрема, варто акцентувати увагу, що доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, підлягають групи обставин, наведені нижче.

1. Обставини, що характеризують предмет кримінального правопорушення (ознаки, які вказують, що предметом злочину є вогнепальна зброя та/або боєприпаси; їх вид, марка, модель, кількість тощо). Зокрема, як зазначається в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3, основною характерною ознакою зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв та радіоактивних матеріалів є їх призначення – ураження живої цілі, знищення чи пошкодження навколишнього середовища [148]. При цьому для віднесення конкретного предмета до зброї, зокрема вогнепальної, та/чи боєприпасів потрібно керуватися положеннями, наприклад, Інструкції про

порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженої Наказом МВС України від 21.08.1998 № 622. Відповідно до п. 8.2 глави 8 розділу II вказаної Інструкції вогнепальна зброя – це зброя, яка призначена для ураження цілей снарядами, що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння металевого заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані; згідно з п. 8.9 глави 8 розділу II цієї ж Інструкції боєприпаси – це спеціально виготовлені вироби одноразового використання, які призначені забезпечити ураження цілей в умовах збройної боротьби, самооборони, полювання, спорту [128].

Під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, потрібно довести не тільки той факт, що предмет кримінального правопорушення є вогнепальною зброєю або боєприпасами, а також встановити їх різновид. Наприклад, вогнепальна зброя відповідно до Положення про дозвільну систему може бути нарізною воєнних зразків, несучасною стрілецькою, спортивною, навчальною, охолощеною, мисливською нарізною і гладкоствольною [66], а згідно з Інструкцією, затвердженої Наказом МВС України від 21.08.1998 № 622, вогнепальна зброя може бути бойовою, старовинною (виготовленою не пізніше 1899 року і не призначеною для стрільби патронами з металевими гільзами центрального бою та кільцевого запалення), несучасною, охолощеною, нейтралізованою, спортивною, мисливською (мисливські гвинтівки, карабіни та штуцери, гладкоствольні рушниці, гладкоствольні рушниці із свердловиною «парадокс» з нарізами 100–140 мм на початку або в кінці ствола, мисливські рушниці зі свердловиною «сюпра», комбіновані рушниці, що мають поряд з гладкими і

нарізні стволи). Бойові ж припаси можуть бути представлені патронами до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, зарядженими патронами до гладкоствольних мисливських рушниць, мисливським порохом і капсулями [134; 128].

Встановити, що конкретний предмет є вогнепальною зброєю або боєприпасами можливо тільки шляхом використання спеціальних знань. Це означає, що слідчому, детективу потрібно звернутися до обізнаної особи та залучити її до кримінального провадження як експерта, оскільки «для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання», а тому існує об'єктивна необхідність призначити експертизу [87]. Судова експертиза згідно зі ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» є дослідженням на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [147]. При цьому висновок експерта відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України є процесуальним джерелом доказів [87].

Для дослідження вогнепальної зброї та/чи боєприпасів призначається експертиза зброї та слідів і обставин її використання, а саме такий її різновид, як дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї. Зокрема, основними завданнями, які вирішуються під час досліджень вогнепальної зброї та бойових припасів до неї, є:

- встановлення належності об'єктів до вогнепальної зброї або конструктивно подібних до неї стріляючих виробів;
- встановлення належності об'єктів до боєприпасів вогнепальної стрілецької зброї або конструктивно подібних до них виробів;
- визначення виду, системи (моделі) та калібру вогнепальної зброї та боєприпасів до неї, а також конструктивно подібних до них виробів;
- визначення стану (справності) зброї, боєприпасів до неї та придатності їх до стрільби;

- встановлення способу виготовлення або факту переробки вогнепальної зброї, боєприпасів до неї та конструктивно подібних до них виробів;
- встановлення належності об'єктів до частин (деталей) вогнепальної зброї тощо [132].

Наприклад, у кримінальному провадженні від 10.10.2018 № 12018080050003610 під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 263 КК України, обставини, що характеризують предмет злочинів, були встановлені за допомогою проведення оглядів та призначення судових балістичних експертиз. Зокрема, у протоколі огляду предмета від 25.03.2019 зазначено, що за участю понятих ОСОБА_4, ОСОБА_3 ОСОБА_2 добровільно видано полімерний пакет, при огляді змісту якого встановлено, що в ньому знаходиться футляр пластиковий чорного кольору з написом «Blow», при відкритті якого виявлено пістолет чорного кольору, в рукоятці вказаного пістолета магазин без патронів, два зіп-пакета, в кожному з яких знаходяться по 50 патронів золотистого кольору, на яких відсутнє маркування. У висновку експерта за результатами проведення судової балістичної експертизи від 14.05.2019 № 298-19, виконаної на підставі ухвали слідчого судді Ленінського районного суду м. Запоріжжя від 04.04.2019, вказується, що предмет, схожий на пістолет, з маркуванням «Blow TR 92» НОМЕР_2.9 mm P.A.K № B13i14, вилучений 25.03.2019 в ході проведення оперативно-розшукових дій, виготовлений шляхом переробки саморобним способом стартового пістолета «Blow TR 92» НОМЕР_2.9 mm P.A.K. фірми виробника «Ucyildiz Silah Sanayi Ltd». Пістолет № НОМЕР_19 є короткоствольною гладкоствольною вогнепальною зброєю 5 мм, придатною для здійснення пострілів. З досліджуваного пістолета можливе здійснення пострілів шумовими, газовими патронами; патронами не смертельної дії калібру 9 мм РАК, спорядженими гумовими кулями; патронами роздільного спорядження (шумовий патрон + уражаючий елемент, досланий з боку дульного зрізу ствола), а також шумовими патронами калібру 9 мм РАК, спорядженими шротиною діаметром 6,5 мм. Металеві уражаючі елементи з наданого пістолета мають

питому кінетичну енергію вище мінімального значення ($0,5 \text{ Дж/мм}^2$), необхідного для заподіяння проникаючого поранення тілу людини. 100 предметів, схожих на патрони, вилучених 25.03.2019 разом із пістолетом № В13і4, відносяться до пістолетних патронів травматичної дії калібру 9 мм РАК, виготовлених способом із значними порушеннями вимог безпеки «поширені». Надані патрони є боєприпасами до вогнепальної зброї калібру 9 мм РАК, придатними для здійснення пострілів, снаряди наданих патронів володіють достатньою уражаючою здатністю для заподіяння проникаючого поранення тілу людини [175].

Ще одним прикладом використання спеціальних знань у формі призначення судової експертизи як способу доказування обставин, що характеризують предмет доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є матеріали кримінального провадження від 29.09.2022 № 12022200450000763. Зокрема, згідно з висновком експерта Сумського НДЕКЦ від 19.08.2022 № СЕ-19/119-22/7297-БЛ автомат АК-74 калібру 5,45х39 мм № НОМЕР_1, 1986 р.в., вилучений 18.05.2022 у ОСОБА_1 в с. Сахни Конотопського району, є бойовою нарізною вогнепальною стрілецькою зброєю, знаходиться у справному стані та до стрільби придатний. Дві гільзи, вилучені 18.05.2022 у ОСОБА_1 в с. Сахни Конотопського району, є частинами бойових припасів до нарізної вогнепальної стрілецької зброї 5,45 мм автоматів Калашникова (АК-74, АКС-74, АКС-74У), 5,45-мм ручних кулеметів Калашникова (РПК-74, РПКС-74) та іншої зброї калібру 5,45х39 мм. Представлені на дослідження гільзи стріляні в наданому разом з нею 5,45-мм автоматі АК-74 № НОМЕР_1, 1986 р.в. Також згідно з висновком експерта Сумського НДЕКЦ від 08.08.2022 № СЕ-19/119-22/7293-БЛ 2 магазини, вилучені під час огляду 18.05.2022 у ОСОБА_1 в с. Сахни Конотопського району, є частинами бойової нарізної вогнепальної стрілецької зброї магазинами 5,45 мм автоматів Калашникова (АК-74, АКС-74, АКС-74У) та іншої зброї калібру 5,45х39 мм. Згідно з висновком експерта Сумського НДЕКЦ від 12.08.2022 № СЕ-19/119-22/7295-БЛ 29 5,45-мм проміжних патронів з

трасуючою кулею та 30 5,45-мм проміжних патронів із кулею зі сталевим сердечником, вилучені під час огляду 18.05.2022 у ОСОБА_1 в с. Сахни Конотопського району, є виробленими промисловим способом Ульяновським машинобудівним заводом у 1979 і 1981 роках (з маркуванням «3 79» й «3 81» відповідно) та Луганським верстатобудівельним заводом у 1981 р. (з маркуванням «270 81») бойовими припасами до нарізної вогнепальної стрілецької зброї 5,45-мм автоматів Калашникова (АК-74, АКС-74, АКС-74У), 5,45-мм ручних кулеметів Калашникова (РПК-74, РПКС-74) та іншої зброї калібру 5,45х39 мм [179].

2. Обставини, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення (час, місце, спосіб порушення встановленого дозвільною системою порядку обігу вогнепальної зброї або боєприпасів, обстановка, наслідки вчинення злочину).

З'ясування названих обставин відіграє важливу роль при розмежуванні суміжних за своїм складом кримінальних правопорушень при здійсненні їх кваліфікації. Як указують А. С. Новосад, С. А. Шалгунова та Т. В. Шевченко, «об'єктивну сторону злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, необхідно розглядати у сукупності з такими її обов'язковими елементами як діяння (дія або бездіяльність), наслідок, причинний зв'язок між діянням та наслідками, і додатковими – спосіб, знаряддя і засоби, місце, час, обстановка вчинення злочину» [77, с. 135].

Зокрема, основними способами вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є: переміщення названих предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю; їх викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння ними шляхом шахрайства або вчинення вказаних дій шляхом зловживання службовим становищем, у тому числі вчинені військовослужбовцем; розбій з метою викрадення вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, а також вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я; носіння,

зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів без передбаченого законом дозволу; незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне видалення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів; недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки; умисне знищення або пошкодження вогнепальної зброї, бойових припасів, у тому числі вчинені шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом; необережне знищення або пошкодження вогнепальної зброї, бойових припасів; втрата або зіпсування ввірених для службового користування вогнепальної зброї, боєприпасів внаслідок порушення правил їх зберігання; порушення правил поводження з вогнепальною зброєю та боєприпасами, що становлять підвищену небезпеку для оточення [79].

Встановлення часу вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, має важливе значення не тільки для з'ясування всіх обставин події кримінального правопорушення, а й для визначення епізодичності та тривалості вказаного різновиду злочинної діяльності, оскільки повторюваність є кваліфікуючою ознакою. Крім того, такою ознакою є вчинення вказаного різновиду злочинів в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці. Те саме стосується і місця вчинення кримінального правопорушення, адже обов'язковою ознакою складу контрабанди вогнепальної зброї або боєприпасів є вчинення на митному кордоні України поза митним контролем. Також у багатьох складах злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, як обов'язкова та/чи кваліфікуюча ознака наводяться наслідки таких протиправних діянь. Наприклад, це: заподіяння істотної шкоди (ч. 2 ст. 410 КК України); заподіяння шкоди у великих розмірах (ч. 1 ст. 412 КК України); спричинення загибелі людей або інших тяжких наслідків (ст. 264, ч. 2 ст. 411, ч. 2 ст. 412, ч. 3 ст. 414 КК України); заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень або створення небезпеки для довкілля (ч. 1 ст. 414 КК України); заподіяння

тілесних ушкоджень кільком особам або смерть потерпілого (ч. 2 ст. 414 КК України) [79].

3. Обставини, що характеризують суб'єкта і суб'єктивну сторону кримінального правопорушення (прізвище, ім'я, по батькові особи злочинця, її вік, освіта, рід занять, зайнятість, сімейний стан, кримінальний досвід, наявність співучасників, форма співучасті, винуватість у порушенні встановленого порядку обігу вогнепальної зброї або боєприпасів, форма вини, мотив і мета вчинення злочину). Особливу увагу слід приділяти встановленню форми вини відносно конкретного способу вчинення злочину, пов'язаного з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Указані обставини встановлюються шляхом проведення комплексу слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій під час досудового розслідування.

Наприклад, у кримінальному провадженні № 12018080050003610 досудовим розслідуванням встановлено, що ОСОБА_1, маючи умисел на незаконне носіння, зберігання, придбання та збут вогнепальної зброї без передбаченого законом дозволу, в порушення вимог Положення про дозвільну систему, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576, та Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної та холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів, затвердженої Наказом МВС України від 21.08.1998 № 622, діючи умисно, без передбаченого законом дозволу, у невстановлені під час досудового розслідування день, час і місце та при невстановлених обставинах, незаконно придбав 3 пістолети марки «Blow TR 92» № B13i4-18050055, «Blow TR 92» № НОМЕР_4, «Blow TR 92» № НОМЕР_5, які є короткоствольною гладкоствольною вогнепальною зброєю калібру 6,5 мм, придатною для здійснення пострілів, виготовлених шляхом переробки саморобним способом стартових пістолетів «Blow TR 92» НОМЕР_2.9 mm P.A.K. фірми виробника

«Ucyildiz Silah Sanayi Ltd» (Туреччина), та 50 патронів травматичної дії до них. Після цього ОСОБА_1, продовжуючи свій злочинний умисел, направлений на збут вогнепальної зброї без передбаченого законом дозволу, за попередньою домовленістю з ОСОБА_2 03.06.2019 отримав від останнього грошові кошти в сумі 15484,00 гривень. Після цього ОСОБА_1, продовжуючи свій злочинний умисел, направлений на носіння, зберігання та збут вогнепальної зброї без передбаченого законом дозволу, у невстановлені під час досудового розслідування день, час і місце та при невстановлених обставинах незаконно переніс вищезазначені пістолети до квартири АДРЕСА_3, де в подальшому незаконно зберігав їх з метою збуту. Наведені обставини підтверджуються протоколами допиту підозрюваного, свідків, протоколом огляду та вручення грошових коштів, протоколами огляду, квитанціями перерахунку коштів на рахунок, протоколами обшуку тощо [175].

Окремо варто зазначити, що деякі злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, учиняються шляхом зловживання службовим становищем. У таких випадках потрібно встановити, що особа є службовою та саме з використанням становища, зумовленого посадою, яку вона обіймає, й обсягом наділених у зв'язку із цим повноважень було вчинено кримінальне правопорушення. Під час досудового розслідування військових злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, слід встановити, що суб'єктом злочину є військовослужбовець. Наприклад, у кримінальному провадженні № 42018161010000275 були встановлені та підтверджені доказами обставини, що характеризують статус військовослужбовця у суб'єкта злочину та використання його можливостей під час досягнення злочинного задуму. Зокрема, ОСОБА_4, будучи військовослужбовцем військової служби за контрактом та проходячи її на посаді командира відділення поста спостереження та зв'язку військової частини НОМЕР_1 у військовому званні «старшина 2 статті», 13.06.2018 приблизно о 09-00, виконуючи обов'язки начальника зміни поста у складі добового наряду зазначеної військової частини у приміщенні ввіреної іншому військовому

підрозділу – військовій частині НОМЕР_2 – будівлі поста спостереження та зв'язку в/ч НОМЕР_2 за адресою: АДРЕСА_3, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, всупереч інтересам військової служби, з корисливих мотивів, з метою власного незаконного збагачення за рахунок держави в особі військової частини НОМЕР_2, в порушення вимог статей 3, 22 Закону України «Про запобігання корупції», 5, 3, 6, 7, 8 закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України», статей 3, 11, 16 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, статей 1–4 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, пп. 3.2.15 Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України, затвердженого Наказом Міністра оборони України від 16.07.1997 № 300, маючи у зв'язку з виконанням обов'язків військової служби у добовому наряді вільний доступ до військового майна, закріпленого за військовою частиною НОМЕР_2, перебуваючи на 4 поверсі вищевказаної військової частини за адресою: АДРЕСА_3, приблизно о 10-00 поза волею командування цієї частини демонтував та викрав інше військове майно, а саме: чотири лампи марки ГУ-84Б, які знаходились у субблоку радіостанції Р-623МЛ (с/н 128108) – вартістю 36 000 (тридцять шість тисяч) гривень, після чого, утримуючи зазначене майно при собі, місце вчинення кримінального правопорушення залишив та в подальшому, розпоряджаючись ним на власний розсуд, передав зазначене інше військове майно невстановленій у ході досудового розслідування особі з метою подальшого збуту у пункті металопостачання у м. Одеса [178].

Також, як свідчить аналіз складів злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, для багатьох із них кваліфікуючою ознакою є їх учинення у співучасті, зокрема за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою. У зв'язку з цим потрібно встановити й доводити факт вступу особи у зговір з іншими суб'єктами злочину, а також ступінь організованості злочинного угруповання. Зокрема, у кримінальному провадженні № 420200200000000208 було встановлено, що ОСОБА_5 учинив

кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 263, ч. 2 ст. 263-1 КК України, у співучасті. Зокрема, ОСОБА_5, маючи умисел на незаконне виготовлення вогнепальної зброї з метою подальшого її збуту, достовірно знаючи, що вогнепальна зброя є предметом, обіг якого обмежено, крім цього існує особливий порядок її виготовлення, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, умисно, в невстановлений у ході досудового розслідування час, але не пізніше 28.07.2020, домовився з чоловіком на ім'я ОСОБА_6, матеріали щодо якого виділені в окреме провадження, про спільне виготовлення нарізної вогнепальної зброї для її подальшого збуту. На реалізацію цієї домовленості ОСОБА_5 та ОСОБА_6, діючи умисно, спільно та узгоджено, заздалегідь, у невстановлений досудовим розслідуванням час та спосіб підшукали та придбали частини для вогнепальної зброї, а в подальшому, не пізніше 28.07.2020, перебуваючи в гаражному приміщенні за місцем проживання ОСОБА_5 за АДРЕСА_1, незаконно (без передбаченого законом дозволу), шляхом поєднання придбаних раніше частин вогнепальної зброї виготовили нарізну вогнепальну зброю, а саме однозарядну гвинтівку № НОМЕР_1 (затвор), яка виготовлена саморобним способом шляхом поєднання саморобної ствольної коробки, саморобного патронника, затвора гвинтівки «ТОЗ-8», нарізного ствола та ложа, для проведення пострілів спортивно-мисливськими малокаліберними патронами кільцевого запалення калібру 5,6 мм, яка відповідно до висновку експерта від 20.08.2020 № 271 придатна для стрільби [172].

4. Обставини, що дозволяють індивідуалізувати міру покарання (наявність кваліфікуючих ознак, обставин, що обтяжують та/чи пом'якшують покарання або виключають кримінальну відповідальність, або є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності/покарання).

Вказані обставини тісно пов'язані з обставинами, що характеризують суб'єкта, об'єктивну та суб'єктивну сторони кримінального правопорушення, оскільки саме через ці елементи складу злочину, пов'язаного з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, можна встановити наявність кваліфікуючих ознак; обставин, які пом'якшують та/чи обтяжують покарання

(статті 66, 67 КК України); обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння (наприклад, виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1 КК України)); підстав для звільнення від кримінальної відповідальності (зокрема, у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України), добровільною здачею органам влади вогнепальної зброї та/чи бойових припасів (ч. 3 ст. 263 КК України)) [79].

5. Обставини, що впливають на прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні (обставини, що характеризують особу обвинуваченого; обставини, що підтверджують джерело походження грошей, цінностей та іншого майна, тощо).

Дійсно, під час досудового розслідування, в тому числі злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, приймається низка процесуальних рішень, які, у свою чергу, повинні ґрунтуватися на достатніх фактичних даних про окремі обставини вчинення кримінального правопорушення чи обставини, що мають важливе значення для кримінального провадження. Зокрема, В. О. Попелюшко наголошує на тому, що для прийняття кінцевого процесуального рішення та виконання завдань, які поставлено законом перед суб'єктом кримінального провадження, дізнавач, слідчий, прокурор, суд у процесі розслідування та судового розгляду справи приймають різноманітні допоміжні, етапні (проміжні) рішення: про заходи забезпечення пред'явленого чи можливого в майбутньому цивільного позову; про передачу справи за підсудністю; про допуск до участі у справі захисника; про визнання особи потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем; про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві; про відводи; про запобіжні заходи; про зупинення провадження у справі тощо. Для постановлення кожного з таких рішень також слід з'ясувати ту чи іншу передбачену процесуальним законом сукупність фактів та обставин [122, с. 9].

Зокрема, у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, зазвичай встановлюються обставини, що обґрунтовують необхідність проведення

окремих слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжних заходів, тощо.

Наприклад, у кримінальному провадженні від 05.12.2018 № 12018040650003045 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України, слідчий звернувся до слідчого судді із клопотанням про надання дозволу на проведення обшуку. Зокрема, слідчий обґрунтував свою позицію тим, що ОСОБА_5 здійснює свою протиправну діяльність конспіративно. Тому для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого злочину, відомостей про ОСОБА_5, його поведінки або тих, із ким він спілкується, з метою встановлення кола осіб, у яких останній придбав вогнепальну зброю, а також кола осіб, які можуть бути у злочинній змові, направлений на незаконний збут вогнепальної зброї та бойових припасів, імовірних місць, де може незаконно зберігатись вогнепальна зброя та бойові припаси, місцезнаходження майна, яке здобуто під час незаконного обігу вогнепальної зброї та бойових припасів, виникла необхідність у проведенні обшуку за адресою: АДРЕСА_1, з метою відшукування та вилучення вогнепальної зброї, холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, різноманітного обладнання для виробництва вогнепальної зброї, холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв та грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, бухгалтерської документації, автотранспорту, а також інших речей та документів, що підтверджують незаконне зберігання, придбання та збут вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин, які мають доказове значення та необхідні як докази у цьому кримінальному провадженні, а також виявлення заборонених законом речей і документів, оскільки є достовірні підстави вважати, що вони знаходяться за адресою: АДРЕСА_1 [173].

Ще одним прикладом установлення обставин, що впливають на прийняття процесуальних рішень, зокрема про застосування запобіжного заходу, є матеріали кримінального провадження № 12022041720000831. В обґрунтуванні клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді цілодобового

домашнього арешту відносно підозрюваного ОСОБА_5 слідчий зазначає, що досудовим розслідуванням встановлено, що в ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_1 у не встановлений слідством час та у не встановленому слідством місці виник злочинний намір, спрямований на незаконне придбання вогнепальної зброї. Надалі ОСОБА_5, усвідомлюючи заборону вільного обігу вогнепальної зброї, розуміючи суспільно небезпечний характер свого діяння, діючи умисно, незаконно придбав вогнепальну зброю, а саме автомат АК-74, споряджений боєприпасами калібру 5,45 мм, в кількості 30 штук, який почав без передбаченого законом дозволу зберігати за місцем свого проживання за адресою: АДРЕСА_1, з метою подальшого збуту. Надалі ОСОБА_5, продовжуючи реалізовувати свій злочинний намір, 31.10.2022 о 13 годин 12 хвилин, перебуваючи на території домоволодіння АДРЕСА_1, збув ОСОБА_7, ІНФОРМАЦІЯ_2 вогнепальну зброю – автомат АК-74, споряджений боєприпасами калібру 5,45 мм, в кількості 30 штук, отримавши о 13 годині 14 хвилин від останнього 20000 гривень готівкою як розрахунок за незаконний збут вказаної зброї без передбаченого законом дозволу. 01.11.2022 ОСОБА_5 повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України за ознаками придбання, зберігання, збуту вогнепальної зброї без передбаченого законом дозволу. З метою забезпечення виконання підозрюваним покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання наявним ризикам, передбаченим пунктами 1, 5 ч. 1 ст. 177 КПК України: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду, вчинити інше кримінальне правопорушення, виникла необхідність у застосуванні запобіжного заходу. Наявність ризиків підтверджується тим, що підозрюваний вчинив кримінальне правопорушення, яке згідно зі ст. 12 КК України належить до категорії тяжких злочинів, санкція якого передбачає покарання лише у вигляді позбавлення волі строком від 3 до 7 років. ОСОБА_5 офіційно не працює, не має постійного джерела доходу, не має міцних соціальних зв'язків, раніше не судимий. Із цих підстав слідчий звернувся з таким клопотанням до суду [174].

6. Обставини, що визначають вид і розмір завданої шкоди, процесуальних витрат.

В окремих складах злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, передбачається настання наслідків у вигляді заподіяння істотної шкоди або заподіяння шкоди у великих розмірах. У таких випадках обов'язковому доказуванню підлягають розмір завданих злочином збитків і їх причинна залежність від протиправного діяння підозрюваного (обвинуваченого). Наприклад, з цією метою під час розслідування військових злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, рекомендується призначати товарознавчі експертизи військового майна, техніки та озброєння. Завдяки проведенню вказаного різновиду судових експертиз вирішуються завдання з: визначення вартості наданих на дослідження об'єктів, які використовуються як військове майно; визначення типу та призначення наданих на дослідження об'єктів; визначення характеристик і властивостей наданих на дослідження об'єктів відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності; визначення виробника, країни походження, року виготовлення (комплексно із трасологічним дослідженням) наданих на дослідження об'єктів; визначення змін показників якості наданих на дослідження об'єктів (комплексно з відповідними фахівцями з експлуатації подібного майна) [132].

Крім того, згідно зі ст. 118 КПК України у кримінальному провадженні потрібно встановити розмір процесуальних витрат, які складаються з: витрат на правову допомогу; витрат, пов'язаних із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження; витрат, пов'язаних із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів; витрат, пов'язаних зі зберіганням і пересиланням речей та документів. При цьому розподіл процесуальних витрат, визначення їх розміру та вирішення питання щодо них здійснюються судом під час ухвалення вироку відповідно до вимог статей 124–126 КПК України [87; 51]. Зокрема, у кримінальному провадженні від 10.01.2021 № 12021140220000002 за обвинуваченням ОСОБА_6 у скоєнні кримінального

правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263-1 КК України, суд ухвалив виправдувальний вирок. При цьому суд постановив, що відповідно до ст. 11 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» виправданому ОСОБА_6 потрібно роз'яснити, що на підставі цього вироку у нього виникає право на відшкодування йому завданої шкоди відповідно до ст. 2 цього ж Закону. Крім того, ухвалено процесуальні витрати у сумі 1307,60 грн за проведення експертизи зброї компенсувати за рахунок Державного бюджету України [177]. Ще одним прикладом установлення розміру процесуальних витрат і покладання їх відшкодування на обвинуваченого можна навести кримінальне провадження № 12022121050000050, де обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України, було засуджено та ухвалено рішення про стягнення з нього на користь держави процесуальні витрати на залучення експерта при проведенні судових експертиз в сумі 1372 (одна тисяча триста сімдесят дві) гривені 96 копійок [176].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що обставини, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, визначаються з урахуванням визначеного кримінальним процесуальним законодавством предмета доказування, закономірностей механізму вчинення вказаного різновиду кримінальних правопорушень і їх кримінально-правової характеристики.

Доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, підлягають такі групи обставин:

- 1) обставини, що характеризують предмет кримінального правопорушення (ознаки, які вказують, що предметом злочину є вогнепальна зброя та/або боєприпаси; їх вид, марка, модель, кількість тощо);

2) обставини, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення (час, місце, спосіб порушення встановленого дозвільною системою порядку обігу вогнепальної зброї або боєприпасів, обстановка вчинення злочину);

3) обставини, що характеризують суб'єкта та суб'єктивну сторону кримінального правопорушення (прізвище, ім'я, по батькові особи злочинця, її вік, освіта, рід занять, зайнятість, сімейний стан, кримінальний досвід, наявність співучасників, форма співучасті, винуватість у порушенні встановленого порядку обігу вогнепальної зброї або боєприпасів, форма вини, мотив і мета вчинення злочину);

4) обставини, що дозволяють індивідуалізувати міру покарання (наявність кваліфікуючих ознак, обставин, що обтяжують та/чи пом'якшують покарання або виключають кримінальну відповідальність, або є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності/покарання);

5) обставини, що впливають на прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні (обставини, що характеризують особу обвинуваченого; обставини, що підтверджують джерело походження грошей, цінностей та іншого майна, тощо);

6) обставини, що визначають вид і розмір завданої шкоди, процесуальних витрат.

Висновки до розділу 2

1. З'ясовано, що доказування є основною складовою кримінальної процесуальної діяльності. Наголошено, що без доказування неможливо реалізувати кримінальну процесуальну діяльність і вирішити поставлені перед нею завдання, а доказування не може існувати поза кримінальною процесуальною діяльністю. Саме в цьому виявляється взаємозв'язок досліджуваних категорій та їх значення.

Запропоновано під доказуванням у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, розуміти структурний елемент кримінальної процесуальної діяльності, який полягає в отриманні, перевірці й оцінці уповноваженими суб'єктами допустимих, належних, достовірних і достатніх доказів про обставини вчинення вказаних кримінальних правопорушень, обставини, що підлягають доказуванню і мають важливе значення для кримінального провадження, на підставі та в порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством.

Встановлено, що одним із критеріїв допустимості доказів у кримінальному провадженні досліджуваної категорії є їх отримання належним суб'єктом. Зазначено, що суб'єктом доказування може бути тільки той суб'єкт, який здійснює чи бере участь у кримінальному провадженні про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, та наділений процесуальними повноваженнями (правами й обов'язками). Наголошено, що процесуальні повноваження суб'єкта доказування повинні бути не тільки визначені у кримінальному процесуальному законодавстві, а й підтвердженні відповідними процесуальними документами в конкретному кримінальному провадженні.

Здійснено систематизацію суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, з урахуванням їх процесуального статусу, обсягу повноважень (процесуальних прав і свобод), функцій, які вони виконують, та стадії процесу доказування. Виокремлено й охарактеризовано три групи суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів: 1) суд і слідчий суддя; 2) сторона обвинувачення (прокурор, керівник органу досудового розслідування, залежно від підслідності слідчий органу НП, ДБР чи детектив НАБУ, оперативні підрозділи, які виконують письмові доручення слідчого, прокурора (детектива, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій); 3) сторона

захисту (підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений, законний представник підозрюваного, обвинуваченого, захисник).

2. З'ясовано, що початок досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є вихідною точкою, початком діяльності з доказування, в ході якої уповноважені суб'єкти збирають, перевіряють і оцінюють докази, формують доказову базу для вирішення завдань кримінального провадження. Зазначено, що початок досудового розслідування, в тому числі злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, – це реалізація такої засади кримінального провадження, як публічність, через зобов'язання окремих суб'єктів реагувати на отриману інформацію про вчинення кримінального правопорушення.

Наголошено, що досудове розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, розпочинається виключно з підстав і в порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством. У такий спосіб забезпечуються уніфікованість кримінальної процесуальної форми та застосування належної правової процедури.

Встановлено, що процесуальні особливості початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, полягають у тому, що вказане процесуальне рішення повинно бути прийняте належним суб'єктом (прокурором, слідчим органу НП, ДБР, детективом НАБУ), за вагомих підстав і у порядку, визначеному КПК України.

Виокремлено й охарактеризовано підстави для початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів: зареєстровані заяви і повідомлення, які надійшли до органів (підрозділів) НП, ДБР, НАБУ в усній чи письмовій формах шляхом подання особисто на прийомі, за допомогою засобів телефонного, поштового, факсимільного, електронного чи іншого зв'язку та містять відомості про вагомі обставини, що можуть свідчити про вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів; рапорти, службові (доповідні) записки прокурора, слідчого, детектива про самостійне виявлення з

будь-якого джерела інформації про вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Наголошено, що зміст відомостей, що вносяться до ЄРДР, визначається з урахуванням особливостей учинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, а також приписів ст. 214 КПК України та Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення. Встановлено, що досудове розслідування вказаних кримінальних правопорушень розпочинається з моменту внесення прокурором, слідчим/детективом до ЄРДР відомостей про: час, дату і джерело отримання відомостей про обставини, що свідчать про можливе вчинення досліджуваного різновиду злочинів; короткий виклад обставин про час, дату, місце, спосіб (поєднані з насильством або з погрозою насильства, шляхом крадіжки, шляхом грабежу, шляхом розбою, шляхом шахрайства, шляхом вимагання, шляхом зловживання службовим становищем тощо), засоби і знаряддя вчинення злочину, предмет кримінального правопорушення (вогнепальна нарізна/гладкоствольна зброя, боєприпаси), вид і розмір завданої шкоди (за наявності), дані про осіб, які вчинили злочин (прізвище, ім'я, по батькові, стать, громадянство, дата і місце народження, місце реєстрації та проживання, освіта, працевлаштованість, рід занять і службове становище, участь у групі, її вид, ступінь організації і тривалість дії, ступінь співучасті, мета і мотив злочину; військові формування, органи спеціального призначення, державні органи у сфері оборони, в яких вчинено злочин); попередню правову кваліфікацію злочину, пов'язану з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів; реєстратора (дані про уповноважену службову особу, яка розпочинає досудове розслідування злочину та/або здійснює процесуальне керівництво); інші обставини, передбачені Положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення.

3. З'ясовано, що обставини, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, визначаються з урахуванням закріпленого у кримінальному

процесуальному законодавстві предмета доказування, закономірностей механізму вчинення вказаного різновиду кримінальних правопорушень та їх кримінально-правової характеристики.

Виокремлено й охарактеризовано такі групи обставин, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів:

1) обставини, що характеризують предмет кримінального правопорушення (ознаки, які свідчать, що предметом злочину є вогнепальна зброя та/або боєприпаси; їх вид, марка, модель, кількість тощо);

2) обставини, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення (час, місце, спосіб порушення встановленого дозвільною системою порядку обігу вогнепальної зброї або боєприпасів, обстановка вчинення злочину);

3) обставини, що характеризують суб'єкта і суб'єктивну сторону кримінального правопорушення (прізвище, ім'я, по батькові особи злочинця, її вік, освіта, рід занять, зайнятість, сімейний стан, кримінальний досвід, наявність співучасників, форма співучасті, винуватість у порушенні встановленого порядку обігу вогнепальної зброї або боєприпасів, форма вини, мотив і мета вчинення злочину);

4) обставини, що дозволяють індивідуалізувати міру покарання (наявність кваліфікуючих ознак, обставин, що обтяжують та/чи пом'якшують покарання або виключають кримінальну відповідальність, або є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності/покарання);

5) обставини, що впливають на прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні (обставини, що характеризують особу обвинуваченого; обставини, що підтверджують джерело походження грошей, цінностей та іншого майна, тощо);

6) обставини, що визначають вид і розмір завданої шкоди, процесуальних витрат.

РОЗДІЛ 3

ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ АБО БОЄПРИПАСІВ

3.1. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії як засоби доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів

Ефективність досудового розслідування виявляється, зокрема, у здатності забезпечити в результаті його проведення досягнення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України. У тому числі це стосується завдання швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений [87]. Варто зауважити, що виконання цього завдання безпосередньо залежить від всебічності, повноти і неупередженості дослідження всіх обставин учинення кримінального правопорушення. Як слушно зазначається в науковій літературі, на стадії досудового розслідування у кримінальному процесі одним із «найбільш розповсюджених засобів», «основним засобом», «основним способом», до «способів ... мають найбільш питому вагу», «основним інструментом» збирання доказів є слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії [89, с. 10; 162, с. 109; 158, с. 79; 50, с. 226; 78, с. 216; 86, с. 277]. І такий підхід є цілком обґрунтованим, адже ретельне обрання під час досудового розслідування найбільш прийнятних видів зазначених дій, їх належне планування, врахування під час їх проведення вимог криміналістичної тактики та дотримання процесуальної форми є запорукою отримання належних, допустимих і достовірних доказів.

Таке розуміння значення та функції слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у процесі розслідування кримінальних правопорушень

обумовлює актуальність дослідження питання особливостей використання їх як специфічних засобів доказування під час здійснення кримінальних проваджень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Актуальність постановки питання саме щодо цієї категорії кримінальних правопорушень зумовлена тим, що події останніх років, як відмічають фахівці, призвели до «зростання неконтрольованого обігу зброї, у зв'язку з чим незаконне поводження зі зброєю та бойовими припасами стало одним із сучасних чинників впливу на національну безпеку України, який набув масштабного рівня та безпосередньо є внутрішньою проблемою держави» [21, с. 6]. Саме тому сучасні теорія та практика досудового розслідування потребують оновлення підходів щодо змісту процесуально-правових і тактичних засад розслідування вказаних кримінальних правопорушень.

Звернемо увагу на те, що питання слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій є частиною загальної проблематики доказування як невід'ємної складової кримінального провадження. Щодо останніх досліджень питань процесуальних умов та порядку здійснення доказування, то відповідні сучасні напрацювання доволі повно представлені у працях В. В. Вапнярчука «Теорія і практика кримінального процесуального доказування» [18], В. П. Гмирка «Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма» [26], Ю. М. Грошевого та С. М. Стахівського «Докази і доказування у кримінальному процесі» [34]. Названими вченими проаналізована пізнавальна та посвідчувальна сутність слідчих дій, наведено бачення їх ролі як способів збирання та перевірки доказів. Мабуть, тому у процесуальній літературі звертається увага, що слідчі (розшукові) дії виокремлюються з інших процесуальних дій саме властивим їм пізнавальним характером і пошуково-розшуковою спрямованістю, сутність яких полягає у намаганні процесуальної особи виявити (знайти, розшукати) й належним чином зафіксувати у відповідних процесуальних джерелах фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження [164, с. 10]. І саме ці їх властивості є одним з основних факторів, які дають підстави для попередньої констатації того факту, що слідчі (розшукові)

та негласні слідчі (розшукові) дії є одними з основних засобів доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Поряд із наведеним, надаючи цим діями характеристику певного важливого інструменту доказування, варто звернути увагу на криміналістичний аспект їх проведення під час здійснення кримінальних проваджень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Ті чи інші питання слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій розглядалися науковцями переважно в контексті відповідної окремої криміналістичної методики, а також проблематики її формування. Так, наприклад, монографія С. С. Вітвіцького, О. О. Волобуєвої та А. О. Волобоєва присвячена розробці методики розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами. У роботі висвітлено питання особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій [21]. Науковці наголошують, що розкриття і розслідування цих кримінальних правопорушень залежать від правильного проведення початкових слідчих (розшукових) дій [21, с. 160]. Окремо в монографії висвітлено тактичні особливості проведення таких слідчих (розшукових) дій, як огляд, обшук, допит і призначення судових експертиз [21, с. 160–215].

У науковій праці «Розслідування незаконного обігу зброї» автори Д. В. Андреев та М. Г. Щербаковський предметом наукового дослідження обрали правові й організаційно-тактичні проблеми розслідування незаконного обігу зброї в Україні [213, с. 39]. Дослідники зауважують, що ефективність розкриття і розслідування незаконного обігу зброї багато в чому залежить від своєчасного та якісного проведення первинних слідчих (розшукових) дій [213, с. 109], і основну увагу зосереджують на аналізі тактичних особливостей затримання, огляду місця події, зброї та її слідів, допиту підозрюваного та проведення судових експертиз [213, с. 91–163].

Ще однією науковою працею з означеного питання є дисертаційне дослідження С. П. Мельниченка «Криміналістична характеристика та

особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї» [95], в якому окрему увагу присвячено аналізу тактичного забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій [95, с. 115–149]. Вчений обґрунтовує доцільність виділення алгоритму дій слідчого, спрямованого на вирішення типових слідчих ситуацій при розслідуванні незаконного переміщення вогнепальної зброї, метою якого є збирання доказів та встановлення всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення, де його основу становлять відповідні слідчі (розшукові) дії [95, с. 110–115].

Питання ж використання слідчих (розшукових) дій як засобів доказування також віднайшло своє змістовне розкриття в межах тематики окремих розділів навчально-методичних праць із слідчої тактики [167, с. 252–266] та методики розслідування окремих видів злочинів [96, с. 252–266]. У цих працях наводяться основні рекомендації щодо тактичних і процесуальних особливостей їх проведення, у тому числі при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами. Звертають увагу фахівці на ці питання і при аналізі процесуальних та тактичних особливостей проведення окремих слідчих дій під час розслідування фактів незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями [23; 104].

Отже, можна констатувати, що у кримінальній процесуальній та криміналістичній літературі в цілому сформовано належне теоретичне підґрунтя щодо розуміння ролі та функцій слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами, а також процесуальних умов і тактичних особливостей їх проведення [62, с. 263]. Однак звернемо увагу на ту обставину, що, як свідчить аналіз наведених вище наукових праць, існує взаємозв'язок між використанням слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та ефективним досягненням завдань розслідування завдяки отриманню в результаті їх проведення належних, допустимих та достовірних доказів. Тому відмітимо, що пізнавальний характер і пошуково-розшукова спрямованість, які відображають їх сутнісні властивості, роблять слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові)

дії ефективним інструментом доказування лише за умови врахування криміналістичних рекомендацій дотримання тактики їх проведення та вимог кримінальної процесуальної форми. І це не в останню чергу має здійснюватися з урахуванням особливостей методики розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Тому актуальним слід вважати дослідження питань використання слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій саме під час доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Саме тому в цьому підрозділі нашого дослідження основну увагу приділимо слідчим (розшуковим) та негласним слідчим (розшуковим) діям та їх ролі як засобів доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Насамперед відмітимо, що виконання завдань кримінального провадження під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, полягає у забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового їх розгляду. Засобом його виконання, серед іншого, є вчинення органами досудового розслідування процесуальних дій зі збирання, оцінки та перевірки доказів – доказування. Як відмічають фахівці, основний зміст кримінально-процесуальної діяльності складає робота з доказами: їх формування (збирання), перевірка, оцінка, прийняття рішення і його обґрунтування, а саме доказування пронизує всю кримінально-процесуальну діяльність і має пізнавальний характер [34, с. 3, 4]. Така характеристика доказування підтверджує його значення для виконання завдань кримінального провадження взагалі й отримання результатів досудового розслідування зокрема. Тому доказування має власне місце у структурі кримінальної процесуальної діяльності та її результатів. У цьому контексті погодимося з думкою, що призначення доказування – бути забезпечувальним елементом іншого різновиду кримінальної процесуальної діяльності, а саме діяльності з вироблення кримінальних процесуальних рішень [27, с. 234]. Відтак

без доказування фактів та обставин вчиненого кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, ані визначити наявність у діях особи складу злочину або її причетність до його вчинення, ані ухвалити законне, обґрунтоване та мотивоване судове рішення не уявляється можливим. І відмітимо ту обставину, що здійснення доказування передбаченими процесуальною формою способами, за допомогою існуючих засобів та з дотриманням вимог щодо стандартів доказування здатне забезпечити виконання завдань кримінального провадження під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Однак для того, щоб досягти вказаної мети, органам розслідування слід не тільки послідовно здійснити збирання, перевірку й оцінку доказів, а й забезпечити належне встановлення певного кола обставин, що входять до предмета доказування. Збирання та перевірку доказів можна характеризувати як певні етапи формування фактичної основи процесу доказування [155, с. 282]. Останнє здійснюється притаманними йому способами. Щодо їх характеристики, то погодимося з думкою В. В. Вапнярчука, що способи кримінального процесуального доказування – це певні дії, прийоми або їх система, використання яких дає можливість суб'єкту здійснити доказування і досягти його цілей, де під такими способами розуміється система пізнавальних і посвідчувальних прийомів та операцій, передбачених законом для виявлення, сприйняття (одержання) й фіксації доказової інформації того чи іншого виду [17, с. 406]. Отже, слідчим (розшуковим) та негласним слідчим (розшуковим) діям (статті 93, 223, 246 КПК України) належить важлива роль у процесі виявлення, сприйняття (одержання) й фіксації доказової інформації. Щодо значення цих дій у процесі доказування, то відмічається, що результати слідчих дій є основним джерелом встановлення й отримання фактичних даних [167, с. 12]. І ми згодні із цією думкою.

Так, щодо поняття «слідчі дії», що, на наш погляд, також відноситься до поняття «негласні слідчі дії», то, як відмічає К. О. Чаплинський, це передбачені кримінально-процесуальним законом процесуальні дії, які застосовуються

компетентними особами для збирання, дослідження, оцінки та використання доказової інформації за конкретною кримінальною справою [206, с. 277–278]. Отже, можна вказати на забезпечувальну їх роль щодо доказування, враховуючи мету застосування (для збирання, дослідження, оцінки та використання доказової інформації).

В. В. Вапнярчук наводить таке визначення цього поняття: «Слідчі (розшукові) дії – це регламентовані кримінальним процесуальним законом дії, спрямовані на формування або дослідження доказової основи правової позиції певного суб'єкта доказування, які суттєво зачіпають права і законні інтереси людини, здійснюються компетентною посадовою особою і пов'язані з можливістю застосування заходів державного процесуального примусу у забезпеченні їх проведення або безпосередньо під час проведення» [16, с. 74]. Як бачимо, акцент у визначенні робиться не тільки на процесуально-правовому та примусовому характері вказаних дій, а й на тому, що їх проведення є засобом «формування або дослідження доказової основи» у кримінальному провадженні. Основною сутнісною ознакою цих дій, на думку В. В. Вапнярчука, є їх пізнавальна спрямованість на виявлення слідів кримінального правопорушення [12, с. 72].

Можна навести також такий варіант визначення досліджуваного поняття: «Слідчі (розшукові) дії – це різновид процесуальних дій, які спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні з подальшою їх оцінкою, і окремо, і в сукупності для прийняті окремих процесуальних рішень, що визначають рух кримінального провадження» [78, с. 421]. У цьому визначенні також звертається увага на функціональну спрямованість слідчих дій (отримання (збирання) доказів або перевірка отриманих доказів) та їх забезпечувальну роль як основи прийняття окремих процесуальних рішень у результаті доказування. Схожі за змістом визначення наведено і в інших наукових джерелах [16, с. 12]. Погоджуючись із такими характеристиками вказаного поняття, відмітимо, що у процесуальній та криміналістичній науках у цілому склалася єдність думок щодо ознак слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Зі свого боку, звернемо увагу на дві обставини, які характеризують досліджувані нами дії. Насамперед це те, що вони застосовуються компетентними особами за «конкретною кримінальною справою» [206, с. 278]. Вважаємо, що це дає можливість розрізняти взагалі слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії як складову кримінального провадження та кримінальний процесуальний інститут, а також виділяти та враховувати специфіку їх як засобів доказування в конкретному кримінальному провадженні, де особливості їх застосування (мета, підстави і тактика проведення) будуть визначатися саме особливостями конкретного кримінального правопорушення, зокрема пов'язаного з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Щодо цього погодимося з думкою, що вибір і проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій залежить від того, які обставини, що підлягають доказуванню, встановлені, з яких джерел вони отримані, що необхідно встановити і виконати в конкретному кримінальному провадженні [36, с. 99]. Адже правильне врахування кримінально-правових, кримінальних процесуальних і криміналістичних особливостей розслідуваного кримінального правопорушення, що знаходять своє відображення у відповідних фактах та обставинах, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, визначає засоби їх встановлення, тобто вид, мету й особливості слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, які будуть застосовані для їх встановлення. Вочевидь, як відмічають Д. В. Андрєєв і М. Г. Щербаковський, правильне визначення кола обставин, що підлягають з'ясуванню (*доказуванню* (курсив наш. – С. К.)) у кожному конкретному кримінальному провадженні, забезпечує повноту, цілеспрямованість та об'єктивність розслідування події злочину, що мають вагоме тактичне значення для успішного розслідування злочину [213, с. 36].

Також як особливість сприйняття інституту слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій слід вважати ту обставину, що у кримінальному провадженні, коли йдеться про ці дії, їх доцільно характеризувати не як окремі або поодинокі засоби збирання та перевірки доказів. Потрібно говорити про них як про систему таких засобів – комплекс дій, спрямованих на

формування доказової інформації або доказової основи кримінального провадження. Тобто це взаємопов'язана сукупність вказаних дій, їх система. Звісно, при цьому в межах системи слідчих дій ми цілком закономірно виділяємо її елементи – окремі слідчі дії, які, маючи свої особливості (мету, способи здійснення, коло учасників тощо), все ж об'єднані їх пізнавальним характером і пошуково-розшуковою спрямованістю. Стосовно цього прямо вказується, що в українському кримінальному процесі для досудового розслідування складається відповідна система слідчих дій [92, с. 180], яка в сукупності відображає, які пізнавальні прийоми є змістом тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії [167, с. 74], а кримінальний процесуальний закон передбачає слідчі (розшукові) дії, сукупність яких дає змогу говорити про них як про систему [78, с. 420]. Саме тому в окремих джерелах при характеристиці досліджуваного поняття йому дається таке визначення: «Слідчі (розшукові) дії – це взаємопов'язана система операцій та прийомів із виявлення, отримання та фіксації фактичних даних, що мають значення для справи, які проводяться слідчим чи уповноваженою на те особою відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства» [167, с. 12].

На нашу думку, існування слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій як певної системи є важливою методологічною засадою організації та планування розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, адже в такому випадку з'являється можливість більш послідовно, системно та комплексно забезпечити встановлення всіх обставин, які входять до предмета доказування за цією категорією кримінальних проваджень. Такий підхід забезпечує можливість всебічного та повного вивчення фактів (обставин), що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Отже, використання саме системи таких дій або системне використання їх у взаємозв'язку та взаємному доповненні як засобів доказування створює передумови для всебічності, повноти і неупередженості дослідження обставин кримінального правопорушення. Це сприяє отриманню належних, допустимих та достовірних доказів під час розслідування кримінальних правопорушень,

пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Зокрема, в літературі стосовно цього вказується, що всі слідчі (розшукові) дії, незважаючи на те, що зберігають свій юридичний зміст, в своїй єдності мають цінність для кримінального процесуального доказування [18, с. 220].

З урахуванням аналізу наведених визначень поняття «слідчі дії (негласні слідчі дії)» та підтвердженої доцільності погляду на них як на здійснювану в конкретному кримінальному провадженні функціональну систему таких дій виділимо їх ознаки, що дасть можливість більш змістовно проаналізувати їх як засоби доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. До основних ознак можна віднести такі: передбачені кримінальним процесуальним законом; є конкретними пізнавальними актами поведінки (дії) – різновидом процесуальних дій; застосовуються уповноваженими (компетентними) особами; регламентованість підстав та порядку проведення таких дій; пов'язані з можливістю застосування процесуального примусу та обмеженням прав і законних інтересів людини; спрямованість на формування або дослідження доказової основи конкретного кримінального провадження (збирання, дослідження або перевірку, оцінку та використання доказової інформації) та прийняття окремих процесуальних рішень; застосовуються у конкретному кримінальному провадженні; становлять систему пізнавальних прийомів, які утворюють єдиний комплекс слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, стосовно отримання конкретної доказової інформації. З урахуванням цих ознак з'являється можливість опрацювати відповідне визначення поняття «слідчі (розшукові) дії» та «негласні слідчі (розшукові) дії».

Аналізуючи наведене визначення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій саме як засобів розслідування кримінальних правопорушень, знову звернемо увагу на їх істотне значення. Так, фахівці безпосередньо акцентують увагу на тому, що слідчі (розшукові) дії є найдосконалішим механізмом отримання доказової інформації та відображення її в матеріалах кримінального провадження [36, с. 80–81]. Така їх характеристика

пояснюється ймовірно тією обставиною, що ефективність розкриття і розслідування незаконного обігу зброї, як зауважують Д. В. Андрєєв і М. Г. Щербаковський, багато в чому залежить від своєчасного та якісного проведення слідчих (розшукових) дій [213, с. 109]. Відповідно вказана система процесуальних дій пізнавально-посвідчувальної спрямованості має певні властивості, які визначають її істотне значення як засобу доказування під час розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

Вважаємо, що виділення значення досліджуваних процесуальних дій підтверджується тим, що вони не тільки є невід'ємною складовою власне процесу доказування під час досудового розслідування як прояву самостійної форми кримінальної процесуальної діяльності, а й включені до змісту методики і тактики його здійснення [8, с. 6, 43–118; 75, с. 271; 96, с. 9, 16; 97; 114, с. 10–13]. Тобто слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії є невід'ємною складовою досудового розслідування. Тому цілком обґрунтовано можна говорити про взаємозв'язок понять «кримінальне провадження», «досудове розслідування», «доказування», «слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії», «завдання кримінального провадження». Так, перше поняття є середовищем реалізації решти, розслідування як способу здійснення відповідної процесуальної діяльності, у свою чергу, доказування є умовою (способом) її здійснення, а слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії засобом реалізації останнього, що в результаті призводить до виконання цими діями їх призначення та забезпечення досягнення завдань кримінального провадження.

Щодо значення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій також відмітимо такий аспект. Кримінальне провадження можна розглядати з позиції погляду на нього як на особливий технологічний процес, який відбувається на основі певної технології його здійснення (кримінальна процесуальна форма). Такий підхід з урахуванням зв'язку категорій цілого та частини можна застосувати і до доказування. І закономірно, що це віднайшло своє відображення в поглядах вчених, які досліджували питання змісту і сутності доказування у кримінальному провадженні. Наприклад, В. П. Гмирко презентує погляд на діяльність із

доказування у кримінальному процесі як і на будь-яку іншу технологічно організовану діяльність, де в її структурі передбачені дві технологічні «організованості»: підготовча (готування відповідного матеріалу (сировини)) та виконавча (виготовлення з нього кінцевого бажаного продукту) [26, с. 153]. Ця думка віднайшла підтримку і в роботі В. В. Вапнярчука «Теорія і практика кримінального процесуального доказування» [18, с. 47, 55, 70]. Тобто слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії можна розглядати як засоби виробництва, засоби підготовки відповідного матеріалу – доказів.

Відмітимо, що вказаний технологічний підхід найбільш повно реалізовано у криміналістиці. Це має місце у межах теорії криміналістичної методики. Останню визначають як «частину криміналістики, яка вивчає закономірності механізму вчинення злочинів окремих видів, а також закономірності їх розслідування й на цій основі ... розробляє практичні рекомендації щодо розслідування злочинів» [74, с. 8]. Значення та роль слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій враховується в змісті структури загальної методики розслідування кримінальних правопорушень та окремих методик [8; 97]. Д. В. Андрєєв і М. Г. Щербаковський вказують на обов'язкову наявність у будь-якій методиці двох складових: інформаційно-довідкової (криміналістична характеристика та окремих предмет доказування) і конкретної, рекомендаційної (положення щодо безпосередньо процесу розслідування) [213, с. 31–32]. Невід'ємною рекомендаційної частини окремої криміналістичної методики є такі складові, в яких відбивається як роль, так і особливості проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Наприклад, це особливості відкриття кримінального провадження та початкового етапу розслідування, наступний (подальший) його етап, особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій [74, с. 9].

Отже, слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії є частиною технології розслідування кримінальних правопорушень. У такому контексті ми можемо їх характеризувати як засоби кримінальної процесуальної діяльності, складовою якої є доказування. Наприклад, автори навчального посібника

«Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів» пишуть: «Засоби криміналістичної тактики – це власне знаряддя праці, за допомогою яких слідчий вирішує тактичні завдання розслідування злочинів. Це засоби його процесуальної ... діяльності. ... закон визначає засоби, якими користується слідчий, коли збирає, закріплює, досліджує та використовує в доказуванні інформацію. Згідно з законодавством до процесуальних засобів належать: слідчі дії; оперативно-розшукові заходи ...» [8, с. 5]. Або у вузькому розумінні засобами доказування є, зокрема, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії [36, с. 39]. З такими думками вчених ми цілком згодні.

Характеристика слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій як засобів доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, стосується також питання вибору конкретної дії як засобу, що здатний забезпечити отримання відповідного результату у вигляді доказів, які призводять до встановлення фактів, що охоплюються предметом доказування у таких кримінальних провадженнях. Адже, як відмічають фахівці, до доказового права належать норми, які встановлюють особливості ролі окремих слідчих (розшукових) і судових дій щодо доказування, а також особливості збирання та використання окремих видів доказів [36, с. 36].

На нашу думку, предмет доказування як центральне питання доказування безпосередньо має відношення до обрання засобів його здійснення – слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, адже правильне визначення кола обставин, що підлягають з'ясуванню у кожному конкретному кримінальному провадженні, забезпечує повноту, цілеспрямованість та об'єктивність розслідування події злочину [213, с. 36]. І засобами забезпечення, як ми довели вище, виступають процесуальні дії пізнавально-посвідчувальної спрямованості. Поняття «предмет доказування» (обставини, що підлягають доказуванню) важливе і тому, що для цілей розслідування обставини, що підлягають встановленню, конкретизуються та деталізуються у вигляді програми – основи плану розслідування [77, с. 204], а сам предмет доказування зумовлює

вибір слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочину [77, с. 205].

Коли йдеться про предмет доказування, то, як правило, науковцями наводиться така його характеристика: «Передбачена законом сукупність обставин, які підлягають обов'язковому встановленню у кожній кримінальній справі з метою її правильного вирішення» [34, с. 21]. Також уточнюється, що ця сукупність утворює систему певних юридично значущих обставин [77, с. 204; 36, с. 99]. З таким підходом слід погодитися, особливо якщо змістом предмета доказування є «сукупність обставин», «юридично значущі обставини», а функціональне значення полягає у тому, що ці обставини є необхідними для «правильного вирішення» справи. Таке розуміння предмета доказування як складової доказування цілком відповідає наведеній вище і підтриманій нами позиції щодо забезпечувального призначення доказування як елемента діяльності з вироблення кримінально-процесуальних рішень [27, с. 234] і відповідно ролі слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій у цьому.

Проте, як свідчить аналіз досліджень питання розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів [21; 23; 95; 104; 213], не завжди доктринальне розуміння поняття «предмет доказування» є таким, що забезпечує ефективність досудового розслідування. У криміналістичній методиці виокремлюють і включають до складу елементів її структури максимально вичерпний перелік обставин, що підлягають з'ясуванню, при розслідуванні певної категорії злочинів, але щодо цієї категорії існує проблема, яка стосується співвідношення поняття «обставини, що підлягають з'ясуванню» з поняттями «предмет доказування» й «обставини, що підлягають доказуванню», які часто підміняють одне одного або використовуються як синоніми [213, с. 35]. «Доктринальний» підхід до розуміння цього поняття звужує можливості ефективного використання слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, як дієвих та ефективних засобів доказування. Це обумовлюється тим,

що органи розслідування виконують вимоги ст. 91 КПК України, обмежуючись переважно формальним встановленням тих обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні і безпосередньо визначені в цій статті КПК України. Плани розслідування злочину, в основі якого лежить предмет доказування, як відмічається в літературі, повинні бути конкретними, тобто базуватися на наявних фактичних даних, можливостях слідчого, але, на жаль, ця вимога або ігнорується слідчими, або слідчі ставляться до неї формально [213, с. 87].

Так, аналізуючи ефективність слідчих дій під час розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї, С. П. Мельниченко звертає увагу на такі недоліки проведення огляду місця події: поверхневий, непослідовний і неповний опис обстановки місця події (34 %) та виявлених слідів злочину (21 %); несвоєчасне (65 %) і поверхневе (47 %) проведення огляду; відсутність єдиного керівництва оглядом (31 %); проведення огляду неповним складом СОГ – незалучення кінологічної служби, експерта-криміналіста, вибухотехніка та ін. (36 %); відсутність технічних засобів фіксації огляду (27 %); відсутність фототаблиць (3 %) і схем огляду місця події (6 %) [95, с. 125]. Вважаємо, що певною мірою це є наслідком неврахування органами розслідування всього кола обставин, які підлягають з'ясуванню або повинні бути доведені при розслідуванні вказаних злочинів. Це обумовлює низьку ефективність використання засобів їх встановлення – слідчих дій, що призводить до неповноти, однобічності доказування, неможливості перевірити всі версії події кримінального правопорушення і, як наслідок, ухвалення необґрунтованих процесуальних рішень. Однак, як вказують науковці, при розслідуванні, кваліфікації та судовому розгляді кримінальних правопорушень, вчинених з використанням зброї, необхідно встановлювати всі ознаки об'єктивної сторони, перш за все, форму діяння: яке саме правило обігу зброї було порушене і в чому це виразилося [77, с. 57–58]. І саме досліджувані нами процесуальні дії, їх системне та комплексне застосування здатні забезпечити всебічність, повноту і неупередженість дослідження обставин кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

У свою чергу, також звернемо увагу на існування зв'язку між доказуванням, його предметом і досліджуваними нами діями. Якщо, з одного боку, слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії є засобом доказування, то предмет доказування визначає мету та засоби отримання (збирання) доказів – слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Стосовно цього науковці зауважують, що механізм учинення злочинів впливає на слідчу практику, адже у процесі вивчення діяльності з розслідування злочинів окремих видів також виявляються залежності, які можна визначити як закономірності розслідування, пов'язані з формуванням слідчих ситуацій та їх впливом на проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів [74, с. 5, 6]. В іншому джерелі зазначається, що предмет доказування зумовлює вибір слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування [62, с. 205].

Відповідно можна говорити, що вказані дії будуть виступати засобами доказування не тільки через те, що вони взагалі мають пізнавальний та посвідчувальний характер, а через те, що в умовах розслідування конкретного кримінального провадження саме конкретні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії здатні забезпечити ефективне встановлення всіх обставин, що підлягають доказуванню під час розслідування конкретного кримінального правопорушення, пов'язаного із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів [77, с. 267]. У плануванні та організації розслідування в цілому і проведенні окремих слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо незаконного обігу зброї є суттєві особливості, обумовлені предметом злочину, а тому слід вибирати і проводити процесуальні дії залежно від конкретної ситуації та мети, яку треба досягти за допомогою проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії [213, с. 87]. Вибір цих дій залежить від змісту обставин, що підлягають доказуванню у досліджуваних кримінальних провадженнях.

Тому погодимося з думкою, що у криміналістичній методиці рекомендується виокремлювати та включати до складу елементів її структури максимально вичерпний перелік обставин, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні певної

категорії злочинів, де правильне визначення кола обставин, що підлягають з'ясуванню у кожному конкретному кримінальному провадженні, забезпечує повноту, цілеспрямованість та об'єктивність розслідування події злочину [213, с. 35–36]. Адже повнота розслідування базується на використанні всього арсеналу слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, цілеспрямованість – на їх плануванні, а об'єктивність – на дотриманні тактичних рекомендацій щодо їх проведення. Саме тому предмет доказування можна розглядати як абстрактну інформаційну модель, що відображена в нормах чинного КПК України [213, с. 35]. Слід вести мову про індивідуальний перелік обставин, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні конкретної категорії злочинів, зокрема кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Тому погодимося, що зміст обставин, які підлягають встановленню, має включати в себе систематизований, максимально детальний перелік, що відображає специфічні особливості розслідування відповідної категорії кримінального правопорушення [21, с. 142]. Відповідно такий детальний перелік має забезпечити визначення змістовного та найбільш ефективного переліку засобів встановлення цих обставин – конкретних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, де з урахуванням аналізу й оцінки зібраних відомостей за обставинами, що підлягають доказуванню, потрібно побудувати версії, відповідно до яких і будуть проводитися подальші СРД та оперативно-розшукові заходи [77, с. 233].

Щодо впливу кола обставин, які підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, то звернемося до аналізу фахової літератури. Як зазначають науковці, найчастіше слідчими діями є допит, огляд і проведення експертиз – 100 %, рідше: затримання – 83 %, обшук – 35 %, слідчий експеримент – 17 %, пред'явлення для впізнання – 12 %, освідчування – 6 % [213, с. 39]. В іншому джерелі наведені такі статистичні дані: «Найчастіше плануються і використовуються такі СРД як: ОМП (39,2 %), огляд особистих речей затриманого (21,6 %), предметів (70,4 %) та документів (45,6 %); огляд виявлених

об'єктів озброєння (7,2 %); обшук (30,4 %); допит свідків (43,2 %), спеціалістів (13,6 %), понятих (100 %) та інших осіб, у яких є відомості, що мають значення для кримінального провадження (12 %); освідчування особи (14,4 %); призначення експертного дослідження вилучених об'єктів озброєння (100 %). Разом із тим мають значення ОРЗ, зокрема: обстеження місця події (41,6 %); дослідження речей (15,2 %) та документів (2,4 %); збирання зразків для порівняльного дослідження (0,8 %); опитування (80 %); збирання інформації (38,4 %); ототожнення особи злочинця (підозрюваного) (37,6 %); отримання письмових довідок, актів, копій документів (46,4 %)» [21, с. 133]. У свою чергу, в монографії «Кримінальна відповідальність та розслідування злочинів, вчинених з використанням зброї» при аналіз ситуацій заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами автори визначили такий перелік типових слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій: огляд місця події з метою виявлення ознак, що допоможуть звузити коло підозрюваних; орієнтування працівників правоохоронних органів на встановлення осіб, які можуть бути очевидцями діяння, а потім на їх допит як свідків; виявлення та дослідження слідів правопорушення, призначення та проведення експертиз; огляд та долучення до провадження відеозаписів, фотографій; розшук правопорушника, у тому числі за «гарячими» слідами [77, с. 224–225]. О. В. Антонюк при аналізі типових слідчих ситуацій під час розслідування хуліганства, передбаченого ч. 4 ст. 296 КК України, у тому числі з використанням зброї, вважає необхідним провести такі слідчі (розшукові) дії та інші заходи: огляд місця події; допит потерпілих та свідків; розшук правопорушника по «гарячих» слідах; освідчування потерпілих та свідків; призначення і проведення експертиз для встановлення тяжкості тілесних ушкоджень, виявлення ідентифікуючих ознак хулігана; огляд та доручення до провадження відеозаписів, фотографій, на яких зафіксовані хуліганські дії та їх наслідки [3, с. 33–38].

З урахуванням цих даних та існуючих класифікацій слідчих дій [92, с. 178–181; 84, с. 193–195] пропонуємо таку їх систематизацію під час розслідування

кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів: 1) першочергові (огляд, допит, обстеження місця події, розшук правопорушника, у тому числі за «гарячими» слідами) та наступні (проведення експертиз, обшук, слідчий експеримент, отримання письмових довідок, актів, копій документів); 2) типові (огляд предметів та документів, допит свідків, експертне дослідження, дослідження речей, обшук) та виключні (слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання, освідчування, збирання зразків для порівняльного дослідження, дослідження документів, допит спеціалістів). Вважаємо, що така класифікація сприятиме більш ефективному застосуванню слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій із встановлення обставин, які підлягають доказуванню в кожній конкретній ситуації розслідування кримінального правопорушення. Тому погодимося з точкою зору, що основним для розслідування є не саме визначення типових слідчих ситуацій, а створення певної програми слідчих (розшукових) дій та інших заходів, характерної для кожної з них [77, с. 224].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що погляд на слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії як засоби доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, слід вважати цілком обґрунтованим [62, с. 269]. Завдяки своїй пізнавальній та посвідчувальній спрямованості вони утворюють інструментальну основу формування доказової бази при розслідуванні кримінальних правопорушень. Ці дії мають характер явищ невід'ємних, необхідних та обов'язкових складових процесу доказування та необхідних засобів його здійснення, що містять способи збирання та перевірки фактичних даних для формування належних допустимих і достовірних доказів. Результатом застосування вказаних засобів доказування під час кримінального провадження, пов'язаного з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, слід вважати формування основи для ухвалення процесуальних рішень.

Варто звернути увагу на взаємозв'язок між доказуванням і його предметом та слідчими (розшуковими) і негласними слідчими (розшуковими) діями в

частині впливу обставин, які підлягають обов'язковому встановленню у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, на вибір слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, які є найбільш дієвими та ефективними засобами встановлення цих обставин [62, с. 269]. Такий системний та науково обґрунтований аналіз і узагальнення змісту доказування при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є умовою розробки ефективних сучасних методик розслідування цих категорій кримінальних правопорушень, а також опрацювання пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині регламентації діяльності з доказування. Так, з метою підвищення ефективності розслідування досліджуваних кримінальних проваджень доцільно включати до змісту окремої методики їх розслідування переліки першочергових, наступних і типових слідчих дій, а зміст ст. 91 КПК України розширити.

3.2. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів

Забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування і судового розгляду кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, як одне із завдань кримінального провадження цієї категорії залежить від багатьох чинників та факторів. Однак досягнення певного результату в процесі розслідування, ефективні доказування, здійснення процесуальних дій, ухвалення та реалізація процесуальних рішень залежать від можливості безперешкодного виникнення, існування та розвитку кримінальних процесуальних відносин. Ця сукупність відносно самостійних відносин, які виникають між суб'єктами кримінального процесу стосовно реалізації завдань кримінального провадження, є формою

кримінальної процесуальної діяльності [80, с. 10, 56]. Саме тому для досягнення завдань кримінального провадження в цілому і виконання завдань процесуальної діяльності з доказування зокрема необхідно забезпечити відповідні умови для виникнення та розвитку цих відносин.

Важливість забезпечення належного їх існування обумовлена також тим, що поза цими відносинами відповідна кримінальна процесуальна діяльність «не буде мати юридичного значення і не дасть змоги виконати завдання кримінального судочинства, а кримінальні процесуальні правовідносини завжди є зв'язком між особою, державою, органами держави та компетентними посадовими особами» [78, с. 52]. Ось чому для стабільності цих зв'язків є вкрай необхідною наявність системи заходів, які були би спрямовані на забезпечення належних умов для здійснення кримінальних процесуальних відносин, у тому числі під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. І таке завдання вирішується завдяки передбаченим КПК України заходам примусового характеру, які застосовуються з метою недопущення дійсних і можливих перешкод, які виникають і не дають змоги реалізувати завдання кримінального судочинства [85, с. 393], – заходам забезпечення кримінального провадження.

З урахуванням мети і завдань дисертаційного дослідження, його об'єкта і предмета вважаємо за доцільне розглянути в цьому підрозділі два взаємопов'язані питання. Перше стосується взагалі ролі та завдань цих заходів у забезпеченні ефективного здійснення кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, а також впливу цих заходів на здатність конкретного кримінального провадження взагалі досягти тих завдань, які стоять перед ним. М. Я. Никоненко зазначає, що, як убачається зі змісту ч. 1 ст. 131 КПК України 2012 р., саме заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження [108, с. 118].

Друге питання стосується застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час доказування при розслідуванні злочинів,

пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. І хоча, виходячи зі змісту ст. 93 КПК України, законодавець не посиляється на ці заходи як засоби, зокрема, збирання доказів, це не виключає теоретичної та практичної можливості при розслідуванні вказаних кримінальних правопорушень використовувати прямо або опосередковано ці заходи щодо створення умов для досягнення мети доказування та отримання належних, допустимих і достовірних доказів для ухвалення процесуальних рішень.

Розкриття наведених питань сприятиме формуванню комплексного уявлення та опрацюванню дієвих рекомендацій щодо вдосконалення досудового розслідування досліджуваної категорії кримінальних проваджень.

Так, що стосується заходів забезпечення кримінального провадження, то, як закріплено в ч. 1 ст. 93 КПК України, вони застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження, а частина друга цієї статті містить доволі широку за переліком їх систему. Тобто всі ці різні за способом впливу на поведінку учасників кримінального провадження заходи об'єднує їх спільна мета – забезпечення дієвості кримінального провадження. Щодо цього Н. А. Сотник зазначає, що заходи забезпечення кримінального провадження об'єднали в собі і заходи забезпечення позову, і заходи забезпечення доказів, і запобіжні заходи, і заходи процесуального примусу [171, с. 187]. Тому відмітимо, що це різні за характером та правовою природою, але єдині за метою застосування заходи забезпечення дієвості кримінального провадження.

З'ясуємо зміст поняття «дієвість кримінального провадження» як мету застосування заходів його забезпечення. У Тлумачному словнику української мови «дієвість» розкрито як властивість за значенням дійовий, де слово «дійовий» означає здатний активно діяти; здатний робити вплив на щонебудь [19, с. 304]. Отже, з урахуванням його значення та системного аналізу змісту ст. 2, п. 10 ст. 3, ст. 8 КПК України наголосимо, що дієвість кримінального провадження можна розуміти як активне його здійснення шляхом швидкого, всебічного, повного та неупередженого досудового розслідування і судового провадження, здійснення процесуальних дій у зв'язку із вчиненням

кримінального правопорушення, де в результаті такої активної кримінальної процесуальної діяльності відбувається якісний вплив на характер, зміст та інтенсивність виникнення та розвитку кримінальних процесуальних відносин, що призводить до потрібних наслідків у вигляді виконання завдань цього провадження, передбачених ст. 2 КПК України.

Вважаємо, що дієвість кримінального провадження, яка забезпечується завдяки застосуванню досліджуваних заходів, має характеризувати здатність досягти і належним чином забезпечити виконання його завдань. У цьому контексті науковці слушно вказують на кореляцію застосування заходів забезпечення кримінального провадження з можливістю виконання завдань кримінального провадження як кінцевою метою їх реалізації. Так, відмічається, що метою застосування заходів забезпечення кримінального провадження є досягнення дієвості цього провадження, тобто забезпечення ефективної реалізації завдань кримінального провадження, закріплених ст. 2 КПК України, та завдань окремих стадій кримінального провадження [88, с. 322–323]. Як бачимо, поняття дієвості безпосередньо співвіднесене з виконанням завдань кримінального провадження, а засобом її дотримання виступають заходи забезпечення. Так, Л. М. Лобойко, характеризуючи значення запобіжних заходів, зауважує, що воно полягає в тому, що завдяки цим заходам створюються умови для реалізації завдань кримінального провадження, і безпосередньо пов'язує їх застосування як складової системи заходів забезпечення кримінального провадження з реалізацією його завдань [91, с. 163]. Інші фахівці також звертають на це увагу і зауважують, що метою застосування заходів забезпечення є досягнення дієвості кримінального провадження, тобто забезпечення ефективної реалізації його завдань, закріплених ст. 2 КПК України, та завдань окремих стадій кримінального провадження [106, с. 13].

Для підтвердження обґрунтованості такого підходу відмітимо, що синонімами слова «дієвий» є «ефективний», «результативний», «продуктивний», «плідний», «плодотворний», рідше «радикальний», «оперативний», «активний» [124, с. 88]. І якщо взяти до уваги наведене вище і думки науковців,

то обґрунтоване нами бачення цього поняття можна уточнити з використанням вказаних ознак. Погодимося з О. Г. Шило, яка пропонує «дієвість кримінального провадження» розуміти як вирішення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, в розумні строки, з дотриманням принципу процесуальної економії [210, с. 188]. Тут може йтися як про дієвість кримінального провадження узагалі, так і конкретного провадження, зокрема кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Досліджувану ситуацію цілком можна розглядати з позиції мети досудового розслідування та засобів її досягнення. Так, у криміналістичній літературі звертається увага, що функціональна спрямованість планування розслідування полягає у формулюванні завдань і визначенні найбільш раціональних й ефективних шляхів їх вирішення, способів, засобів, сил і строків успішного досягнення заздалегідь поставленої мети [213, с. 81–82]. Такою метою для досудового розслідування є виконання завдань кримінального провадження завдяки швидкому, всебічному, повному та неупередженому його здійсненню, а способами і засобами її досягнення є, наприклад, проведення слідчих дій, застосування заходів процесуального примусу тощо. Саме таке бачення мети застосування заходів забезпечення кримінального провадження та їх ролі як засобів її досягнення ми і підтримуємо в роботі.

Коротко розглянемо загальну характеристику заходів забезпечення кримінального провадження. Метою цього є з'ясування характеру їх впливу на кримінальні процесуальні відносини, що обумовлений процесуально-правовою природою та властивостями цих заходів, у тому числі при розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Щодо поняття «заходи забезпечення кримінального провадження», то автори навчально-методичного посібника «Кримінальний процес» визначають їх як передбачені законом заходи впливу на учасників кримінального провадження, які мають самостійне значення та не мають характеру правових санкцій і застосовуються з метою гарантування виконання учасниками провадження своїх

обов'язків, де потенційна можливість або реальне їх застосування здатні забезпечити досягнення дієвості кримінального провадження [81, с. 83]. Тут акцент зроблено на цих заходах як засобах впливу, способі гарантування виконання обов'язків учасниками провадження, а метою їх застосування є досягнення дієвості кримінального провадження. Хоча відмітимо, що в ситуації кримінального провадження ці заходи можна розглядати як різновид проспективних санкцій, які запобігають, упереджують можливе невиконання учасником своїх обов'язків під загрозою настання небажаних наслідків. У такому разі можна говорити про примусовий характер заходів забезпечення, на що часто звертається увага і в літературі [171, с. 188; 202, с. 141].

В окремих виданнях заходи забезпечення кримінального провадження визначено як передбачені кримінальним процесуальним законом заходи примусового характеру, що застосовуються за наявності підстав та в порядку, встановлених законом, з метою подолання (запобігання) негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкодити вирішенню завдань кримінального провадження, забезпечення його дієвості [201, с. 139; 86, с. 367]. У цьому визначенні акцент зроблено на їх примусовому характері, процесуальних умовах застосування (підстави та порядок), характері впливу (запобігання, подолання), а також спрямованості на усунення всього, що може «перешкодити вирішенню завдань кримінального провадження». І з таким визначенням досліджуваних заходів як засобів впливу на створення умов для його дієвості та досягнення його завдань ми цілком згодні.

Відомі процесуалісти Л. М. Лобойко та О. А. Банчук заходи забезпечення кримінального провадження характеризують як передбачені законом заходи обмеження прав і свобод учасників кримінального провадження, які мають самотійне значення та не мають характеру юридичних санкцій і застосовуються з метою забезпечення виконання учасниками своїх обов'язків або отримання необхідних доказів у справі [92, с. 131]. Цікаво, що хоча ці вчені характеризують їх як такі, що не мають характеру юридичних санкцій, але при цьому наділяють їх ознакою заходів обмеження прав і свобод учасників кримінального

провадження, що зазвичай притаманно правовим санкціям. Однак щодо того, що ці заходи забезпечують «виконання учасниками своїх обов'язків або отримання необхідних доказів у справі», ми з ними повністю згодні, адже належне виконання учасниками їх процесуальних обов'язків та отримання необхідних доказів забезпечує дієвість кримінального провадження і, як результат, досягнення його завдань. Окремо звернемо увагу на акцентування названими дослідниками на зв'язку забезпечувального характеру між цими заходами та доказуванням.

Ще одним прикладом, як вважаємо, доволі розширеного визначення, що відображено у працях фахівців, є тлумачення поняття «заходи забезпечення кримінального провадження» як передбачених кримінальним процесуальним законом заходів державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими державними органами та особами у встановленому законом порядку до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших осіб, які залучаються до сфери кримінальної процесуальної діяльності, з метою запобігання та припинення їхніх неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів, досягнення завдань кримінального судочинства та дієвості провадження [46, с. 7; 85, с. 395; 202, с. 135]. У цьому визначенні наведено не тільки ознаки процесуально-правової природи цих заходів (заходи державно-правового примусу), процесуальних умов їх застосування (порядок), а також спрямованості заходів забезпечення (дієвість провадження). Важливими проявами цих заходів, на які звертають увагу науковці, є виділення особливого кола суб'єктів їх застосування (уповноважені державні органи та особи), суб'єктів, до яких вони застосовуються (підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, свідок тощо), а також завдань, які виконують ці заходи в разі їх застосування (запобігання неправомірним діям під час кримінального провадження, забезпечення виявлення та закріплення доказів). Останній аспект є важливим для характеристики цих заходів, як і вказівка на сприяння через їх застосування досягненню завдань кримінального судочинства та дієвості провадження. Хоча, і ми відмітили це, останні явища є взаємопов'язаними, де

заходи забезпечення створюють підґрунтя для дієвості кримінального провадження, яке, у свою чергу, є умовою досягнення його завдань.

З аналізу наведених визначень поняття «заходи забезпечення кримінального провадження», які надають їм вчені, можна звернути увагу, що у кримінальній процесуальній науці присутні дещо відмінні за змістом його визначення, хоча відмічається єдність щодо розуміння мети їх застосування – забезпечення дієвості кримінального провадження задля виконання його завдань. Вважаємо, що певні відмінності у визначеннях мають місце через наділення вказаних заходів як спільними, так і відмінними ознаками. Тому з метою формування визначення вказаного поняття, яке ми зможемо покласти в основу висновку щодо їх ролі у кримінальному провадженні під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, спробуємо здійснити уточнення їх ознак.

Для заходів забезпечення кримінального провадження, як відмічають Л. М. Лобойко, О. А. Банчук, подібними ознаками є такі: 1) їхнє функціональне призначення у кримінальному провадженні полягає у забезпеченні виконання всіма суб'єктами покладених на них обов'язків; 2) мають самостійне значення, вони не є елементом процесуальних дій. Ігнорування цієї ознаки має наслідком включення до цієї системи заходів пізнавальних, слідчих дій: обшуку, освідування, а іноді – інших дій; 3) вони, як правило, не мають характеру юридичних санкцій, адже останні застосовуються у зв'язку з порушенням норм права, яке вже сталося [92, с. 130].

У науково-практичному коментарі КПК України до ознак, якими характеризуються заходи забезпечення кримінального провадження, віднесено те, що вони: 1) мають процесуальний характер і регулюються кримінальним процесуальним законом, а тому є складовою кримінальної процесуальної форми; 2) підстави, межі та порядок їх застосування детально регламентовані законом; 3) спрямовані на досягнення єдиної мети - забезпечити належний порядок кримінального провадження, його дієвість; 4) мають виражений примусовий

характер; 5) мають виключний характер; 6) специфічний суб'єкт застосування – слідчий суддя, суд [86, с. 367-368].

На думку авторів навчального посібника «Кримінальний процес України у питаннях і відповідях» ознаками заходів забезпечення кримінального провадження є: мають процесуальний характер і регулюються кримінальним процесуальним законом; підстави, межі та порядок застосування детально регламентовані законом; застосовуються з метою забезпечення досягнення дієвості кримінального провадження та вирішення його завдань; мають примусовий характер, який полягає у фізичному, матеріальному чи психологічному впливі на учасника кримінального провадження; мають виключний характер; суб'єктом застосування, як правило, є компетентні державні органи та посадові особи, які здійснюють кримінальне провадження [201, с. 139].

У науково-практичному коментарі до Розділу II КПК України «Заходи забезпечення кримінального провадження» (за редакцією І. В. Глов'юк) їх ознаками пропонується вважати: 1) цільова спрямованість; 2) процесуальний характер; 3) їх застосування гарантується державно-правовим примусом; 4) специфічні умови, підстави та порядок застосування; 5) визначене коло суб'єктів, до яких можуть бути застосовані ці заходи; 6) визначене коло суб'єктів, які застосовують ці заходи; 7) виключний характер – вони застосовуються лише в тих випадках, коли іншими заходами публічні завдання кримінального процесу досягнути неможливо [106, с. 12]. Схожа позиція щодо ознак цих заходів висловлена авторами «Науково-практичного коментаря Кримінального процесуального кодексу України» за редакцією С. В. Ківалова, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченка [88, с. 343]. Хоча щодо ознаки «виключний характер» важко погодитися, адже ці заходи застосовуються виключно для забезпечення дієвості кримінального провадження через їх забезпечувальні властивості, а тому можуть попереджати негативну поведінку. І, виходячи із змісту розділу II КПК України, в окремих випадках їх застосування не має своєю умовою попереднього застосування якихось інших заходів.

Отже, узагальнивши наведені точки зору, а також беручи до уваги зміст відповідних положень чинного КПК України, наведемо основні ознаки, що відображують сутнісні риси вказаних заходів. При цьому погодимося із О.Г. Шило, яка вказує на спільність ознак та єдність мети застосування заходів забезпечення кримінального провадження [210, с. 189], що і обумовлює погляд на них як на єдину систему. Так до їх ознак можна віднести наступні риси:

- передбачені кримінальним процесуальним законом, що передбачає законність їх існування та застосування і виключає можливість впливу на учасників кримінального провадження з боку посадових особи, які його ведуть, поза встановлених Конституцією та законами України норм;

- підстави, межі та порядок їх застосування регулюються кримінальним процесуальним законом, що робить ці заходи врегульованими в межах кримінальної процесуальної форми, яка, як відомо, полягає у створенні найбільш доцільних умов і порядку ведення провадження, гарантуванні прав і свобод учасників кримінального провадження [199, с. 155];

- мають процесуальний характер, базуючись на процесуальних нормах, які, як вказує І.В. Атаманчук, формуючи організаційно-процесуальну діяльність, повинні визначати тип процесуальних чи організаційних відносин, їх цільове призначення, суб'єктний склад, вид дій, що здійснюються учасниками процесу, послідовність здійснення цих дій; строки і місце здійснення дій у юридичному процесі [4, с. 22];

- мають самостійне значення в змісті кримінального провадження (утворюють окрему систему заходів та окреме провадження по їх застосуванню) та системі норм кримінального процесуального права (самостійний інститут цієї галузі права, що регулює специфічні процесуальні відносини та визначає права та обов'язки їх учасників);

- є особливим різновидом процесуальних дій, під якими розуміють дії, спрямовані на виконання завдань кримінального провадження на різних стадіях кримінального процесу, проведення яких забезпечується силами, засобами

кримінального провадження на підставах і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законодавством [99, с. 22];

– мають виражений примусовий характер є заходами державно-правового примусу, адже як вказують фахівці, з якими ми згодні, заходи забезпечення кримінального провадження можна ототожнювати як кримінального процесуальний примус [55, с. 68];

– мають виключний характер, адже застосовуються тільки при необхідності забезпечити дієве, активне та ефективне виконання завдань кримінального провадження, у тому числі в частині доказування, але без застосування досліджуваних заходів це досягнути неможливо ;

– застосовуються уповноваженими державними органами та особами до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших осіб, що залучаються до кримінальної провадження, тобто кожний учасник під час вирішення питання про застосування заходів його забезпечення має чітко визначений процесуальний статус (коло процесуальних прав та обов'язків, визначених кримінальним процесуальним законом);

– виконують покладені на них функції, зокрема забезпечувальну (створення умов та вжиття заходів для виконання процесуальних обов'язків учасниками кримінального провадження) та превентивну (запобігання спробам перешкодити здійсненню кримінального провадження) [202, с. 137-138];

– цільова спрямованість – їх мета, яка визначає правову природу, призначення, зміст та характер застосування заходів забезпечення кримінального провадження, щоб забезпечити дієвість кримінального провадження задля досягнення його завдань, де застосування цих заходів дозволяє «забезпечити» кримінальне провадження в прямому сенсі цього слова – уникнути та попередити негативні дії учасників кримінального провадження, чий інтереси не співпадають із його завданнями [43, с. 23].

Вважаємо, що ці ознаки і характеризують заходи забезпечення кримінального провадження як складову кримінального провадження, частину

кримінальної процесуальної діяльності, окремий процесуальний інститут, а також специфічний засіб впливу, який дозволяє забезпечити стабільність існування розвитку кримінальних процесуальних відносин, оперативне та дієве здійснення кримінальної процесуальної діяльності та ефективність та результативність виконання завдань кримінального провадження. Саме тому при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, виходячи із вище наведеного, досліджувані засоби можна охарактеризувати з позиції: ролі (забезпечувальна та превентивна); форми (провадження по застосуванню вказаних заходів); завдань (усунення перешкод розслідуванню); характеру впливу (примусовий вплив на процесуальні відносини); мети застосування (дієвість розслідування). І констатуємо, що ці заходи відіграють важливу роль в створенні передумов дієвого здійснення вказаних кримінальних проваджень, що відбувається завдяки зумовленій їх процесуально-правовою природою здатності впливу на кримінальні процесуальні відносини, забезпечуючи активність та оперативність такого кримінального провадження, створюючи умови для результативного та продуктивного вчинення процесуальних дій та взагалі досягнення тих завдань, які стоять перед розслідуванням і що визначені у ст. 2 КПК України, шляхом ефективного виконання цих завдань.

Друге питання, яке поставлено у підрозділі, стосується проблематики застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час доказування при розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. З першого погляду важко віднести ці заходи до засобів доказування. Принаймні в тому сенсі як це має місце щодо слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Але, на наш погляд, саме характеристика вказаних заходів, яку нами було наведено вище, і дає впевненість у можливості застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час доказування при розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, як засобів доказування, звісно з урахуванням їх специфіки. Як вважаємо, таке застосування можливе саме під час доказування

або з метою створення належних умов для його здійснення, де завдяки здатності впливу вказаних заходів на забезпечення дієвості кримінального провадження будуть досягнуті завдання. В цьому контексті наведемо думку М.Я. Никоненко, який звертає увагу, що процес доказування у кримінальному провадженні можливо віднести до складової дієвості кримінального провадження, адже в основу руху кримінального провадження покладено саме докази, де таким чином, заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються і для досягнення дієвості доказування у кримінальному провадженні [109, с. 49-50],

Спробуємо обґрунтувати таку позицію та навести коротку характеристику окремих з досліджуваних заходів як засобів забезпечення дієвості доказування під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Адже, наприклад, як відмічають науковці, чия думку ми підтримуємо, процесуальне значення запобіжних заходів полягає в тому, що вони забезпечують оптимальні умови для доказування і встановлення істини у кримінальному провадженні [91, с. 163].

Відправною точкою для розв'язання цього питання вважаємо положення ч. ч. 2, 3 ст. 93 КПК України. Нагадаємо, що ця стаття визначає коло засобів, завдяки якими сторонами кримінального провадження здійснюється збирання доказів. Звісно ні про які заходи забезпечення кримінального провадження в цій статті мова не йде. Але вважаємо, що з використанням способів логічного (засноване на використанні законів та правила формальної логіки) та системного (з'ясування змісту норми права з точки зору її зв'язку з іншими правовими нормами з) [22, с. 171; 44, с. 426-427] тлумачення правових норм можна зробити деякі висновки. Ці висновки дають можливість розглядати окремі, звісно, що не всі, заходи забезпечення кримінального провадження саме як самостійний різновид кримінальних процесуальних дій. Останні у фаховій літературі характеризують як дії на різних стадіях кримінального процесу, проведення яких забезпечується силами, засобами кримінального провадження на підставах і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, що провадяться суб'єктами в межах чинності кримінального процесуального закону,

визначеної законом компетенції (статусу) та в часових межах кримінального провадження, результати яких мають самостійне юридичне значення та спрямовані на виконання його завдань [91, с. 26; 99, с. 22].

Вважаємо, що за своїми ознаками заходи забезпечення кримінального провадження відповідають наведеній характеристиці. Аналізуючи попередньо наведену характеристику (сутності, ознак, спрямованості, тощо) заходів забезпечення кримінального провадження, відмітимо, що вони мають суто процесуально-правову природу. І тому, беручи до уваги характер і наслідки їх здійснення, вони є саме частиною процесуальних дій та є частиною кримінального провадження. Ці заходи виступають самостійним особливим різновидом процесуальних дій примусового характеру забезпечувальної та превентивної спрямованості, які застосовуються у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення.

Отже, виходячи із наведеного, обґрунтованою буде точка зору, що заходи забезпечення кримінального провадження в сенсі ч. ч. 2, 3 ст. 93 КПК України можна віднести до «інших процесуальних дій» або «інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів». Така точка зору має поширення у фаховій літературі. Так, О. С. Старенький, досліджуючи окремі проблемні питання тимчасового доступ до речей і документів як засіб отримання доказів у кримінальному провадженні, прямо звертає увагу, що відповідно до ст. 93 чинного КПК України сторони кримінального провадження мають отримувати докази шляхом проведення інших процесуальних дій, до числа яких законодавець відніс тимчасовий доступ до речей і документів (гл. 15 КПК України) [180, с. 61]. М.Я. Никоненко також слушно вказує, що тимчасовий доступ до речей і документів займає досить значне місце серед засобів доказування у кримінальному провадженні, відіграє важливу роль у збиранні й перевірці доказів [109, с. 50-52].

Досліджуючи способи збирання речових доказів стороною, С.О. Ковальчук у результаті аналізу норм кримінального процесуального закону до числа інших процесуальних дій, які є способом збирання стороною обвинувачення речових

доказів, віднесено: 1) затримання як на підставі ухвали слідчого судді, так і без такої ухвали (ст. ст. 191, 207 і 208 КПК України); 2) тимчасовий доступ до речей і документів (ст. ст. 159-166 КПК України) [54, с. 11]. В.М. Тертишник та С.В. Слинько вважають, що закон допускає можливість одержання доказів у процесі затримання підозрюваного і передбачені засоби їх закріплення і посвідчення - протокол затримання [193, с. 164].

Заходи забезпечення кримінального провадження, як відмічає В.І. Фаринник, можна класифікувати за метою застосування на заходи, що забезпечують отримання та збирання доказів (виклик слідчим прокурором, судовий виклик, тимчасовий доступ до речей і документів тощо) [202, с. 135-136]. Як бачимо, науковці певні заходи забезпечення кримінального провадження відносять до засобів доказування. Тим часом, виходячи з приписів КПК України, не можна споріднювати витребування та отримання речей і документів (їх відносять до інших засобів збирання доказів) й тимчасовий доступ до речей і документів (як один із заходів забезпечення кримінального провадження). Адже, незважаючи на свою певну спорідненість, витребування, отримання та тимчасовий доступ до речей і документів мають різну правову природу як способи збирання доказів. Саме тому чітке розуміння і правильне розмежування вказаних способів збирання доказів має важливе практичне значення [1, с. 175]. Звісно, що окреслені аспекти мають важливе значення й під час розслідування фактів незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів.

В такому разі заходи забезпечення кримінального провадження за умови їх здатності сприяти виявленню, вилучення та фіксації і збереженню доказів цілком можна розглядати як засоби доказування. Принаймні з позиції погляду на них як на засоби виявлення, вилучення та забезпечення включення в доказування відповідних фактичних даних. Тобто, так би мовити, засоби доказування в широкому розумінні цього поняття. Приміром, збирання доказів характеризують як здійснювану із дотриманням процесуальної форми діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду із вилучення необхідної інформації і її фіксації [82, с. 40]. У іншому джерелі збирання доказів характеризують як

елемент доказування, змістом якого є здійснення уповноваженим (компетентним) державним органом пошукових, пізнавальних, посвідчуючих і правозабезпечуючих дій з метою сприйняття інформації, що міститься в слідах кримінального правопорушення, її вилучення та закріплення в матеріалах кримінального провадження [81, с. 65]. І якщо досліджувані заходи сприяють або як походить від їх назви забезпечують таку можливість (вилучення, фіксації, посвідчення сприйняття інформації), то їх можна розглядати саме як засоби доказування забезпечувального характеру. Тому погодимося із думкою М.Я. Никоненко, що заходи забезпечення кримінального провадження в цілому вони прямо чи опосередковано впливають і на процес доказування, який, в свою чергу, є структурним елементом змісту кримінального провадження, а тому можна стверджувати, що заходи забезпечення кримінального провадження є і заходами забезпечення процесу доказування [109, с. 50].

Ми допускаємо такий широкий погляд, адже погоджуємося із думкою, що засобами кримінального процесу є сукупність всіх процесуальних дій і процесуальних рішень, призначених для вирішення його завдань [91, с. 26]. І чому, виходячи із спрямованості цих заходів, які застосовуються з метою досягнення дієвості кримінального провадження, частиною якого є доказування, не розглядати заходи забезпечення кримінального провадження як відповідні засоби доказування в частині вирішення його завдань. З цього приводу щодо спрямованості вказаних заходів на забезпечення мети доказування звернемо увагу на позицію науковців, які вказують, що заходи забезпечення кримінального провадження можна класифікувати за різними критеріями, зокрема за метою (за цілями) застосування на заходи, що забезпечують отримання та збирання доказів (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, тимчасовий доступ до речей і документів тощо), завдання яких полягає у забезпеченні слідчому та суду можливості виявити, вилучити та дослідити докази [202, с. 135-136; 85, с. 395]. Як додаткове підтвердження існування такого погляду Г.К. Кожевніков в статті «Заходи забезпечення кримінального провадження», підтримуючи висловлену свого часу З.З. Зінатуллінін у його праці «Кримінально-процесуальний примус і

його ефективність» точку зору щодо класифікації примусових заходів, до числа яких, як ми показали вище, відносяться заходи забезпечення кримінального провадження, вважає доцільним поділяти їх на: а) заходи кримінально-процесуального примусу, пов'язані із забезпеченням належної поведінки осіб, залучених до участі у кримінальному процесі; б) примусові заходи, які забезпечують зібрання і дослідження доказів [55, с. 68].

Отже, вважаємо, що доцільно відносити заходи забезпечення кримінального провадження до число заходів, які забезпечують умови для дієвості зібрання і дослідження доказів, а в певних випадках слугують засобами доказування. І в такому сенсі в контексті ч. ч. 2, 3 ст. 93 КПК України їх треба розглядати як систему інших процесуальних дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів [87]. В.А. Завтур відмічає, що у КПК 2012 р. законодавець зосередив у Розділі 2 норми, що регулюють порядок застосування усіх заходів, що в тому чи іншому аспекті забезпечують проведення безперешкодного кримінального провадження, де кожен з них має свою власну мету, яка випливає із їх сутності, у тому числі і створення належних умов для збирання доказів у кримінальному провадженні (тимчасовий доступ до речей і документів) [43, с. 20]. З таким поглядом на ці заходи ми згодні.

У навчальній літературі слушно звертається увага, що за чинним КПК до відповідної групи заходів кримінально-процесуального примусу або заходів забезпечення кримінального провадження можна віднести заходи, що спрямовані на забезпечення отримання засобів доказування – освідкування, обшук, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, отримання зразків для експертного дослідження, поміщення обвинуваченого в медичну установу для обстеження, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, неможливість використати як докази відомості, щодо яких не було здійснено відкриття, тобто виконання вимог ст. 290 КПК України [80, с. 225]. І як засвідчують отримані нами результати дослідження та проаналізовані точки зору

науковців, такий погляд на значення та роль заходів забезпечення кримінального провадження для доказування ми підтримуємо. Слушною в цьому контексті видається думка М. Я. Никоненко, що відповідно до ст. 131 КПК заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження, де дієвість провадження, крім забезпечення ефективної реалізації завдань кримінального провадження та завдань окремих стадій кримінального провадження, включає також забезпечення, доказування у кримінальному провадженні [109, с. 53-54].

Слід погодитися з точкою зору Л. М. Лобойко та О. А. Банчука, які відмічають, що ці заходи мають самостійне значення, вони не є елементом процесуальних дій, а ігнорування цієї ознаки має наслідком включення до цієї системи заходів пізнавальних, слідчих дій: обшуку, освідування, а іноді – інших дій [92, с. 130]. Вважаємо, що автори скоріше мали на увазі, що ці заходи не є елементом системи процесуальних дій, яку утворюють слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дій. Адже процесуально-правова природа заходів забезпечення кримінального провадження саме як процесуальних дій не викликає сумнівів. І в такому разі їх не слід включати або ними не слід підміняти способи виконання тих завдань, для здійснення яких у кримінальному провадженні призначені слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дій.

Розглянемо застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, як засобів доказування. Насамперед погодимося із думкою В.І. Фаринника, що застосування запобіжних заходів переслідує дві мети: забезпечувальна та превентивна [202, с. 137-138]. Адже як свідчать результати узагальнення практики розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами, у будь-якому випадку доцільно врахувати основні умови планування й особливості розслідування цих кримінальних правопорушень, такі як: соціальні зв'язки злочинця (46,47 %), імовірність втручання в розслідування зацікавлених осіб (31,41 %); спроби спотворення орієнтуючої інформації (39,74 %), доказів (30,77 %), фальсифікації

документів (31,73 %), активної протидії слідчому (35,26 %), незаконного впливу на осіб, які володіють інформацією, що має значення для кримінального провадження (18,27 %); імовірність надання неправдивих показань (54,49 %) та перешкоджання іншим чином (38,78 %) [21, с. 135]. Відповідно до цієї позиції, яка варта уваги, можна вести мову про важливу забезпечувальну та превентивну роль вказаних засобів у доказуванні.

Так, що стосується виклику слідчим, дізнавачем, прокурором, судового виклику і привід (статті 133-143 КПК України). Фахівці відмічають, що після внесення відомостей в ЄРДР при розслідування злочинів, вчинених з використанням зброї додаткові відомості щодо кримінального правопорушення отримуються шляхом проведення низки процесуальних дій: виявлення очевидців й свідків злочину; проведення допитів відповідних категорій осіб [77, с. 212]. Фахівців відмічають, що як свідчать матеріали судово-слідчої практики, типові сліди ідеальні незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами можна об'єднати у такі групи: показання понятих, що були присутні як під час фактичної виїмки (огляду, обшуку – 94,1 %), так і під час проведення окремих СРД (13,8 %); показання свідків (18,3 %), родичів, близьких осіб, співмешканців, сусідів, друзів (6,4 %), співучасників (1,1 %), тощо [21, с. 89-90]. Тобто забезпечення належної участі свідків є важливою запорукою дієвості доказуванні по цій категорії кримінальних проваджень. Отже цей захід забезпечення сприяє залученню носіїв ідеальних слідів (показань, наприклад, свідків) до процесу доказування. Зокрема М. Я. Никоненко вказує, що в цілому такі заходи забезпечення кримінального провадження як виклик слідчим, прокурором і судовий виклик мають важливе значення в процесі доказування і фактично є гарантіями виконання завдань кримінального провадження [108, с. 120]. Схожа позиція підтримана і іншими науковцями, які відмічають, що засобом забезпечення проведення допиту осіб є виклик, який здійснюється слідчим суддею або судом залежно від етапу кримінального провадження [86, с. 373]. На наш погляд, можна вести мову про єдиний підготовчий комплекс процесуальних дій, результатом якого стане отримання показань підозрюваного, потерпілого, свідка. Погодимося із

М. В. Салтевським, що підготовка до проведення слідчої (розшукової) дії, має розпочинатися з визначення завдань, які слідчий має намір вирішити, які включають і уточнення способів виклику та доставляння учасників на місце проведення слідчої (розшукової) дії [163, с. 288]. Фахівці-криміналісти з цього приводу слушно звертають увагу, що створення умов проведення слідчої (розшукової) дії включає складання відповідних процесуальних документів, узгодження підготовки і проведення слідчої дії з підготовкою і проведенням інших слідчих дій, координація дій з процесуальним керівником, іншими правоохоронними органами та службами, виклик учасників [213, с. 88]. І в такому разі належно оформлений та своєчасно надісланий виклик забезпечить умови для участі особи у слідчій дії.

Наведене в повній мірі стосується і такого заходу забезпечення примусового характеру як привід. Адже це не тільки засіб примусового виконання обов'язку особи з'явитися та узяти участь у відповідній слідчій (розшуковій) або процесуальній дії, а й засіб усунення перешкод для подальшого розвитку кримінальних процесуальних відносин та засіб забезпечення дієвості кримінального провадження в частині здійснення процесу доказування. Щодо приводу, то М. Я. Никоненком звертається увага на те, що органи досудового розслідування повинні мати певні засоби впливу, адже перед ними стоїть завдання забезпечити швидке, повне та неупереджене досудове розслідування і судовий розгляд, тобто зібрати, перевірити та оцінити докази, а не маючи впливу на учасників провадження, здійснити доказування просто не можливо, де саме таким вбачається взаємозв'язок такого заходу забезпечення кримінального провадження як привід і процесом доказування у кримінальному процесі. І тому, на його думку, з якою ми згодні, місце приводу у процесі доказування не викликає сумнівів і не потребує детального аргументування [108, с. 121].

Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом як захід забезпечення також має власне значення в системі процесуальних дій з доказування. І хоча воно переважно спрямовано в частині забезпечення дієвості доказування зокрема на припинення або запобігання протиправній поведінці

підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню [86, с. 404], але в певних випадках сама ця процесуальна дія може мати доказове значення. Так, погодимося із думкою, що тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом відіграє в процесі доказування досить важливу роль, особливо коли йдеться про складання протоколу про факт передання тимчасово вилучених документів, які посвідчують користування спеціальним правом, де названий протокол у кримінальному провадженні буде відігравати роль документа як джерела доказів [108, с. 122].

Важливу роль у процесі доказування відіграє і такий захід забезпечення кримінального провадження як відсторонення від посади. Зрозуміло, що відсторонення від посади особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину буде сприяти в першу чергу саме забезпеченню неупередженого розслідування і судового розгляду, тобто, в процесі доказування названий захід забезпечення кримінального провадження займає значне місце і відіграє важливу роль. [108, с. 122]. Як свідчать дані вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо розслідування незаконного обігу зброї у 15 % випадків мала місце участь у діяльності злочинної групи посадових осіб [213, с. 128], до того ж, як правило, такі злочини з умисною формою вини ретельно плануються й нерідка до їх вчинення залучається значна кількість осіб; робітники, посадовці, охоронці [213, с. 50]. А його застосування, як звернуто увагу в літературі, насамперед спрямовано на припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином [86, с. 417]. Отже застосування за наявності для цього підстав відсторонення від посади як заходу забезпечення сприяє дієвості та ефективності діяльності з доказування.

Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб забезпечення доказування у кримінальних провадженнях з розслідування злочинів, пов'язаних

із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів є доволі новим видом процесуальних дій забезпечувальної спрямованості. Нагадаємо, схожа за змістом слідча дія - виїмка була передбачена ст. 178 КПК України 1960 року. Так, Н. А. Сотник, виходячи із переліку заходів забезпечення кримінального провадження (ч. 2 ст. 131 КПК України), робить висновок, що законодавець у цьому переліку передбачив аналог слідчої дії виїмки за КПК України 1960 року, що покликаний на збирання доказів, а не примусове його забезпечення (тимчасовий доступ до речей і документів) [171, с. 188]. Але не зважаючи на зміну характеру та мети цієї процесуальної дії зі слідчої дії на захід забезпечення, погодимося із М. Я. Никоненко, що тимчасовий доступ до речей і документів як один із заходів кримінально-процесуального примусу не слід сприймати як перешкоду для того, щоб віднести цей захід до таких, що мають важливе значення для процесу доказування [108, с. 124]. Він має досить вагоме значення у процесі доказування, відіграє важливу роль у збиранні й перевірці доказів, адже дає можливість кожній із сторін (підкреслюємо: кожній із сторін) ознайомитися з речами і документами, зробити їх копії [109, с. С. 50-52], задовольнити виниклу потребу в одержанні певної речі чи документа [88, с. 264]. Зокрема нами вже було наведено позиції науковців, які тимчасовий доступ до речей і документів розглядають як засіб отримання доказів у кримінальному провадженні [180, с. 61; 54, с. 11; 120, 21, с. 120, 208-209]. Як відмічають фахівці, тимчасовий доступ до речей і документів, взагалі забезпечуючи можливість досягнення мети – дієвості кримінального провадження, завдяки його безпосередньому застосовуванню спрямований також на досягнення окремих цілей, а саме – можливість встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні [25, с. 85-86], адже він є одним із дієвих засобів кримінального процесуального доказування під час розслідування окремих видів злочинів (економічних, банківських, корупційних тощо) [180, с. 61]. З таким баченням ролі у доказуванні вказаного заходу ми цілком згодні, адже захід забезпечення «є важливим засобом формування інформаційно-доказової бази, оскільки саме речі й документи виступають основним джерелом доказування» [49, с. 157]. І мабуть саме тому,

враховуючи характер та юридичні наслідки застосування цього заходу забезпечення, дії варто підтримати пропозиції тих вчених, які пропонують виключити тимчасовий доступ до речей і документів як слідчу (розшукову) дію [108, с. 120].

Тимчасове вилучення майна, враховуючи перелік майна у вигляді речей, документів, грошей, яке може бути тимчасово вилученим відповідно до ч. 2 ст. 167 КПК України, беручи до уваги положення ст. 98 КПК України також можна віднести до групи засобів доказування. Так, звертається увага, що за чинним КПК до відповідної групи заходів кримінально-процесуального примусу або заходів забезпечення кримінального провадження можна віднести заходи, що спрямовані на забезпечення отримання засобів доказування, серед яких вчені називають тимчасове вилучення майна [80, с. 225]. Цей захід забезпечення цілком можна вважати самостійним засобом отримання речових доказів. З цього приводу О.В. Капліна зауважує, що якщо необхідно одержати майно (речі, документ тощо) підозрюваного (або під час судового розгляд обвинуваченого), які мають значення для кримінального провадження, слід застосовувати процедуру, передбачену для тимчасового доступу до речей і документів (статті 159-166 КПК), тимчасового вилучення майна (гл. 16 КПК) [50, с. 228]. Також цей захід забезпечення застосовується під час затримання та особистого обшуку особи. Погодимося із думкою, що зі змісту ч. 3 ст. 168 і ч. 5 ст. 208 КПК України передбачають, що про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, і тимчасове вилучення у неї майна уповноваженою службовою особою, слідчим, прокурором складається протокол, системний аналіз норм ч. 3 ст. 104 і ч. 5 ст. 208 КПК України дозволяє стверджувати, що у протоколі затримання наводяться відомості про результати особистого обшуку, зокрема про виявлені та вилучені речі, а також спосіб їх ідентифікації [54, с. 12]. Отже, вважаємо, що застосування тимчасового вилучення майна є одним із способів збирання доказів та забезпечує дієвість доказування.

Щодо арешту майна, то, як слушно вказується у літературі, цей захід забезпечення цілком придатний для вирішення процесуального завдання

одержати майно (речі, документ тощо) підозрюваного (або під час судового розгляд обвинуваченого), які мають значення для кримінального провадження [50, с. 228]. В.М. Тertiшник цілком слушно також зазначив, що це особлива слідча дія, яка має на меті, крім збирання доказів (фіксується майно, нажите злочинним шляхом), ще й забезпечення відшкодування завданих злочином збитків [192, с. 156]. Таке розуміння мети застосування вказаного заходу саме як особливого забезпечувального засобу збереження майна, яке має значення для розкриття кримінального правопорушення, саме як доказу базується на положеннях чинного КПК України. Нагадаємо, ч. 1 ст. 170 КПК України надає стороні обвинувачення право клопотатися перед слідчим суддею обмежити право власності особи на майно, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення [87]. І саме тому метою застосування цього запобіжного заходу є ні що інше як забезпечення збереження речових доказів (ч. 2 ст. 170 КПК України). Бо незастосування цього заходу за змістом ч. 11 ст. 170 КПК України призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна, яке у кримінальному провадженні має статус речового доказу [87].

З позиції значення в процесі доказування названого заходу забезпечення кримінального провадження, за вказівкою фахівців, що незастосування заборони на використання майна, а також заборони розпоряджатися таким майном може призвести до зникнення, втрати або пошкодження майна, на яке накладено арешт або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню [108, с. 123]. Але при цьому фахівці відмічають процесуальну особливість застосування цього заходу саме як заходу забезпечення доказування. Вона полягає в тому, що арешт майна, який застосовується з метою збереження речових доказів, накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи лише за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК України [106, с. 160]. Вважаємо, що такий підхід цілком

відповідає вимогам законності застосування вказаних заходів, тим самим забезпечуючи конституційне право людини на законне володіння майном.

Далі звернемо увагу на запобіжні заходи та такий тимчасовий захід як затримання особи. Хоча, як слушно вказує В. І. Фаринник, такі заходи переважно носять забезпечувальну мету – створення умов та вжиття заходів для виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків [202, с. 137-138]. І частиною таких обов'язків, виходячи із мети застосування запобіжних заходів, є створення умов для дієвості доказування. Як відмічають фахівці, що при розслідуванні незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами, в 34,2 % випадків відносно підозрюваних осіб обирався запобіжний захід у вигляді: особистого зобов'язання (16,64 %); особистої поруки (0,05 %); домашнього арешту (2,32 %); застави (0,92 %) або тримання під вартою (14,27 %) і мабуть саме тому у 98 % підозрюваний з'являється за викликом слідчого, у тому числі якщо до нього застосовано одну з мір запобіжного заходу [21, с. 86, 137, 261].

Окремо звернемо увагу на затримання особи, адже як свідчить характер, спосіб та юридичні форми і наслідки фіксації його застосування, воно цілком можуть бути засобами забезпечення доказування. Приміром, в своїх працях Д.В. Андрєєв, О.І. Білоусов, С.О. Ковальчук, В.М. Тертишник, С.В. Слинько, С.М. Смоков, М.Г. Щербаковський, О.Г. Шило вважають, що закон допускає можливість, одержання доказів у процесі затримання підозрюваного і тимчасового вилучення у неї майна (виявлені та вилучені речі і документи, а також спосіб їх ідентифікації), де передбачені засоби їх закріплення і посвідчення – протокол затримання, який повинен містити відомості про підстави, а також час і місце затримання, пояснення затриманого, передбачені ст. 104 і ч. 5 ст. 208 КПК України, є процесуальним носієм фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження, і безсумнівно, є доказом, який набувають важливого доказового значення [9, с. 17-18; 54, с. 3, 12; 193, с. 164; 211, с. 22-24; 213, с. 94]. Таке бачення ролі затримання як тимчасового запобіжного заходу, який забезпечує отримання доказів, заслуговує на підтримку. Окремо звернемо

увагу, що відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України «По попереднє ув'язнення» особи, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою або до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт, підлягають обшуку, медичному огляду, дактилоскопуванню і фотографуванню [144], а Правила внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України передбачають, що затримані та особи, які тримаються під вартою підлягають обшуку, а їхні речі - огляду, про що складається протокол обшуку [139], який можна вважати джерелом доказів. В літературі відмічається, що при затриманні, у затримуваної особи, на її одязі або при ній можуть знаходитись речові докази (знаряддя здійснення злочину, предмети, що зберегли на собі сліди злочину, предмети, нажиті злочинним шляхом), тому при її затриманні та складанні протоколу особистого обшуку ми все, що вилучаємо, заносимо до протоколу. Також до протоколу ми заносимо, в чому був при направленні до ІТТ одягнений затриманий, якщо навіть нам невідомо на час затримання, що його одяг є речовим доказом по справі (належить потерпілому, на ньому сліди від злочину), то при проведенні подальших слідчих дій ми маємо це встановити і тоді настане потреба вилучити цей одяг, а затриманий, знаючи, що він по справі може служити речовим доказом, може його позбутися [9, с. 16].

Підсумовуючи наведене в підрозділі відмітимо, що заходи забезпечення кримінального провадження відіграють важливу роль в створенні передумов для ефективного здійснення як взагалі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, так і щодо доказування під час їх здійснення. Саме тому пропонується включати до змісту методики розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень рекомендації щодо використання заходів забезпечення кримінального провадження. Такий крок має забезпечити більш ефективний підхід до планування та організації розслідування цих кримінальних правопорушень. Де включення рекомендації по застосуванню конкретних заходів забезпечення кримінального провадження як на початковому, так і подальших етапах розслідування має позитивно вплинути на дієвість досягнення мети доказування

в частині отримання належних, допустимих та достовірних доказів для ухвалення процесуальних рішень у конкретному кримінальному провадженні.

3.3. Інші засоби збирання доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів

Проведене у першому та другому розділах дисертації дослідження дає нам підстави для підтвердження обґрунтованості погляду, висловленого у кримінальній процесуальній науці на доказування як на явище, яке становить «основний зміст кримінально-процесуальної діяльності, адже робота з доказами складає по їх формуванню (збиранню), перевірці, оцінці, прийнятті рішення і його обґрунтування пронизує усю кримінально-процесуальну діяльність і має пізнавальний характер» [34, с. 3-4]. І такий погляд на нього цілком виправданий. Кримінальне провадження, як власне і доказування, здійснюється відповідними, визначеними у кримінальному процесуальному законодавстві способами, притаманними цій діяльності засобами, у відповідних процесуальних формах. Це і забезпечує можливість досягнення їх завдань. Таким чином, ми можемо вести мову про те, що кримінальна процесуальна діяльність з доказування, яка відбувається під час здійснення кримінальних проваджень про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, у тому числі і такі її складові як збирання, перевірка та оцінка доказів, здійснюються за допомогою відповідних засобів, передбаченими кримінальним процесуальним законом способами, які реалізуються у визначених КПК України формах.

У попередніх підрозділах роботи ми розглянули питання про застосування слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також заходів забезпечення кримінального провадження, які характеризували як засоби доказування. З урахуванням отриманих результатів, підтримуючи позиції науковців, відмітили, що на стадії досудового розслідування в кримінальному процесі саме слідчі дії є основним, найбільш розповсюдженим засобом та

інструментом, застосування якого має найбільш питому вагу в діяльності зі збирання доказової бази [89, с. 10; 162, с. 109; 158, с. 79; 50, с. 226; 78, с. 216; 86, с. 277]. Поряд із цим, в роботі була звернута увага, що за певних умов і заходи забезпечення кримінального провадження також можна віднести до засобів доказування, принаймні до засобів забезпечення його дієвості. А самі ці заходи в контексті частин 2, 3 ст. 93 КПК України ми запропонували розглядати як систему інших процесуальних дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів [87].

Однак необхідність швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування і судового розгляду досліджуваних в роботі кримінальних правопорушень передбачає необхідність використання усього арсеналу способів та засобів процесуальної діяльності, завдяки яким можна забезпечити досягнення завдань кримінального провадження у цій їх категорії. Саме тому актуальним питанням для науки кримінального процесу та науки криміналістики слід вважати необхідність подальшої розробки положень теорії і практики організації та здійснення розслідування, зокрема досліджуваної нами категорії кримінальних проваджень. І одним із таких питань, яке, на наш погляд, потребує свого висвітлення та більш глибокого наукового аналізу є проблематика застосування інших засобів збирання доказів у кримінальних провадженнях про злочини, у тому числі пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Вважаємо, що його вирішення сприятиме підвищенню ефективності та дієвості доказування в частині отримання належних, допустимих та достовірних доказів для ухвалення процесуальних рішень у кримінальному провадженні досліджуваної нами категорії.

Щодо розуміння поняття «проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом» та «ініціювання проведення ... інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів», про які йдеться у ч. ч. 2, 3 ст. 93 КПК України, ми частково висловили свою точку зору, при дослідженні питання

використання під час доказування заходів забезпечення у. В цій частині роботи спробуємо поглибити та розширимо наведене бачення.

Насамперед відмітимо, що дослідження вказаного питання слід побудувати на з'ясуванні змісту та форм прояву у кримінальному провадженні двох взаємно пов'язаних понять, по-перше, це «процесуальна дія», а по-друге, «процесуальний засіб». Вважаємо, що це надасть можливість встановити конкретні види процесуальних дій, які здатні виконати роль процесуального засобу збирання доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Що ж стосується поняття «дія», то в тлумачному словнику його значення розкрито як: дія, дії, жін. 1. Робота, діяльність, здійснення чого-небудь. 2. тільки мн. Сукупність вчинків кого-небудь. 3. Робота, функціонування якої-небудь машини, агрегату, підприємства і т. ін. 4. Вплив на кого-, що-небудь [19, с. 306]. Тобто попередньо визначимо, що поняття «дія» можна характеризувати або розуміти у наступному значенні: це сукупність актів поведінки, певна активність, яка здійснюється з приводу чого-небудь з метою впливу на кого-небудь або що-небудь. Наведене розуміння цілком відповідає баченню цього поняття в праві.

У теорії держави та права поняття «дія» науковці визначають як активна поведінка людини, яка усвідомлює свої вчинки і здатна керувати ними, охоплює не тільки рухливі процеси тіла самої людини, але й процеси, що керуються людиною [189, с. 229]. В іншому джерелі можна зустріти наступну характеристику поняття «юридичні дії» — це вчинки людини, акти державних органів, пов'язані з волевиявленням суб'єктів правовідносин, де такий їх вид як правомірні дії відповідно спрямованості волі суб'єкта на правові наслідки поділяються на юридичні вчинки (викликають правові наслідки незалежно від того, усвідомлював чи не усвідомлював суб'єкт їх правове значення, бажав чи не бажав їх настання) та юридичні акти (дії, спрямовані на досягнення правового результату) [44, с. 347]. І тому до ознак активної поведінки додамо усвідомлення суб'єктом значення певних дій та їх результату, а також їх правові наслідки.

За процесуальною ознакою (у знач. розгляд судової справи; сама судова справа) [19, с. 1179]) такий акт поведінки або сукупність актів поведінки, що виявляється у відповідну активність когось, відбувається у сфері розгляду судової справи з метою впливу на її хід та задля отримання (досягнення) правових наслідків (приміром, винесення відповідного судового рішення). Враховуючи точки зору науковців, які вказують, що формою кримінальної процесуальної діяльності є сукупність відносно самостійних відносин, які складаються між суб'єктами кримінального процесу з приводу реалізації завдань кримінального провадження [80, с. 10; 80, с. 56], то такий вплив здійснюється тими чи іншими суб'єктами під час кримінального провадження на відповідні кримінальні процесуальні відносини, їх характер та перебіг. Тобто поняття «процесуальна дія» можемо вже визначити більш розширено як акт поведінки суб'єктів кримінального провадження, передбачений та врегульований нормами кримінального процесуального законодавства, що втілюється у відповідну їх активність під час досудового та судового провадження, який вчиняється з метою впливу на перебіг кримінальних процесуальних відносин під час кримінального провадження задля досягнення його завдань

У фаховій літературі поняття процесуальні дії, наприклад, Д.О. Михайлик, характеризує як дії спрямовані на виконання завдань кримінального провадження на різних стадіях кримінального процесу, проведення яких забезпечується силами, засобами кримінального провадження на підставах та в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством [99, с. 221]. В цілому, якщо проаналізувати це визначення, то воно за відповідає тій дефініції, варіант якої був запропонований нами. Але звернемо увагу, що для виконання відповідної дії необхідне «забезпечення силами, засобами кримінального провадження». Тут, як вважається, мова йде про той інструментарій ті способи та методи кримінальної процесуальної діяльності, завдяки яким здійснюється виконання тих чи інших дій та досягаються в наслідок їх вчинення певні результати. Ці результати у тій чи іншій мірі відповідають або співвідносяться із змістом завдань кримінального провадження. Тому можна вести мову про

виділення в структурі кримінальної процесуальної діяльності певних її елементів – процесуальних дій, які є засобами виконання завдань кримінального провадження, у тому числі і в частині здійснення доказування.

Ю. В. Терещенко, досліджуючи питання правової регламентації слідчих та інших процесуальних дій, прийшов до висновку, що останні характеризуються такими ознаками: переважно не мають процесуальної регламентації; забезпечують дотримання прав і законних інтересів учасників процесу; проводять на всіх стадіях кримінального процесу; не містять процесуального примусу; безпосередньо не спрямовані на забезпечення процесу доказування; створюють необхідні умови для провадження основних слідчих дій, що пов'язані з отриманням доказової інформації; здійснюють усі учасники процесу; характеризуються опосередкованою діяльністю слідчого (надати документи, провести ревізію, виконати доручення), не передбачають застосування технічних засобів (їх результати фіксують у постанові, дорученні, клопотанні тощо) [191, с. 175]. Однак, ми не можемо погодитися із автором у тому, що ці дії не мають процесуальної регламентації, адже поза такої регламентації вони взагалі втрачають властивість процесуальних. Протиставляючи процесуальні дії слідчим діями, автор характеризує їх як такі, що «безпосередньо не спрямовані на забезпечення процесу доказування». Вважаємо, якщо буквально тлумачити КПК України, то відповідно до змісту ст. 223 КПК України, дійсно процесуальні дії не спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [87]. Але якщо врахувати здатність, приміром, тих же заходів забезпечення кримінального провадження, сприяти дієвості доказування, що нами було доведено у попередньому підрозділі, то в широкому сенсі процесуальні дії можна сприймати як такі, що спрямовані на забезпечення процесу доказування. В цьому контексті погодимося із думкою В. В. Вапнярчука, що способи кримінального процесуального доказування – це певні дії, прийоми або їх система, використання яких дає можливість суб'єкту здійснити доказування й досягти його цілей, де під такими способами розуміється система пізнавальних і посвідчувальних прийомів та операцій,

передбачених законом для виявлення, сприйняття (одержання) й фіксації доказової інформації того чи іншого виду [18, с. 213-214]. Тому, якщо певні процесуальні дії володіють властивостями такими, на які вказує В.В. Вапнярчук, то їх цілком можна вважати засобами (способами) доказування.

Цікавою видається точка зору Л. А. Островської, яка дослідила питання поняття «процесуальна дія» у цивільних справах. Так, на підставі аналізу визначення цього поняття у науці цивільного процесу та його основних ознак, вона, підтримуючи думки вчених, вказує, що процесуальні дії характеризуються тим, що: зміст процесуальних дій, можливість їх здійснення чи нездійснення встановлені законом; процесуальні дії здійснюються у визначеній послідовності, яка або прямо передбачена законом, або впливає з логіки розвитку процесу по конкретній справі; виникнення юридичних наслідків – реальний результат здійснення процесуальних дій; процесуальні дії здійснюються в передбаченій законом формі можуть здійснюватися учасниками процесу (провадження у справі), хоча вони обов'язково мають бути спрямовані до суду. Серед таких основних процесуальних дій, які можуть вчинятися учасниками провадження у справі вона називає: огляд доказів за їх місцезнаходженням; підготовку та подання позовних та інших заяв і скарг; підготовку та подання клопотань, зокрема про призначення експертизи, забезпечення доказів тощо; подання доказів, письмових пояснень суду поза судовим засіданням; підготовку та подання заяв про відвід складу суду; підготовку та подання апеляційних та касаційних скарг, заяв про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами [115, с. 25]. Вважаємо наведену Л.А. Островською характеристику процесуальних дій цілком обґрунтованою та такою, яка може бути прийнятною і для характеристики таких дій у кримінальному провадженні.

Ще одним варіантом визначення поняття «кримінальні процесуальні дії», який заслуговує на увагу, є дефініція, наведена Л.М. Лобойком. Правник характеризує їх як дії, врегульовані нормами кримінального процесуального права, що провадяться судом, сторонами, потерпілим та іншими суб'єктами в межах чинності кримінального процесуального закону, визначеної законом

компетенції (статусу) в часових межах кримінального провадження, результати яких мають самостійне юридичне значення [91, с. 22]. Більшість ознак, які автор пов'язує з характеристикою цих дій, у тій чи іншій мірі були наведені іншим авторами, чийі дефініції ми розглянули. Але в позиції Л.М. Лобойка, як і частково Л.А. Островської, є акцент на двох, як ми вважаємо, важливих моментах.

По-перше, це увага на тому, що це дії, які провадяться суб'єктами в межах визначеної законом їх компетенції (статусу). Наприклад, в законодавстві поняття «дія», як предмет оскарження, характеризується саме через ознаки суб'єкта та його статусу дається таке визначення: «дія - здійснення посадовою особою своїх обов'язків у межах наданих законодавством повноважень чи всупереч їм» [138]. Тож, можливість вчинення відповідних процесуальних дій є наслідком володіння особою певним статусом. Вважаємо, що це прояв впливу засади законності, яка передбачає зобов'язання суду, слідчого судді, прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого, інших службових осіб органів державної влади неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства (ст. 9 КПК України) [87]. Щодо інших учасників, то вказана вимога впливає із тлумачення змісту ст. 68 Конституції України, яка передбачає, що кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [71], у тому числі передбачених кримінальним процесуальним законодавством України. В контексті доказування це безпосередньо впливає на визнання доказів допустимими чи недопустимими. Приміром, вказується, що умовами допустимості доказів є одержання фактичних даних належним суб'єктом (державним органом або особою, яка здійснює кримінальне провадження) [78, с. 204]. Отже, процесуальна дія є засобом реалізації змісту процесуального статусу суб'єкта кримінального провадження, який утворюють процесуальні повноваження або права, свободи та обов'язки [29, с. 80-83].

По-друге, що можна відмітити з точки зору Л.М. Лобойка, то це те, що результати процесуальних дій мають самостійне юридичне значення.

Погодимося із думкою, що правова поведінка (правомірна чи протиправна) характеризується тим, що, виконуючи роль юридичного факту в механізмі правового регулювання, впливає на виникнення, зміну або припинення правовідносин, в яких здійснюються права і обов'язки, реалізуються заходи відповідальності [44, с. 353]. Наслідки такого впливу можуть бути пов'язані із встановленням певних доказів, які мають значення для кримінального провадження, або стосуватися констатації наявності юридичного факту, який змінює кримінальні процесуальні відносини чи статус учасника провадження, або відноситися до акту реалізації суб'єктом наданих йому прав, що передбачає виникнення та виконання відповідних процесуальних обов'язків у інших осіб тощо. Відмічається, що громадяни, державні органи та інші суб'єкти, що вчиняють юридичні акти, цілеспрямовано створюють, змінюють чи припиняють правові відносини для себе або інших суб'єктів [44, с. 347]. Тобто процесуальні дії є ні чим іншим як засобом руху кримінального провадження через вплив на створення, зміну чи припинення кримінальних процесуальних відносин, у тому числі і в частині здійснення доказування.

На наш погляд, це доволі важливі характеристики процесуальних дій. Тому вважаємо, що акцентування уваги на можливості в межах статусу того чи іншого суб'єкта кримінального провадження здійснювати відповідні процесуальні дії забезпечує дотримання вимоги їх законності. А акцент на визнанні за отриманими результатами таких дій юридичного значення, характеризує їх як засоби впливу на перебіг кримінальних процесуальних відносин і засіб виконання завдань кримінального провадження. В контексті зв'язку процесуальних дій та доказування наведу точку зору Л.М. Лобойка можна інтерпретувати таким чином, що доказування є сукупністю процесуальних дій, які провадяться суб'єктами кримінального провадження в межах визначеної законом компетенції (статусу) і результати яких мають самостійне юридичне значення для отримання належних, допустимих та достовірних доказів для ухвалення процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Вважаємо, що

точки зору Л.М. Лобойка та Л.А. Островської є найбільш виваженими щодо розуміння характеристики процесуальних дій, і ми їх повністю підтримуємо.

Узагальнивши наведені вище позиції науковців, а також беручи до уваги окремі положення п. 10, 16-1 ст. 3 ст. 5, ч. 2 ст. 46, ст. 53, ст. 103, ст. 111, ст. 303 КПК України та ряд інших, можемо пропонувати виділення наступних ознак досліджуваного поняття «процесуальні дії»: акт активної процесуальної поведінки (дія); вони передбачені нормами кримінального процесуального права; провадяться суб'єктами кримінального поводження в межах їх процесуального статусу; здійснюються в передбаченій законом формі (підстави, порядок, строки визначені законом); результати їх проведення мають самостійне юридичне значення та впливають на перебіг кримінальних процесуальних відносин; створюють необхідні умови для здійснення кримінального провадження завдяки спрямованості на виконання його завдань.

Відповідно під поняттям процесуальна дія пропонуємо розуміти передбачений нормами кримінального процесуального права акт активної процесуальної поведінки (дія) суб'єктів кримінального поводження, який здійснюється ними в межах їх кримінального процесуального статусу та в передбаченій кримінальним процесуальним законом формі, результати проведення якої мають самостійне юридичне значення та впливають на перебіг кримінальних процесуальних відносин, створюючи необхідні умови для здійснення кримінального провадження в частині виконання його завдань.

Отже, виходячи із наведеного визначення, поняття «інші процесуальні дії, проведення яких здатне забезпечити подання суду належних і допустимих доказів» в сенсі ч.ч. 2, 3 ст. 93 КПК України слід розуміти як будь-яку активну поведінку суб'єктів кримінального поводження в межах форм та способів діяльності, передбачених кримінальним процесуальним законом, результати проведення якої мають самостійне юридичне значення та впливають на перебіг кримінальних процесуальних відносин з приводу забезпечення подання суду належних і допустимих доказів, створюючи необхідні умови для здійснення кримінального процесуального доказування в частині виконання його завдань.

Із урахуванням змісту частин 2, 3 ст. 93 КПК України інші процесуальні дії можна виявляти шляхом відмежування їх, зокрема від тих процесуальних дій, які прямо вказані у цій статті як засоби збирання доказів, а саме від: слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів (їх копій), відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій [87]. Вважаємо, що такий підхід цілком обґрунтований та відповідає змісту та системності будови кримінального процесуальної діяльності. В цьому контексті погодимося з думкою, що процес доказування складається із комплексу процесуальних дій і відносин, що можуть бути згруповані в окремі, відносно самостійні елементи, які є важливими для аналізу внутрішнього змісту кримінального процесуального доказування [91, с. 139]. Тому, приміром, заходи забезпечення, які безумовно характеризуються як процесуальні дії, ми в попередньому підрозділі віднесли до числа інших процесуальних дій. Відповідно, схожі за правовою природою, характером, формою реалізації та наслідками акти поведінки суб'єктів кримінального поводження – процесуальні дії, які в тому чи іншому аспекті здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів, ми можемо вважати засобам доказування.

Щодо віднесення процесуальних дій до числа засобів процесуальної діяльності у тому числі і доказування, то це не тільки походить від розуміння слова «засіб» у його загально вживаному значенні. Так, на думку, В.В. Вапнярчука, при визначенні засобів доказування треба використовувати комплексний підхід, який ґрунтується на лексичному значенні терміну «засіб» [18, с. 336].

У тлумачному словнику української мови подано наступне значення слова «засіб» – собу, чол. 1. Прийом, якась спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось; спосіб. 2. чого, який. Те, що служить знаряддям у якій-небудь дії, справі [19, с. 304]). У свою чергу в нормативно-правових актах

можна віднайти наступне значення поняття «засіб діяльності (праці)» — об'єкт, що опосередковує вплив суб'єкта на предмет діяльності [140]. Тобто процесуальну дію як засіб можна характеризувати як спеціальну дію, що служить знаряддям дії у формі впливу суб'єкта кримінального процесу на предмет діяльності у кримінальному провадженні (кримінальні процесуальні відносини) та завдяки цьому створює можливість для забезпечення досягнення його мети (завдань, як в цілому кримінального провадження, так і окремої його стадії).

Стосовно предмету дослідження цього підрозділу то наведене розуміння поняття процесуальна дія можемо викласти з таким формулюванням: процесуальна дія у доказуванні — це спеціальний акт поведінки, який служить знаряддям впливу суб'єкта кримінального процесу на предмет діяльності під час кримінального процесуального доказування (процесуальні відносини з приводу збирання, перевірки та оцінки доказів), що дає можливість забезпечити (здійснити) подання суду належних і допустимих доказів, які здатні сприяти меті доказування в частині ухвалення законних, обґрунтованих та мотивованих процесуальних рішень. Така думка підтверджується поглядами науковців, які вказують, що засобами кримінального процесу є сукупність всіх процесуальних дій і процесуальних рішень, призначених для вирішення його завдань [91, с. 22]. Частиною таких завдань є ті завдання, які стоять перед доказуванням, як невід'ємною і доволі важливою складовою кримінального провадження, де останні вирішуються через застосування відповідних засобів процесуальної діяльності, у тому числі і вчинення відповідних процесуальних дій.

З приводу можливість виділення системи інших процесуальних дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів як засобів здійснення кримінальної процесуальної діяльності з доказування, то науковці зауважують наступне: «Може виникнути думка, що такі відомості можуть бути зібрані вказаними способами в результаті заявлення клопотань, скарг, заяв, відводів тощо. Однак, думається, що такі форми надання певних відомостей в кримінальному провадженні слід відносити до такого способу формування доказової основи як проведення інших процесуальних дій, а не витребування чи

отримання» [17, с. 408]. Отже, інші процесуальні дії, крім тих, що прямо вказані у частин 2, 3 ст. 93 КПК України, за умови здатності їх забезпечити подання суду належних і допустимих доказів цілком обґрунтовано можна розглядати та відносити до засобів здійснення кримінальної процесуальної діяльності з доказування. У цьому контексті погодимося із позицією, що до інших процесуальних дій, які є способами збирання стороною обвинувачення доказів, можна віднести будь-які передбачені КПК процесуальні дії, які проводяться слідчим, прокурором, керівником органу досудового розслідування та спрямовані на отримання доказів, які сприяють всебічному, повному, неупередженому розслідуванню кримінального правопорушення, встановленню обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [83, с. 200]. Як вважаємо, безумовно вказані «інші дії» можуть, відноситися до засобів доказування, з урахуванням дотримання вимог належності і допустимості отриманих за рахунок їх застосування доказів.

Але, повертаючись до точки зору Л. М. Лобойка, вважимо, що така можливість визнання їх засобами доказування можлива за наявності низки взаємно пов'язаних умов. Ці умови мають забезпечити отримання саме належних і допустимих доказів. До числа цих умов віднесемо те, що: ці дії мають бути передбачені кримінальним процесуальним законодавством; за своїми ознаками ці засоби мають характеризуватися саме як процесуальні дії; такі дії можуть вчиняються суб'єктам кримінального провадження лише в межах їх кримінального процесуального статусу; ці дії здійснюються в передбаченій законом формі (підстави, порядок, строки визначені законом); вони в результаті здійснення здатні забезпечити необхідні умови для доказування в частині збирання, перевірки та оцінки доказів; результати їх здійснення мають значення у вигляді подання суду належних і допустимих доказів.

Відмітимо, що кримінальне процесуальне законодавство передбачає певну систему таких процесуальних дій, які можуть виконати роль засобів доказування, і підпадають під ознаки інших процесуальних дій, які здатні

забезпечити подання суду належних і допустимих доказів, про, що йде мову в ч. 3 ст. 93 КПК України [87]. І у літературі вказується на це.

Так, автори навчально-методичного посібника «Доказування в сучасному кримінальному провадженні» зазначають, що аналіз кримінального процесуального законодавства дозволяє дійти висновку, що способами збирання та перевірки доказів слідчим суддею, зокрема, є: отримання (прийняття) документів та предметів (речей) від сторін кримінального провадження; призначення судово-медичне обстеження (ч. 6 ст. 206 КПК); призначення експертизи (ч. 3 ст. 243 КПК, ч. 6 ст. 244 КПК); проведення допиту свідка, потерпілого, підозрюваного у випадках, кримінальним процесуальним законодавством (ст. 225 КПК, ч. 2 ст. 193 КПК та ч. 3 ст. 201 КПК); огляд речей та документів (ч. 4 ст. 193 КПК та ч. 5 ст. 244 КПК); відібрання зразків для проведення експертизи (ч. 1 ст. 245 КПК). Однак, при цьому відмічають, що деякі способи збирання доказів стороною захисту мають декларативний характер, мова йде про відібрання зразків для проведення експертизи; витребування підозрюваним певних предметів (речей), документів [37, с. 42]. І така думка заслуговує на підтримку. З цього приводу С.О. Ковальчук відмічає, що коло інших процесуальних дій, передбачених КПК України, за допомогою яких сторона обвинувачення може збирати речові докази, вченими не визначається. Але, як він зауважує, аналіз норм кримінального процесуального закону до числа інших процесуальних дій, які є способом збирання стороною обвинувачення речових доказів, дозволяє віднести: 1) затримання як на підставі ухвали слідчого судді, так і без такої ухвали (ст. ст. 191, 207 і 208 КПК України); 2) тимчасовий доступ до речей і документів (ст. ст. 159 – 166 КПК України) [54, с. 11]. Тобто автор відносить до таких дій заходи забезпечення кримінального провадження. Беручи до уваги отримані у попередньому підрозділі результати дослідження, ми повністю підтримуємо так точку зору.

На погляд В. В. Вапнярчука, до інших процесуальних дій сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи щодо якої здійснюється провадження, можуть бути способами отримання доказової інформації

(формування й дослідження доказової основи суб'єкта доказування) і які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів, можуть бути віднесені, зокрема: заявлення клопотань не зв'язаних із проведенням слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій; заявлення скарг, заяв, відводів, а також окремі заходи забезпечення кримінального провадження (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом глава 13 КПК), тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 КПК), тимчасове вилучення майна (глава 16 КПК), арешт майна (глава 17 КПК) [17, с. 410; 18, с. 229]. Як бачимо, В. В. Вапнярчук наводить доволі широку систему процесуальних дій. Відмітимо, що всі ці дії безумовно можна характеризувати як процесуальні. І хоча вони розрізняються за способам, характером та порядком їх проведення, але всі вони об'єднані єдиною метою – отримання доказової інформації та забезпечення подання суду належних і допустимих доказів.

Іноді науковці вказують, що процесуальні дії спрямовані на залучення учасників кримінального провадження до участі у актах збирання або перевірки доказів також можна відносити до засобів доказування. Приміром звернута увага на те, що повідомлення як процесуальна дія певною мірою слугує забезпеченню безпосередності дослідження показань, речей і документів (п. 16 ст. 7 та ст. 23 КПК) [78, с. 183]. Враховуючи можливість оскарження результатів дії певної особою, яка своєчасно не була повідомлена про її проведення та через це не узяла у ній участь, а от же можливе визнання в такому разі отриманих доказів недопустимими, то це характеризує таке повідомлення як процесуальну дію, яка здатна забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. Як слушно відмічається, слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд зобов'язані забезпечити право відповідного учасника провадження взяти участь у процесуальній дії, вчасно надавши необхідну інформацію про її проведення. Відтак ця стаття корелює також зі ст. 223 КПК України «Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій», ч. 3 якої передбачає, що слідчий та прокурор мають вживати належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або

порушені. Очевидно, що одним зі згаданих заходів слугує повідомлення учасника кримінального провадження з приводу процесуальної дії, учинення якої може зачіпати його права та законні інтереси [78, с. 183]

Окремо відмітимо те, і на це звернута увага у фаховій літературі, що, здійснюючи системний аналіз низки норм КПК України, науковці виділяють такі способи збирання речових доказів добровільне надання будь-яким учасником кримінального провадження [54, с. 3; 211, с. 22-24; 212, с. 79-80]. І як акт поведінки учасника кримінального провадження, який зокрема для підозрюваного або потерпілого є засобом реалізації їх процесуального статусу, такі дії слід характеризувати як процесуальні. О.В. Капліна з цього приводу вказує, що право добровільно представити документи, речі, відомості, які можуть стати доказами у кримінальному провадженні, мають будь-які особи, у тому числі представники органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій тощо. Головний обов'язок при отриманні сторонами речей, документів та відомостей полягає в тому, щоб забезпечити можливість використання їх в доказуванні, сформувавши доказ, який відповідатиме вимогам належності та допустимості, адже обов'язок доказування цих властивостей доказів покладається на сторону, яка їх подає [50, с. 228-229]. Тому добровільне надання доказів вважаємо за можливе віднести до інших засобів збирання доказів.

Ураховуючи положення ст. 93 КПК України, фахівці зауважують, що докази можуть бути одержані на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження [78, с. 216]. Відмічається, що під час кримінального провадження докази можуть бути отримані на території іноземної держави уповноваженими органами такої держави на підставі запиту про міжнародну правову допомогу відповідно до статей 551-563 КПК. Звертатися з таким запитом мають право суд, прокурор або слідчий за погодженням з прокурором, а точніше, вони звертаються до уповноваженого (центрального) органу України, який розглядає запит і вирішує питання про направлення такого запиту уповноваженому органу запитуваної

сторони [88, с. 336], де даний спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення передбачає їх отримання за результатами виконання в іноземній державі запиту слідчого, прокурора про міжнародну правову допомогу, який подано через уповноважений (центральный) орган України [54, с. 14-15]. Відповідні питання врегульовано в межах статей Глави 43. «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій КПК України», а також відповідними міжнародними договорами України (приміром, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [68], Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах [40], свого часу це була також Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах СНД [70] та низка інших). Роль цих міжнародних договорів полягає у тому, що вони визначають коло речей, які можуть бути отримані у результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, саме виходячи з їх переліку, закріпленого нормами міжнародно-правових актів [20, с. 21-22]. Тож вважаємо міжнародне співробітництво та окремі акти процесуальної поведінки в його межах комплексною процесуальною дією, яка здатна забезпечити отримання доказової інформації та подання суду належних і допустимих доказів, у тому числі і у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

На наш погляд, виходячи із характеристики та ознак процесуальної дії, до числа таких засобів отримання доказів можна віднести використання участі спеціаліста. Так, ч. 2, 4 ст. 71 КПК України передбачає, що спеціаліст може бути залучений для надання висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених частиною третьою статті 214 КПК України. Окремими відомчими актами передбачено, що під час дослідження доказів спеціаліст надає суду усні консультації та/або письмові роз'яснення, що надаються на підставі його спеціальних знань [133]. Виходячи із ознак процесуальної дії, які нами було наведено вище, дії із залучення стороною кримінального провадження та

надання спеціалістом висновку з оформленням його у вигляді окремого документа можна вважати як засіб отримання доказів (документи, ч. 2 ст. 4 КПК України). Їх належність буде визначатися тим, що спеціаліст може повідомити інформацію, яка прямо чи непрямо підтверджує існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів (ст. 85 КПК України) [87]. А його допустимість обумовлюється тим фактом, що така процесуальна дія виконується у порядку, встановленому КПК України (ст. 86 КПК України), тобто на підставах, в порядку процедури та в межах кримінального процесуального статусу учасників кримінального провадження. Можливість визнання отримання висновку спеціаліста як іншого процесуального засобу подання суду доказів також базується на положеннях ч. 6 ст. 95 КПК України, яка передбачає, що висновок або думка особи, яка дає показання, можуть визнаватися судом доказом, лише якщо такий висновок або думка корисні для ясного розуміння показань (їх частини) і ґрунтуються на спеціальних знаннях в розумінні статті 101 КПК України [87].

Свого часу щодо висновку спеціаліста у кримінальному провадженні А. Щербіна відмітив, що до внесення законопроектом (№3314) відповідних змін до ст. 71 КПК України ці висновки носили виключно інформаційний характер та не є належними та допустимими доказами у кримінальному провадженні, а отже й не могли бути покладені в основу судових рішень. Однак, вказує він, з часу, коли з'явилася законодавча можливість та право спеціаліста надавати під час досудового розслідування і судового розгляду висновки, у яких викладати відомості, що мають значення для кримінального провадження і щодо яких йому не були поставлені запитання, де одночасно передбачається й відповідальність спеціаліста за завідомо неправдивий висновок де-юре: статус спеціаліста у кримінальному провадженні майже впритул наближається до статусу експерта, а де-факто: у доказів з'являється нове процесуальне джерело – висновок спеціаліста [214]. І ми повністю підтримуємо таку точку зору. Відповідно,

процесуальна дія в порядку ч. 2, 4 ст. 71 КПК України розглядається нами як інший засіб збирання доказів. Але поряд із цим, звернемо увагу, що недостатність правової регламентації процесуального порядку отримання, оформлення та використання таких висновків створює перешкоди для їх застосування у кримінальному провадженні як засобів доказування. З цього приводу відмічається, що залишається незрозумілим, яким саме документом оформлюється результат використання спеціальних знань спеціаліста, залученого в кримінальне провадження, а також в якому вигляді він надає консультації та пояснення стороні кримінального провадження, або у вигляді письмових консультацій та пояснень, чи у вигляді довідок, висновків, або саме під час його допиту? [41]. Тож цей засіб доказування потребує удосконалення.

Також з метою встановлення кола можливих інших процесуальних дій, які здатні забезпечити подання суду належних та допустимих доказів, нами проведено узагальнення фахової літератури в якій предметом дослідження були питання розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Це дає можливість сформулювати перелік процесуальних дій, які застосовуються з метою розкриття відповідного злочину. Так вчені до числа таких процесуальних дій відносять: затримання, перевірка за обліками осіб, раніше засуджених за вчинення аналогічних злочинів; перевірка за обліками виявленої зброї; пошук і ототожнення особи за прикметами або залишеними слідами; перевірка осіб та зброї за криміналістичними обліками і системами кримінальної реєстрації [213, с. 39, 76-77], надання письмового доручення оперативним підрозділам на проведення СРД та інших заходів, у порядку статей 40, 41 КПК України, перевірка за превентивним обліком дільничних офіцерів поліції осіб, які схильні до вчинення корисливих чи корисливо-насилюницьких кримінальних правопорушень, відбирання біологічних зразків, інших зразків із речей і документів у порядку ст. 245 КПК України; звернення із запитом до інших територіальних органів НПУ щодо фактів злочинної діяльності з типовим механізмом учинення кримінальних правопорушень, проведення опитування, оголошення в розшук підозрюваного,

направлення орієнтування до інших територіальних органів НПУ, інших ССУ, ЗМІ тощо; отримання інформації від Державної прикордонної служби України про можливий факт перетинання кордону підозрюваним та його перебування на території іншої держави; перевірка особи (осіб), щодо якої (-их) надано інформацію за оперативними обліками; обстеження місця події, дослідження речей та документів, збирання зразків для порівняльного дослідження, опитування, ототожнення особи злочинця (підозрюваного), отримання письмових довідок, актів, копій документів [21, с. 76, 114-115, 118, 133], огляд та долучення до провадження відеозаписів, фотографій; огляд та долучення до провадження відеозаписів, фотографій [77, с. 224-225], вилучення у разі наявності записів з камер відеоспостереження (тимчасовий доступ до речей і документів); перевірка виявленої зброї та боєприпасів за криміналістичними обліками [97, с. 176]. Якщо проаналізувати наведені дії, то можна зробити висновок, що частина засобів, завдяки яким можливо забезпечити подання суду доказів, становлять процесуальні дії. Але частину засобів становлять дії, які не передбачені у кримінальному процесуальному законі, але рекомендовані криміналістами для встановлення криміналістично-значущих для кримінального провадження обставин. Це актуалізує питання про розширення способів та засобів доказування і включення до їх системи більшої кількості апробованих практикою ефективних засобів, які здатні забезпечити виявлення, фіксацію, вилучення та подання доказів.

Як узагальнення наведеного у працях науковців, аналізу норм чинного законодавства та практики його реалізації щодо застосування інших засобів збирання доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, зазначимо, що до числа інших засобів збирання доказів, на наш погляд, можна віднести наступні процесуальні дії: 1) заявлення клопотань, скарг, заяв, відводів; 2) отримання (прийняття) документів та предметів (речей) від сторін кримінального провадження або добровільне надання документів та предметів (речей) будь-яким учасником кримінального провадження;

3) призначення судово-медичного обстеження (проведення медичного освідування); 4) відібрання зразків для проведення експертизи; запобіжні заходи (зокрема, затримання як на підставі ухвали слідчого судді, так і без такої ухвали); 5) заходи забезпечення кримінального провадження (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним, тимчасовий доступ до речей і документів правом, тимчасове вилучення майна, арешт майна тощо); 6) повідомлення у кримінальному провадженні; 7) результати отримані через здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження; 8) використання участі спеціаліста, який може бути залучений для надання висновків; 9) одержання відомостей в результаті перевірки за обліками і системами кримінальної реєстрації (осіб, виявленої зброї, тощо); 10) надання письмового доручення оперативним підрозділам на проведення СРД та інших заходів, у порядку ст. ст. 40, 41 КПК України; 11) звернення із запитом до інших територіальних правоохоронних органів щодо фактів злочинної діяльності; 12) проведення опитування; 13) оголошення підозрюваного в розшук та направлення орієнтування до інших територіальних правоохоронних органів; 14) отримання письмових довідок, актів, копій документів.

Вважаємо, що більш широке застосування вказаних процесуальних дій як засобів доказування під час провадження у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, сприятиме подальшому удосконаленню практики їх розслідування, а також забезпечити виявлення, фіксацію, вилучення та подання належних і допустимих доказів.

Висновки до розділу 3

Слідчі (розшукові) та негласних слідчі (розшукові) дії у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів відіграють роль основних та необхідних засобів доказування, що містять способи збирання та перевірки фактичних даних для формування належних допустимих та достовірних доказів як основи ухвалення законного,

обґрунтованого та мотивованого судового рішення при розслідуванні кримінальних проваджень цієї категорії. Кримінальне провадження, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, неможливо уявити без слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, адже вони: 1) виступають невід'ємною, необхідною та обов'язковою частиною, складовою та атрибутом кримінальної процесуальної діяльності; 2) становлять собою засоби доказування – збирання доказів або перевірки вже отриманих доказів; 3) створюють підґрунтя для отримання належних, допустимих та достовірних доказів; 4) забезпечують в результаті їх проведення досягнення завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України) під час розслідування, у тому числі і кримінальних проваджень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Запропоновано визначення поняття «слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії» як передбачена кримінальним процесуальним законом взаємопов'язана система процесуальних дій пізнавально-посвідчувальної спрямованості, що застосовується уповноваженими особами на підставах та в порядку регламентованих кримінальною процесуальною формою, пов'язана з можливістю застосування процесуального примусу та обмеженням прав і законних інтересів людини, і яка шляхом здійснення прийомів та методів їх проведення спрямована на формування доказової основи конкретного кримінального провадження та прийняття окремих процесуальних рішень, що визначають його рух.

Доведено, що слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії утворюють інструментальну основу формування доказової бази при розслідуванні кримінальних правопорушень. Зроблено висновок, що системний підхід до формування та науково-обґрунтовані аналіз і узагальнення змісту доказування при розслідуванні кримінальних правопорушень цієї категорії є умовою розробки ефективних сучасних методик розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

Пропонується розуміння поняття «дієвість кримінального провадження» як активне та оперативне здійснення уповноваженими суб'єктами кримінальної процесуальної діяльності шляхом результативного та продуктивного вчинення процесуальних дій, швидкого, всебічного, повного та неупередженого досудового розслідування і судового провадження для ефективного виконання завдань як окремих стадій кримінального провадження, так і в цілому завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України.

Поглиблено розуміння змісту ознак заходів забезпечення кримінального провадження у кримінальному процесі, які виступають як: 1) невід'ємна складова кримінального провадження; 2) окремий інститут кримінального процесуального права; 3) частина кримінальної процесуальної діяльності; 4) особливий різновид процесуальних дій; 5) специфічний засіб впливу на кримінальні процесуальні відносини. Де ці риси дозволяють вказаним засобами виконувати їх основну функцію – забезпечити стабільність існування та активний розвиток кримінальних процесуальних відносин, оперативне та дієве здійснення кримінальної процесуальної діяльності та ефективність та результативність виконання завдань кримінального провадження.

Уточнено поняття «заходи забезпечення кримінального провадження», під яким пропонуємо розуміти передбачений кримінальним процесуальним законом самостійний особливий різновид процесуальних дій примусового характеру забезпечувальної та превентивної спрямованості, підстави, межі та порядок реалізації яких детально регулюються кримінальною процесуальною формою, застосовування яких з боку уповноважених посадових осіб, які ведуть кримінальне провадження, носить виключний характер з метою забезпечення дієвості кримінального провадження задля досягнення його завдань.

Констатується, що заходи забезпечення кримінального провадження відіграють важливу роль в створенні передумов дієвого здійснення кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, що відбувається завдяки зумовленим їх процесуально-правовою природою характером здатністю впливати на кримінальні

процесуальні відносини, забезпечуючи активність та оперативність такого кримінального провадження, створюючи умови для результативного та продуктивного вчинення процесуальних дій та обумовлювати здатність конкретного кримінального провадження взагалі досягти тих завдань, які визначені у ст. 2 КПК України, шляхом ефективного виконання цих завдань.

Відмічаємо, що недостатня правова регламентація процесуального порядку отримання, оформлення доказів шляхом проведення інших процесуальних дій створює перешкоди для їх широкого застосування у кримінальному провадженні як засобів доказування. Також можна констатувати, що практика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, використовує напрацьовані наукою криміналістикою методики та рекомендації з розслідування вказаної категорії кримінальних проваджень. Ці напрацювання поза їх процесуально-правового закріплення не дозволяють в повній мірі дізнавачам, слідчим, прокурорам застосовувати їх як засоби доказування або як способи отримання процесуально значущої інформації. Тому констатуємо потребу в проведенні досліджень щодо розширення процесуальних форм, методів та способів, які вже на цей час апробовані практикою та довели свою ефективність. Це актуалізує питання про розширення способів (засобів) доказування завдяки включенню до їх системи більшої кількості апробованих практикою ефективних засобів – процесуальних дій, які здатні забезпечити виявлення, фіксацію, вилучення та подання належних і допустимих доказів.

Враховуючи доведені нами у попередньому розділі особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях про кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, вважаємо, що при розслідуванні цієї категорії кримінальних правопорушень доказування має здійснюватися системно та з допомогою всього існуючого арсеналу засобів (способів) доказування. Де за умови здатності забезпечити дієвість та результативність доказування мають застосовуватися як основні (приміром, слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії тощо), так і додаткові

(зокрема, заходи забезпечення кримінального провадження, отримання (прийняття) документів тощо). Такий підхід забезпечує можливість одержання належних, допустимих та достовірних доказів для ухвалення законних, обґрунтованих та мотивованих процесуальних рішень у кримінальному провадженні досліджуваної нами категорії.

Застосування інших засобів збирання доказів у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, передбачає дотримання низки правових (приміром, передбачені КПК України), процесуальних (підстави, порядок, строки визначені законом), статусних (входять в зміст прав або повноважень суб'єкта кримінального провадження) та доказових (їх результати мають значення доказуванні) умов, виконання яких і забезпечує дотримання вимог належності і допустимості отриманих за рахунок їх застосування доказів

Звертається увага, що до ознак поняття «процесуальні дії» як складової кримінального провадження, з метою відмежування власне процесуальних дій від інших (організаційних, управлінських, тощо) доцільно віднести наступні ознаки: акт активної процесуальної поведінки (дія); передбачені нормами кримінального процесуального права; провадяться суб'єктами кримінального поводження в межах їх компетенції (статусу); здійснюються в передбаченій законом формі (підстави, порядок, строки визначені законом); результати їх проведення мають самостійне юридичне значення та впливає на перебіг кримінальних процесуальних відносин; створюють необхідні умови для здійснення кримінального провадження спрямовані на виконання завдань кримінального провадження.

Пропонуємо під поняттям процесуальна дія розуміти передбачений нормами кримінального процесуального права акт активної процесуальної поведінки (дія) суб'єктів кримінального поводження, який здійснюється ними в межах їх кримінального процесуального статусу та в передбаченій кримінальним процесуальним законом формі, результати проведення якої мають самостійне юридичне значення та впливають на перебіг кримінальних процесуальних

відносин, створюючи необхідні умови для здійснення кримінального провадження в частині виконання його завдань

Під поняттям «інші процесуальні дії, проведення яких здатне забезпечити подання суду належних і допустимих доказів» в сенсі ч.ч. 2, 3 ст. 93 КПК України пропонується розуміти як будь-яку активну поведінку суб'єктів кримінального провадження в межах форм та способів діяльності, передбачених кримінальним процесуальним законом, результати проведення якої мають самостійне юридичне значення та впливають на перебіг кримінальних процесуальних відносин щодо забезпечення подання суду належних і допустимих доказів, створюючи необхідні умови для здійснення кримінального процесуального доказування в частині виконання його завдань.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й запропоновано виконання наукового завдання, що полягає в подальшому розвитку та вдосконаленні доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки.

1. Аргументовано, що на сучасному етапі розвитку наукових знань у цій сфері сформувались два основні напрями наукових розробок. Перший напрям представлений дослідженнями, спрямованими на подальший розвиток та удосконалення знань про теоретичні основи доказування у кримінальному процесі з урахуванням нових підходів, закладених законодавцем у КПК України, та передового міжнародного досвіду демократичних та правових держав. Другий напрям виражений у дослідженнях процесуальних та криміналістичних проблем доказування власне у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Разом із цим наукові результати за зазначеними напрямками досліджень знаходяться у діалектичному взаємозв'язку, де перші становлять основу для наступних.

2. Доведено, що в основі доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, лежать основні положення теорії доказів: поняття доказування, його предмета та меж, складових доказування як процедури, поняття доказів та їх властивостей, стандартів кримінального процесуального доказування та ін. При цьому, поряд із загальнотеоретичними положеннями, правову основу для кримінального процесуального доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, становлять і положення кримінального процесуального законодавства.

3. З'ясовано, що поняття «злочини у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї або боєприпасів» є комплексним, до якого входять злочини: 1) предметом яких є зброя або боєприпаси; 2) знаряддям або засобом яких є зброя або боєприпаси; 3) в яких іншою ознакою об'єктивної сторони є зброя або

боєприпаси; 4) які можуть вчинятись із застосуванням зброї чи боєприпасів, хоча як обов'язкова ознака у складі цих злочинів вони законом не передбачені.

Предмет доказування в окремих із цих злочинів визначається ст. 91 КПК України та ознаками складу злочину, за яким здійснюється його кваліфікація. В основу визначення закономірностей у доказуванні злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї або боєприпасів, доцільно покласти особливості механізму вчинення їх слідоутворення, де зброя або боєприпаси виступають або знаряддям, або засобом, або предметом їх вчинення.

4. Виокремлено й охарактеризовано три групи суб'єктів доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів: 1) суд і слідчий суддя; 2) сторона обвинувачення (прокурор, керівник органу досудового розслідування, залежно від підслідності слідчий органу Національної поліції, Державного бюро розслідувань чи детектив Національного антикорупційного бюро України, оперативні підрозділи, які виконують письмові доручення слідчого, прокурора (детектива, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій); 3) сторона захисту (підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений, законний представник підозрюваного, обвинуваченого, захисник).

5. Наголошено, що досудове розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, розпочинається виключно з підстав і у порядку, визначеному чинним кримінальним процесуальним законодавством. Саме у такий спосіб забезпечується уніфікованість кримінальної процесуальної форми та застосування належної правової процедури.

З'ясовано, що підставами для початку досудового розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, є: зареєстровані заяви і повідомлення, які надійшли до органів (підрозділів) Національної поліції, Державного бюро розслідувань чи детективів Національного антикорупційного бюро України в усній чи письмовій формах

шляхом подання особисто на прийомі, за допомогою засобів телефонного, поштового, факсимільного, електронного чи іншого зв'язку та містять відомості про вагомі обставини, що можуть свідчити про вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів; рапорти, службові (доповідні) записки прокурора, слідчого, детектива про самостійне виявлення з будь-якого джерела інформації про вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів.

З урахуванням особливостей учинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, а також приписів ст. 214 КПК України та Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення визначено зміст відомостей, що вносяться до ЄРДР.

6. Встановлено, що у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, підлягають доказуванню наступні групи обставин: 1) обставини, що характеризують предмет кримінального правопорушення (ознаки, які вказують, що предметом злочину є вогнепальна зброя та/або боєприпаси; їх вид, марка, модель, кількість тощо); 2) обставини, що характеризують об'єктивну сторону кримінального правопорушення (час, місце, спосіб порушення встановленого дозвільною системою порядку обігу вогнепальної зброї або боєприпасів, обстановка вчинення злочину); 3) обставини, що характеризують суб'єкта та суб'єктивну сторону кримінального правопорушення (прізвище, ім'я, по батькові особи злочинця, її вік, освіта, рід занять, зайнятість, сімейний стан, кримінальний досвід, наявність співучасників, форма співучасті, винуватість у порушенні встановленого порядку обігу вогнепальної зброї або боєприпасів, форма вини, мотив і мета вчинення злочину); 4) обставини, що дозволяють індивідуалізувати міру покарання (наявність кваліфікуючих ознак, обставин, що обтяжують та/чи пом'якшують покарання або виключають кримінальну відповідальність або є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності/покарання); 5) обставини, що впливають на прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні (обставини, що характеризують особу

обвинуваченого; обставини, що підтверджують джерело походження грошей, цінностей та іншого майна тощо); 6) обставини, що визначають вид і розмір завданої шкоди, процесуальних витрат.

7. Уточнено значення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій як ефективних засобів доказування при розслідуванні кримінальних правопорушень: інструментальне значення – як інструмент здійснення доказування (збирання або перевірка доказової інформації); забезпечувальне значення – забезпечує отримання доказів для ухвалення процесуальних рішень у конкретному кримінальному провадженні; пізнавальне значення – як засіб пізнання події кримінального правопорушення, запорука всебічності, повноти і неупередженості дослідження обставин кримінального правопорушення; посвідчувальне значення – фіксація юридично значущих для кримінального провадження фактів та обставин як доказової основи правової позиції суб'єкта доказування.

Особливості змісту криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, обумовлюють можливість виділення системи типових слідчих дій. Відповідно це передбачає можливість їх планування як на початковому, так і на наступному етапах розслідування. Пропонується їх систематизація під час розслідування вказаних кримінальних правопорушень на: 1) першочергові (огляд, допит, обстеження місця події, розшук правопорушника, у тому числі і за «гарячими» слідами) та наступні (проведення експертиз, обшук, слідчий експеримент, отримання письмових довідок, актів, копій документів), а також 2) типові (огляд предметів та документів, допит свідків, експертне дослідження, дослідження речей, обшук) та виключні (слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання, освідкування тощо). Наведене групування сприятиме ефективнішому застосуванню слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій зі встановлення обставин, які підлягають доказуванню в кожній конкретній ситуації розслідування.

8. Заходи забезпечення кримінального провадження при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, характеризуються з наступних позицій: виконуваної ролі – забезпечувальна та превентивна щодо створення належних умов для здійснення розслідування; форми реалізації – процесуально-правова діяльність у формі провадження із застосування вказаних заходів; завдань застосування – усунення існуючих або можливих перешкод організації та здійсненню розслідування, виконання обов'язків його учасниками; характеру впливу – імперативний цілеспрямований примусовий вплив на перебіг окремих кримінальних процесуальних відносин; мети застосування – забезпечення дієвості досудового розслідування в цілому та окремих його етапів. ЗЗКП доцільно відносити до процесуальних дій, які забезпечують умови для дієвості збирання і дослідження доказів, а в певних випадках слугують засобами доказування. І в такому сенсі у контексті ч.ч. 2, 3 ст. 93 КПК України ЗЗКП при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, можна охарактеризувати як систему інших процесуальних дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

За результатами проведеного дослідження констатується, що під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, існує безпосередній зв'язок між ЗЗКП та основними засобами збирання доказів – слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, де перші відіграють важливу роль у створенні умов для ефективної реалізації останніх. Це дає підстави звернути увагу на можливість виділення комплексу процесуальних дій із доказування, склад якого будуть утворювати як власне способи збирання доказів (слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії), так і тісно пов'язані з ним ЗЗКП. Такий системний та комплексний підхід до організації та планування доказування у даній категорії кримінальних проваджень доцільно включати до змісту методики розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень. Обґрунтовано, що це забезпечує ефективний підхід до визначення системи процесуальних дій із

доведення обставин, які підлягають встановленню у вказаній категорії кримінальних проваджень, їх належного планування та організації проведення як на початковому, так і подальших етапах розслідування.

9. Доведено, що до числа інших процесуальних дій, проведення яких здатне забезпечити подання суду належних і допустимих доказів, у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, доцільно відносити такі акти процесуальної поведінки, як: 1) заявлення клопотань, скарг, заяв, відводів; 2) отримання (прийняття) документів та предметів (речей) від сторін кримінального провадження або добровільне надання документів та предметів (речей) будь-яким учасником кримінального провадження; 3) призначення судово-медичного обстеження (проведення медичного освідування); 4) відібрання зразків для проведення експертизи; запобіжні заходи (зокрема, затримання як на підставі ухвали слідчого судді, так і без такої ухвали); 5) заходи забезпечення кримінального провадження (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна); 6) повідомлення у кримінальному провадженні; 7) результати, отримані через здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження; 8) використання участі спеціаліста, який може бути залучений для надання висновків; 9) одержання відомостей у результаті перевірки за обліками і системами кримінальної реєстрації (осіб, виявленої зброї тощо); 10) надання письмового доручення оперативним підрозділам на проведення слідчих (розшукових) дій та інших заходів у порядку ст.ст. 40, 41 КПК України; 11) звернення із запитом до інших територіальних правоохоронних органів щодо фактів злочинної діяльності; 12) проведення опитування до внесення відомостей до ЄРДР; 13) оголошення підозрюваного в розшук та направлення орієнтування до інших територіальних правоохоронних органів; 14) отримання письмових довідок, актів, копій документів.

Зазначено, що кримінальне процесуальне законодавство передбачає певну систему процесуальних дій, які здатні виконувати роль засобів доказування та

підпадають під ознаки інших процесуальних дій, що можуть забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. Підкреслено, що такі дії можуть належати до засобів доказування за наявності наступних умов: бути передбаченими кримінальним процесуальним законодавством; за своїми ознаками характеризуватися як процесуальні дії; вчинятися суб'єктам кримінального провадження в межах їх кримінального процесуального статусу; здійснюватися в передбаченій законом формі (підстави, порядок, строки, визначені законом); забезпечувати необхідні умови для доказування з приводу збирання, перевірки та оцінювання доказів (дотримання вимог належності і допустимості отриманих за рахунок їх застосування доказів); їх результати мають значення у вигляді подання суду належних і допустимих доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С. Є., Романюк В. В. Тимчасовий доступ до документів, які містять лікарську таємницю (кримінальний процесуальний аспект). *Право і безпека*. 2020. № 1 (76). С. 172-178. doi: 10.32631/pb.2020.1.25
2. Андрєєв Д.В. Поняття та види незаконного обігу зброї. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 2 (78). С. 62-69.
3. Антонюк О. В. Типові слідчі ситуації при розслідуванні хуліганства, передбаченого ч. 4 ст. 296 КК України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2015. № 2. С. 33-38.
4. Атаманчук І. В. Процесуальні норми у системі процесуального права: загальнотеоретичний аспект. *Юридичний вісник*. 1 (34) 2015. С. 18-23.
5. Барабаш Т. М. Предмет доказування у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2002. 24 с.
6. Берназ В. Доказування обставин вчинення кримінального правопорушення за чинним КПК України. *Право України*. 2013. № 11. С. 173-179.
7. Берназ В. Д. Доказування у кримінальному процесі: поняття, зміст, структура. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса)*. Одеса: Юридична література, 2013. С. 17-21.
8. Біленчук П. Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков. К.: МАУП, 2007. 512 с.
9. Білоусов О. І., Смоков С. М. Затримання підозрюваного у кримінальному процесі України : Монографія Одеса:, 2009. 112 с.
10. Бондар В. С. Методика розслідування умисних вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї: метод. реком. для практ. працівн. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. 148 с.

11. Бондар В. С., Кривонос М. В. Зміст та особливості предмета доказування в кримінальних провадженнях про злочини у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 3 (83). С. 195-209.

12. Вапнярчук В. В. Сутність, система і поняття слідчих (розшукових) дій як способів збирання доказів. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції науковців, юристів-практиків, молодих вчених, аспірантів, студентів. 10-11 квітня 2013 р. Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2013. С. 72-76.

13. Вапнярчук В. Загальна характеристика предмета кримінально-процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 238-248.

14. Вапнярчук В. Суб'єкти кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1 (76). С. 160-168.

15. Вапнярчук В. В. Історичний розвиток уявлень про кримінальне процесуальне доказування у вітчизняній науці кримінального процесу. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції: 1-й Харк. кримінал. процесуал. полілог* (м. Харків, 16 груд. 2016 р.). Харків: Право, 2017. С. 115-123.

16. Вапнярчук В. В. Поняття і система слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 2, т. 2. С. 73-77.

17. Вапнярчук В. В. Щодо особливостей окремих способів збирання доказів у кримінальному провадженні. Серія ПРАВО. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022. Випуск 70. С. 405-410.

18. Вапнярчука В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Х. : Юрайт, 2017. 408 с.

19. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

20. Виноградова О.І. Передача предметів при наданні правової допомоги у кримінальних справах. *Адвокат*. 1999. № 3. С. 20-22.
21. Вітвіцький С. С., Волобуєва О. О., Волобоєв А. О. Методика розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2021. 308 с.
22. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 240 с. Бібліогр.: с. 229-232.
23. Волобоєв А. О. Тактичні особливості огляду за фактом незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами. *Юридичний науковий електронний журнал*. №5/2019. С. 286-289.
24. Гарський О.В. Практичні аспекти предмету доказування у кримінальному провадженні на стадії судового розгляду. *Соціальний калейдоскоп*. 2022. Вип. 1. Том 2. С. 96-107.
25. Гловюк І.В. Презумпції й тягар доказування у розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2(6). С. 84-89.
26. Гмирко В. П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: [монографія]. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010. 314 с.
27. Гмирко В. П. Мета доказування в кримінальному процесі: діяльнісний погляд. *Право і суспільство*. 2011. № 1. С. 229-236.
28. Говорун Д.М. Поняття принципу публічності та його нормативний зміст. *Theory and practice of jurisprudence*. 2011. № 1. С. 1-11. http://nauka.nulau.org.ua/download/el_zbirnik/1/Govorun.pdf.
29. Голубов А.Є. Елементи процесуального статусу особи. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2000. Випуск 12. Ч. 1. 2000. С. 80-83.
30. Гончаренко В.Г. Доказування в кримінальному провадженні : науково-практичний посібник. Київ: Прецедент, 2014. 42 с.

31. Гринюк В. О. Реалізація прокурором функції обвинувачення на досудовому слідстві. *Право і Безпека*. 2016. № 2. С. 75-79.
32. Гринюк В.О. Змагальність сторін як передумова незалежності суду. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 196-201.
33. Гринюк В.О., Попелюшко В.О. Теоретико-праксеологічне дослідження проблем застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 244-247.
34. Грошевий Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі. Науково-практичний посібник (2-е вид., стереотипне). К. : КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. 272 с.
35. Дєєв М.В. Визначення достатності доказів як складова частина процесу оцінки доказів. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2015. № 4 (50). С. 65-74.
36. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.
37. Доказування в сучасному кримінальному провадженні : навч.-метод. посібник [Електронне видання] / Л.І. Аркуша, Ю.П. Аленін, В.К. Волошина, Л.М. Гуртієва, Т.В. Лукашкіна, А.В. Мурзановська, О.О. Торбас, Д.В. Шилін; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2021. 108 с. DOI <https://doi.org/10.32837/11300.16149>
38. Дрозд В. Г., Абламський С. Є. Дотримання процесуальної форми як критерій допустимості доказів у кримінальному провадженні. *Modern achievements of EU countries and Ukraine in the area of law: Collective monograph*. Riga: Izdevniecība "Baltija Publishing", 2020. Part 1. Pp. 150-165.
39. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
40. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 20.04.1959. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036
41. Жидков В. Проблемні аспекти взаємодії сторін кримінального провадження зі спеціалістами. *Юридичні новини України «lexinform»/ Юридична*

практика. URL: <https://lexinform.com.ua/yuridychna-praktyka/problemni-aspekty-vzayemodiyi-storin-kryminalnogo-provadjhennya-zi-spetsialistamy/>

42. Журавель В.А. Принципи формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2011. № 1 (64). С. 180-181.

43. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2017. 251 с.

44. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.

45. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології. Київ, Ін Юре. 2007. Т. 2. 706 с.

46. Заходи забезпечення кримінального провадження: навчальний посібник / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, А. Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.

47. Зеленецкий В.С. Предупреждение преступлений следователем. Харьков: Высшая школа, 1975. 171 с.

48. Зінченко В.М. Достатність доказів у кримінальному провадженні: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2020. 231 с.

49. Казьмірова І. В. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб формування інформаційно-доказової бази. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2021 № 51. С. 154-157

50. Капліна О. В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження за КПК України. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні* : матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (27 листоп. 2013 р., м. Одеса). О., 2013. С. 223-229.

51. Капліна О.В. Проблеми визначення та розподілу процесуальних витрат у кримінальному провадженні. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 144. С. 170-178. DOI: [https:// doi.org/10.21564/2414-990x.144.155593](https://doi.org/10.21564/2414-990x.144.155593).

52. Книженко О. Кваліфікація злочинів, що вчиняються з використанням вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин. *Вісник Національної академії прокуратури України*. № 1 (47). 2017. С. 70-74.

53. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 632 с.

54. Ковальчук С. О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2014. № 2(10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14kosdso.pdf>

55. Кожевніков Г.К. Заходи забезпечення кримінального провадження. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3 (27). С. 68-70.

56. Козаченко С. В. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 171-176.

57. Козаченко С. В. Інститут слідчих (розшукових) дій як інструмент доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця, 2022. 242 с. С. 111-113.

58. Козаченко С. В. Критерії систематизації суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: матеріали XIV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 31 жовтня 2022 р. Одеса: ОДУВС, 2022. С. 159-161.

59. Козаченко С. В. Поняття, ознаки та класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, їх вплив на процес доказування у кримінальному провадженні. *Право UA*. 2022. № 4. С. 100-109.

60. Козаченко С. В. Правова основа міжнародного співробітництва у сфері контролю над обігом вогнепальної зброї. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 453 с. С. 220-223.

61. Козаченко С. В. Роль заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Європейські перспективи*. 2023. № 1. С. 145-152.

62. Козаченко С. В. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії як засоби доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4 (99). С. 261-271.

63. Козаченко С. В. Суб'єкти доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Європейські перспективи*. 2017. № 4. С. 192-198.

64. Козаченко С. В. Теоретичні основи оцінки доказів та стандартизації доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів в Україні *Legal, Economic Science and Praxis*. 2022. No. 4. P. 53-59 (Hungary).

65. Козаченко О.В. Кримінальний процес: конспект лекцій. Миколаїв: Іліон, 2016. 319 с.

66. Комісарчук Ю.А. Поняття та зміст кримінально-процесуального доказування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. Вип. 4. С. 333-343.

67. Компанець Є.М. Суб'єкти доказування у кримінальних провадженнях про порушення прав інтелектуальної власності. *Нове українське право*. 2021. Вип. 4. С. 227-236. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.4.34>.

68. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 15.11.2000. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

69. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

70. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах СНД; Конвенція, Міжнародний документ, Застереження від 22.01.1993 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text

71. Конституція України: Закон, Конституція, Верховна Рада України, 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

72. Коць Є. П. Доказування під час досудового розслідування кримінальних проваджень про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: дис. на здобуття наук. ступ. доктора філософії. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 222 с.

73. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2020. 530 с.

74. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / [А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.]; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.

75. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.

76. Криміналістика: підручник / за ред. В.Ю. Шепітька. 5-те вид., переробл. та допов. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.

77. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг зброї / Ю.М. Береза, М.М. Єфімов, В.П. Кононець та ін.; за заг. ред. к.ю.н., доцента Шалгунової С.А.

Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. 364 с.

78. Кримінальне процесуальне право України: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 774 с.

79. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

80. Кримінальний процес : навч. посібник / Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша [та ін.] ; НУ «Одеська юридична академія» [Електронне видання]. Одеса : Фенікс, 2020. 582 с.

81. Кримінальний процес: навч.-метод. посібн. / С.В. Албул, С.Л. Дерев'янкін, О. Б. Пойзнер, О. В. Поліщук. Одеса : ОДУВС, 2014. 266 с.

82. Кримінальний процес : підруч. / Бойко О.П., Гаркуша А.Г., Захарко А.В., Литвинов В.В., Рогальська В.В., Сербін М.М., Солдатенко О.А., Федченко В.М., Черняк Н.П./ кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. О.Ф. Кобзар. У 2-х ч. Ч. 1. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 337 с.

83. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий , В. Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2014. 824 с.

84. Кримінальний процес в питаннях і відповідях. Четверте видання, перероблене і доповнене / Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, О.Ю. Хабло, О.В. Римарчук. Київ : КНТ, 2016. 269 с.

85. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.

86. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація. Х. : Право, 2012. 768 с.

87. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

88. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко - Х.: Одиссей, 2013. 1104 с.

89. Лазарєв А. П. Механізм проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2018. 19 с.

90. Левендаренко О.О. Особливості процесу доказування у справах про злочини неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2003. 226 с.

91. Лобойко Л. М. Кримінальний процес. Вид-во «Істина» 2014 р. 366 с.

92. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: навч. посібник. Київ: Ваіте, 2014. 280 с.

93. Малюга Р.В. Кримінальне процесуальне доказування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів у досудовому розслідуванні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 273 с.

94. Мартинюк А. Дослідження незаконних потоків зброї: Україна. Київ., 2017. Small Arms Survey. 8 с.

95. Мельниченко С. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро 2016. 207 с.

96. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навчальний посібник / [О.В. Батюк, Р.І. Благута, О.М. Гумін та ін.]; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 324 с.

97. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с.

98. Мирошниченко Т.М. Окремі питання реалізації засади публічності у процесі кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. С. 286-291.

99. Михайлик Д. О. Поняття процесуальних дій у кримінальному провадженні України. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 217-221.

100. Михеенко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. К.: Вища школа, 1984. 133 с.

101. Мірковець Д. М. Основи методики процесуального керівництва на досудовому розслідуванні. *Юридична наука*. 2020. № 4(106). С. 206-217. <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-106-4-2.26>

102. Мірковець Д. М. Проблеми нормативного визначення та співвідношення функцій нагляду та процесуального керівництва в діяльності прокурора на досудовому розслідуванні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 3. С. 204-211. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.3.3>

103. Мірковець Д.М. Поняття, мета, завдання та принципи процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Юридична наука*. 2020. Том 1. № 5(107). С. 178-189. DOI <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-107-5-1.22>

104. Мовчан Р. В. Особливості проведення обшуку під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами та вибуховими пристроями. *Юридична наука*. № 9 (111), 141-150. <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-111-9.17>

105. Назаренко Г.А. Способи вчинення військовослужбовцем у складі групи осіб незаконного заволодіння зброєю та бойовими припасами як елемент криміналістичної характеристики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1-2. С. 323-326.

106. Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України «Заходи забезпечення кримінального провадження» / Ю. П. Аленін, М. В. Багрій, Р. І. Благута та ін.; за ред. І. В. Глов'юк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 440 с.

107. Николина К. Належна юридична процедура: теоретичні аспекти визначення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 94. С. 44-46.

108. Никоненко М. Я. Значення у процесі доказування заходів забезпечення кримінального провадження. *Юридична наука*. 2014. № 7. С. 118-125.

109. Никоненко М.Я. Види заходів забезпечення кримінального провадження та їх місце і роль у процесі доказування. *Судова апеляція*. 2014. № 1. С. 49-54.

110. Ніколайчук Г. Зміст кримінально-процесуальної діяльності прокурора у судовому провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4. С. 170-178.

111. Нор В.Т. Проблеми теорії і практики судових доказів. Львів, 1978. 110 с.

112. О теории судебно-уголовных доказательств в связи с судоустройством и судопроизводством: Публ. лекции, чит. в зале Импер. С.-Петербург. ун-та проф. Спасовичем. Санкт-Петербург: тип. Правительствующего сената, 1861. 116 с.

113. Одінцов О. Роль предмета доказування в кримінальному провадженні. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2017: збірник наукових праць*. Миколаїв: Іліон, 2017. С. 172-175.

114. Осипенко І. П. Криміналістика (Методика розслідування окремих видів злочинів): навч. посіб. Чернігів: Чернігівський національний технологічний університет, 2018. 292 с.

115. Островська Л.А. Визначення поняття процесуальної дії в контексті компенсації витрат на правову допомогу у цивільних справах. *Адвокат*, 2012. 3. С. 23-26.

116. Панченко О. Предмет доказування в кримінальному провадженні щодо юридичних осіб. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. № 6-1 (28). С. 136-139.

117. Перетятко С. А. Спосіб учинення незаконного виготовлення, переробки чи ремонту вогнепальної зброї або фальсифікації, незаконного видалення чи зміни її маркування або незаконного виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 22-30.

118. Підстави початку досудового розслідування: ВС вказав на важливий аспект. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/217047-pidstavi-pochatku-dosudovogo-rozsliduvannya-vs-vkazav-na-vazhliviy-aspekt>.

119. Погорецький М.А. Співвідношення пізнання і доказування у кримінальному процесі та місце в них оперативно-розшукової діяльності. *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць*. 2003. № 7. С. 114-132.

120. Погорецький М. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. *Право України*. 2014. № 10. С. 12-25.

121. Пожар В.Г. Щодо термінологічного визначення категорії «суб'єкти кримінального провадження» та його співвідношення з суміжними поняттями. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.)*. Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 467-469.

122. Попелюшко В.О. Предмет захисту та його доказування в кримінальній справі: монографія. К.: Прецедент, 2005. 232 с.

123. Попов В. Ю. Методика розслідування терористичного акту: дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.09. Харків. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2021. 255 с.

124. Практичний словник синонімів української мови / Уклад. і. ред. С. Караванський. Київ : «Українська книга», 2000. 480 с.

125. Прилуцький П. Філософсько-правовий погляд на проблему істини у кримінальному судочинстві. *Право України*. 2005. № 5. С. 17-21.

126. Про Державне бюро розслідувань: закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>

127. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та

оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27.04.2020 № 357, зареєстровано в Міністерстві юстиції України за № 443/34726. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>

128. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 № 622, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 07.10.1998 за № 637/3077. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>

129. Про затвердження Інструкції про порядок приймання, реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення у центральному апараті Державного бюро розслідувань: наказ Державного бюро розслідувань від 28.12.2021 № 726. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/npa/nakaz-vid-28.12.2021-n726.pdf>

130. Про затвердження Інструкції про порядок розгляду звернень громадян та організації особистого прийому громадян у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань: наказ Державного бюро розслідувань від 20.05.2021 № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0314911-21#Text>

131. Про затвердження Інструкції про порядок розгляду звернень громадян, заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, депутатських запитів, звернень та вимог народних депутатів України, адвокатських запитів у Національному антикорупційному бюро України та його територіальних управліннях: наказ Національного антикорупційного бюро України від 28.02.2019 № 34. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/page_uploads/05.03/nakaz_34.pdf.

132. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 за № 705/3145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

133. Про затвердження Інструкції про участь співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України як спеціалістів в кримінальному провадженні : Служба безпеки України; Наказ, Інструкція від 19.03.2016 № 138. . URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-16#Text>

134. Про затвердження Положення про дозвільну систему: постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 576. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-92-п#Text>.

135. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n11>

136. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2019 № 100, зареєстровано в Міністерстві юстиції України за № 223/33194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>

137. Про затвердження Порядку роботи спеціальної телефонної лінії у центральному апараті та територіальних управліннях Державного бюро розслідувань: наказ Державного бюро розслідувань від 19.09.2022 № 473. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/pravovi-zasadi/nakaz-n-473-vid-19.09.2022.PDF>.

138. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації особистого прийому громадян у Державній фінансовій інспекції України та її

територіальних органах: Міністерство фінансів України, наказ, 26.07.2013 № 707. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1467-13#Text>

139. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України: наказ МВС України від 02.12.2008 № 638. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0137-09#Text>

140. Про затвердження складових галузевих стандартів вищої освіти з напрямку 0504 "Туризм": наказ МОН України від 14.06.2004 № 476. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0863-04#Text>

141. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

142. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0431-16#Text>

143. Про організацію роботи органів прокуратури з особистого прийому, розгляду звернень і запитів та забезпечення доступу до публічної інформації: наказ Офісу Генерального прокурора від 06.08.2020 № 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0363905-20#Text>

144. Про попереднє ув'язнення: Верховна Рада України. Закон України від 30 червня 1993 року № 3352-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>

145. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/ed20150529#Text>

146. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: указ Президента України від 08.04.2008 № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text>

147. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

148. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: постанова Пленуму

Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text>

149. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності / Затверджено Резолюцією 55/255 Генеральної Асамблеї ООН від 31.05.2001. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_792

150. Пчеліна О.В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень, і їхнє місце у структурі окремої криміналістичної методики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 2 (31). С. 187-190. DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2\(31\).590](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2(31).590)

151. Пчеліна О.В. Особливості предмета доказування у кримінальних справах про економічні злочини. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 137-145.

152. Пчеліна О.В. Сутність і зміст обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінального правопорушення. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 12. С. 177–183. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.12.24>.

153. Пчеліна О.В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.

154. Ратушна Б.П. Стандарт доказування як критерій достовірності результату судового пізнання. *Право України*. 2012. № 6. С. 282-291

155. Рибалка О. Теоретичні засади доказування в кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8 С. 281-284.

156. Римський статут Міжнародного кримінального суду, поширений як документ A/CONF.183/9 від 17.07.1998 р. з подальшими змінами та набрав чинності 01.07.2002 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

157. Рішення Конституційного Суду України № 12-рп/2011 від 20.10.2011р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11#Text>

158. Рогатинська Н. З., Ціцюра О. І. Процесуальні особливості отримання доказів під час слідчих (розшукових) дій. *Juris Europensis Scientia*, Випуск 6, 2021.С. 78-82.

159. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів: навч. практ. посіб. / Б. І. Бараненко та ін.; за заг. ред. В.М. Комарницького. Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєвєродонецьк: ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2019. 800 с.

160. Романюк В. В. Зміна прокурором підслідності: проблеми правозастосування. *Право і безпека*. 2022. 85(2). С. 107-120. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.10>

161. Савчук М.В. Організаційно-тактичне забезпечення розслідування терористичних актів, вчинених з використанням вибухових пристроїв: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2019. 257 с.

162. Салманов О. В. Слідчі (розшукові) дії як складова досудового розслідування. *Наше право*. 2020. № 4. С. 105-110.

163. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2006. С. 288.

164. Сергєєва Д. Б., Старенький О. С. Слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх: до визначення поняття. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 81-89.

165. Сергєєва Д.Б. Поняття та сутність достовірності доказу як його необхідної властивості. *Юрист України: наук.-практ. журн.* Харків: Право, 2014. №1(26). С. 89-96.

166. Сергєєва Д.Б. Щодо питання процесуальної форми отримання доказів. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: матер. V Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. XX-річчю Нац. акад. прав. наук України (м. Одеса, 1 листопада 2013 р.). Одеса: Фенікс, 2013. С. 510-512.

167. Слідча тактика: навчальний посібник / Є.В. Пряхін. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 116 с.

168. Слюсарчук Х.Р. Стандарт доказування в кримінальному провадженні: яка його ідея? *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 222- 226. URL: http://www.pap.in.ua/3_2015/66.pdf

169. Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2017. 258 с.

170. Сорока С., Римарчук Р. Функція обвинувачення: зміст та етапи реалізації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2020. № 2. Т. 2. С. 266-270. DOI <http://doi.org/10.23939/law2020.26.266>.

171. Сотник Н. А. Заходи забезпечення кримінального провадження: генезис поняття та доцільність використання у КПК України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016 № 9. С. 183-189.

172. Справа № 128/3293/19. Судове провадження № 1-кс/201/2017/2019. Кримінальне провадження № 42020020000000208. Матеріали Вінницького районного суду Вінницької області.

173. Справа № 201/2200/21. Судове провадження № 1-кс/128/126/21. Кримінальне провадження № 12018040650003045. Матеріали Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська.

174. Справа № 211/4037/22. Судове провадження № 1-кс/221/959/22. Кримінальне провадження № 12022041720000831. Матеріали Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу.

175. Справа № 334/2978/20. Судове провадження № 1-кп/335/293/2021. Кримінальне провадження № 12018080050003610. Матеріали Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя.

176. Справа № 383/362/22. Судове провадження № 1-кп/383/122/22. Кримінальне провадження № 12022121050000050. Матеріали Бобринецького районного суду Кіровоградської області.

177. Справа № 446/200/21. Судове провадження № 1-кп/446/153/21. Кримінальне провадження № 12021140220000002. Матеріали Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області.

178. Справа № 522/3201/19. Судове провадження № 1-кп/522/1260/22. Кримінальне провадження № 42018161010000275. Матеріали Приморського районного суду м. Одеси.

179. Справа № 577/3689/22. Судове провадження № 1-кп/577/386/2022. Кримінальне провадження № 12022200450000763. Матеріали Конотопського міськрайонного суду Сумської області.

180. Старенький О. С. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб отримання доказів у кримінальному провадженні: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 60-71.

181. Старенький О.С. Доказування в кримінальному провадженні: до визначення поняття. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2015. № 1 (52). С. 144-152.

182. Статистика. Офіс Генерального прокурора: офіц. вебсайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

183. Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. Київ, 2005. 272 с.

184. Степаненко А.С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 234 с.

185. Степанов О.С. Належність та допустимість доказів у кримінальному процесі України: автореферат на здобуття наук. ступеня канд. ... юрид. наук. Київ, 2007. 19 с.

186. Столітній А.В. Підстави початку досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 187-197.

187. Столітній А.В. Початок досудового розслідування: правова природа, регламентація та межі прокурорського нагляду. *Право і суспільство*. 2015. № 4. ч. 3. С. 200-206.

188. Стоянов М.М. Властивості доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2010. 245 с.
189. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
190. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / Антонов К. В., Сачко О. В., Тertiшник В. М., Уваров В. Г.; за заг. ред. д.ю.н, професора В. М. Тertiшника. Київ: Алерта, 2015. 293 с.
191. Терещенко Ю. В. Слідчі та інші процесуальні дії: правова регламентація. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 2(2). С. 168-175.
192. Тertiшник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України К.: А.С.К., 2002. 1056 с.
193. Тertiшник В. М., Слинько С.В. Теория доказательств: Учеб. пособие. Харьков: Арсис, 1998. 256 с.
194. Тетерятник Г.К. Уніфікація та диференціація процесуальної форми: синергетичний підхід. *Suprematia dreptului*. 2017. № 1. С. 136-142.
195. Тихий В. П. Коментар до статей 262, 263, 264 розділу IX «Злочини проти громадської безпеки» Кримінального кодексу України. Законодавство України: наук.-практ. коментарі. 2004. № 8. С. 51-60.
196. Тихий В.П. Сучасні проблеми застосування і вдосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за злочини проти громадської безпеки. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 3. С. 39-43.
197. Толочко О. Гуманізація доказування у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 187-196.
198. Тригуб О., Долгополов А. Особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях в аграрному секторі економіки. *Публічне право*. 2020. № 3 (39). С. 164-170. <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-39-18>.

199. Трофименко В. Кримінальна процесуальна форма як соціально-правова цінність. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4. С. 154-164. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2014_4_19
200. Туманянц А.Р. Слідчий суддя як суб'єкт кримінального процесуального доказування. *Právna veda a prax: výzvy moderných európskych integračných procesov: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. 27.–28. novembra 2015. Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Bratislava, 2015. С. 163-165.
201. Удалова Л. Д., Рожнова В. В., Савицький Д. О., Хабло О. Ю., Римарчук О. В. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях. Навчальний посібник. 4-е видання, перероблене і доповнене. Київ, 2016. 354 с.
202. Фаринник В. І. Заходи забезпечення кримінального провадження у новому кримінальному процесуальному законодавстві: сутність та класифікація. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 133-142.
203. Фаринник В. Особливості формування доказів та доказування в кримінальному судочинстві України. Х.: Фактор, 2013. 96 с.
204. Фаринник В. Слідчому слід дати можливість пересвідчитись у наявності підстав для внесення відомостей до ЄРДР. *Закон і Бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/143302.html>
205. Фомін С. Про недопустимість доказів з огляду на неналежних суб'єктів. *Закон і Бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/154831.html>
206. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2006. 308 с.
207. Чернега І.Л. Належний суб'єкт доказування, як гарантія допустимості доказів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 402-406.
208. Чупрікова І.Л. Допустимість доказів у світлі нового Кримінального процесуального кодексу: дис. ... канд. юрид. наук . Одеса, 2016. 191 с.
209. Шабаровський Б. В. Перевірка доказів у кримінальному процесі України : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.09, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: 2019. 217 с.

210. Шило О. Г. Заходи забезпечення кримінального провадження за новим КПК України. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : Матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, 19 жовт. 2012 р. / СБУ, Ін-т підгот. юрид. кадрів для СБУ Нац. ун-ту "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". Х. : ТОВ "Оберіг", 2012. Вип. 4. С. 187-191.

211. Шило О.Г. Новації Кримінального процесуального кодексу України щодо процесуального порядку збирання речових доказів. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса). Одеса: Юридична література, 2013. С. 22-25.

212. Шило О.Г. Речові докази як процесуальне джерело доказів. *Вісник прокуратури*. 2013. № 6. С. 76-83.

213. Щербаковський М.Г., Андрєєв Д.В. Розслідування незаконного обігу зброї: монографія. Харків, 2021. 192 с.

214. Щербіна А. Висновок спеціаліста у кримінальному провадженні: теперішнє та майбутнє. *Судово-юридична газета* / блог. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/171794-visnovok-spetsialista-u-kriminalnomu-provadžhenni-teperishnye-ta-maybutnye>

215. Щодо правових аспектів організації протидії незаконному обігу вогнепальної зброї. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/969>

216. Basay V., Hryniuk V., Kovalchuk S. Standards of proof in the criminal procedure of the United States of America and Ukraine: A comparative research. *Amazonia Investiga*. 2019. № 8(22). P. 550-559.

217. Case of Dolgova v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 2 March 2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-72642>. Case of Mamedova v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 01 June 2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-75646>

218. Case of Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 30 August 1990. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57721>

219. Case of Kalashnikov v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 15 July 2002. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-60606>.

220. Case of Labita v. Italy: Judgment of the European Court of Human Rights from 6 April 2000. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58559>

221. Drozdov O., Hruniuk V., Kovalchuk S., Korytko L., Kret G. The standart of proof “bevond a reasonable doubn” in criminal proceedings of Ukraine in the context of the ECHR case-law. *Amazonia Investiga*. 2021. № 10(46). P. 281-289.

222. Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (adopted on 11 February 1994, as amended 8 July 2015). 118 p. URL: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev50_en.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Харківського національного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Олександр МОРГУНОВ

2023 року

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Козаченка Сергія Вікторовича на тему «Доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів» на здобуття ступеня кандидата юридичних наук (спеціалізація 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність) у науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ

Комісія у складі:

завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем досудового розслідування Харківського національного університету внутрішніх справ доктор юридичних наук, професор Шатрова С.О. (голова);

начальник відділу організації наукової діяльності та захисту інтелектуальної власності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Абламський С.С.;

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент Фоміна Т.Г.;

старший викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук Гнатенко В.С.

склала цей акт з приводу вивчення наукових положень, пропозицій і рекомендацій, сформованих у дисертаційному дослідженні Козаченка С. В. «Доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів».

Комісією проаналізовано основні результати, які висвітлені в наукових працях, та які складають теоретичну основу дисертації, зокрема:

1. Козаченко С. В. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії як засоби доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4 (99). С. 261-271.

2. Козаченко С. В. Суб'єкти доказування у кримінальних провадженнях про

злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Європейські перспективи*. 2017. № 4. С. 192-198.

3. Козаченко С. В. Поняття, ознаки та класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, їх вплив на процес доказування у кримінальному провадженні. *Право UA*. 2022. № 4. С. 100-109.

4. Козаченко С. В. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 171-176.

5. Козаченко С. В. Роль заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Європейські перспективи*. 2023. № 1. С. 145-152.

6. Козаченко С. В. Теоретичні основи оцінки доказів та стандартизації доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів в Україні. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2022. No. 4. Рр. 48-52.

7. Козаченко С. В. Інститут слідчих (розшукових) дій як інструмент доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця, 2022. С. 111-113.

8. Козаченко С. В. Правова основа міжнародного співробітництва у сфері контролю над обігом вогнепальної зброї. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану: тези доп. Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Харків : ХНУВС, 2022. С. 220-223.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що подані наукові праці Козаченка С. В. містять науково-обґрунтовані теоретичні положення та практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх у науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ. Зокрема, представлені матеріали можуть бути використані для подальшого вивчення загальних і спеціальних питань, пов'язаних із проблематикою доказування у кримінальному провадженні, а також безпосередньо під час науково-теоретичних розробок із питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів

Члени комісії:

 Сергій ШАТРАВА
 Сергій АБЛАМСЬКИЙ
 Тетяна ФОМІНА
 Валерія ГНАТЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Харківського національного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Михайло БУРДІН

« 05 » 2023 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Козаченка Сергія Вікторовича на тему «Доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів» на здобуття ступеня кандидата юридичних наук (спеціалізація 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність) в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ

Комісія у складі:

Невядовський В.О. – доктор юридичних наук, доцент, заступник декана факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ (голова);

Бугайчук К.Л. – доктор юридичних наук, доцент, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем наукового забезпечення правоохоронної діяльності та якості підготовки кадрів;

Пчеліна О.В. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;

Хань О.О. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

склала цей акт з приводу того, що наукові положення, пропозиції і рекомендації, викладені у дисертаційному дослідженні Козаченка С.В.

«Доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів» використовуються в освітньому процесі Харківського національного університету внутрішніх справ при підготовці та проведенні лекцій і семінарських занять з навчальної дисципліни «Кримінальний процес» (обов'язковий компонент першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 081 Право та 262 Правоохоронна діяльність), зокрема: при підготовці текстів лекцій з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Докази і доказування у кримінальному провадженні». Представлені матеріали рекомендовано використовувати при проведенні семінарських та практичних занять за темою «Провадження слідчих (розшукових) дій» (поняття, різновиди, підстави проведення; особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій; фіксація ходу і результатів слідчих (розшукових) дій; використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні тощо).

Члени комісії:

Владислав НЕВЯДОВСЬКИЙ

Костянтин БУТАЙЧУК

Оксана ПЧЕЛІНА

Олександр ХАПЬ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Начальник Кам'янець-Подільського
районного управління поліції
ГУПІ в Хмельницькій області
полковник поліції

Василь ШКІПДЮК

2023 року

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта Приватного вищого навчального закладу «Університет сучасних знань» Козаченка Сергія Вікторовича на тему «Доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів» на здобуття ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Комісія у складі:

заступник начальника Кам'янець-Подільського районного управління поліції – начальник слідчого відділу ГУПІ в Хмельницькій області полковник поліції Собко О.М. (голова);

заступник начальника слідчого відділу Кам'янець-Подільського РУП ГУПІ в Хмельницькій області капітан поліції Сінков І.І.;

начальник відділення розслідування злочинів, скоєних проти життя та здоров'я особи СВ Кам'янець-Подільського РУП ГУПІ в Хмельницькій області Прокоф'єв Юрій Михайлович,

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Козаченка С.В. на тему «Доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів» та публікації використовуються у практичній діяльності та при проведенні занять в системі службової підготовки з працівниками Кам'янець-Подільського районного управління поліції ГУПІ в Хмельницькій області.

Рекомендації та пропозиції, наведені у дисертаційному дослідженні виконані з дотриманням необхідного теоретичного рівня, мають практичне значення, сприятимуть підвищенню ефективності діяльності працівників слідчого підрозділу, а також підвищенню їх професійної майстерності.

Комісією проаналізовано основні результати дослідження, зокрема, наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення:

1. Козаченко С. В. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії як засоби доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із

незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2022. №4 (99). С. 261-271.

2. Козаченко С. В. Суб'єкти доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Європейські перспективи. 2017. № 4. С. 192-198.

3. Козаченко С. В. Поняття, ознаки та класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, їх вплив на процес доказування у кримінальному провадженні. Право UA. 2022. № 4. С. 100-109.

4. Козаченко С. В. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Європейські перспективи. 2018. № 4. С. 171-176.

5. Козаченко С. В. Роль заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Європейські перспективи. 2023. № 1. С. 145-152.

6. Козаченко С. В. Теоретичні основи оцінки доказів та стандартизації доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів в Україні. Legal, Economic Science and Praxis. 2022. No. 4. (Hungary).

7. Козаченко С. В. Інститут слідчих (розшукових) дій як інструмент доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Вінниця, 2022. – 242 с. С. 111-113.

8. Козаченко С. В. Правова основа міжнародного співробітництва у сфері контролю над обігом вогнепальної зброї. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану: тези доп. Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 453 с. С. 220-223.

Попередні підсумки практичного використання зазначених рекомендацій підтвердили їх ефективність під час розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

 Олександр СОБКО
 Ілля СІНЬКОВ
 Юрій ПРОКОФ'ЄВ

АКТ

про впровадження у практичну діяльність у Роменській окружній прокуратурі Сумської області наукових розробок дисертаційного дослідження Козаченка Сергія Вікторовича *на тему «Доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів»* (спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність)

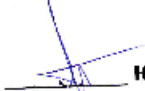
Комісія у складі:

1. Лук'яненко Юрій Вікторович, начальник Липоводолинського відділу Роменської окружної прокуратури (голова комісії);
2. Думал Світлана Михайлівна, прокурор Роменської окружної прокуратури;
3. Грабко Марина Костянтинівна, прокурор Роменської окружної прокуратури.

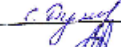
склала цей акт з приводу того, що розглянуті основні результати дисертаційного дослідження Козаченка Сергія Вікторовича *на тему «Доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів»* у вигляді таких наукових праць здобувача за темою роботи можуть бути використані у практичній діяльності Роменської окружної прокуратури під час проведення занять, семінарів, парад. Відповідні матеріали також можуть бути корисними під час підготовки листів-зауважень, вказівок до органів досудового розслідування територіальних підрозділів, а також здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях, оскільки представлені матеріали мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме удосконаленню процесуальної діяльності органів досудового розслідування та прокуратури.

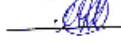
Поданий матеріал буде корисним для науковців, викладачів, аспірантів, ад'юнктів, слідчих та прокурорів, які цікавляться сучасними проблемами розвитку криміналістики, кримінального процесу тощо.

Голова комісії:

Юрій ЛУК'ЯНЕНКО

Члени комісії:

Світлана ДУМАЛ

Марина ГРАБКО

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Козаченко С. В. Суб'єкти доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Європейські перспективи*. 2017. № 4. С. 192–198.

2. Козаченко С. В. Доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Європейські перспективи*. 2018. № 4. С. 171–176.

3. Козаченко С. В. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії як засоби доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. Вип. 4 (99). С. 261–271. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.4.22>

4. Козаченко С. В. Поняття, ознаки та класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів, їх вплив на процес доказування у кримінальному провадженні. *Право.UA*. 2022. № 4. С. 100–109. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2022.4.17>

5. Козаченко С. В. Теоретичні основи оцінки доказів та стандартизації доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів в Україні. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2022. No. 5. Pp. 4–9. (Hungary).

6. Козаченко С. В. Роль заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Європейські перспективи*. 2023. № 1. С. 145–152. DOI: <https://doi.org/10.32782/EP.2023.1.22>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Козаченко С. В. Критерії систематизації суб'єктів доказування у кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: матеріали XIV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 31 жовтня 2022 р. Одеса: ОДУВС, 2022. С. 159-161.

8. Козаченко С. В. Правова основа міжнародного співробітництва у сфері контролю над обігом вогнепальної зброї. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. С. 220–223.

9. Козаченко С. В. Інститут слідчих (розшукових) дій як інструмент доказування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї або боєприпасів. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця, 2022. С. 111–113.